

Kinderrechtenforum

Geweld tegen kinderen

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw

nr.3, 2006

Voorwoord

Sinds de oprichting van de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen in 1996 is het steeds de betrachting geweest om aan netwerking te doen door mensen, organisaties en ideeën samen te brengen omtrent rechten van kinderen. De Kinderrechtencoalitie wil specifiek vanuit het gezichtspunt van niet-gouvernementele organisaties (NGO's) een structurele bijdrage leveren aan de implementatie van de rechten van het kind zoals die worden erkend in het door België geratificeerde Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Eén van de middelen die de Kinderrechtencoalitie hierbij hanteert is de organisatie van Open Fora. Op deze momenten zijn NGO's, academici, beleidsinstanties, semi-overheden en individuele geïnteresseerden welkom voor discussie en overleg.

In 2006 werd geopteerd om deze Open Fora te houden rond het thema "Geweld tegen kinderen" en dit naar aanleiding van de lopende V.N.-studie "Geweld tegen kinderen" waarvan de resultaten in oktober 2006 werden bekend gemaakt. Omdat de vraag naar een verslag van deze Open Fora toenam hebben we besloten er telkens een cahier rond samen te stellen dat ter beschikking staat van alle geïnteresseerden. Dit "*Kinderrechtenforum*" is de derde in de reeks en bundelt de lezingen¹ die gegeven werden op 20 juni omtrent seksueel en intrafamiliaal geweld tegen kinderen en op 13 oktober omtrent geweld op school en in de vrije tijd.

Met dit Kinderrechtenforum wil de Kinderrechtencoalitie de constructieve dialoog met alle betrokkenen verder verdiepen, en de discussies die hieromtrent worden gevoerd stimuleren. Het Kinderrechtenforum zal als bronnenmateriaal worden gebruikt bij het alternatief rapport dat door de Kinderrechtencoalitie wordt samengesteld.

Karin Maes, voorzitter Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw

¹ De standpunten die worden ingenomen in de bijdragen stemmen niet noodzakelijk overeen met de standpunten van de Kinderrechtencoalitie.

Inhoudstafel

I. Voorwoord	1
1. Visie en aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie inzake geweld tegen kinderen Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw	4
2. Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen en verhoogde internationale bescherming van kinderen tegen seksuele exploitatie Gert Vermeulen – Strafrecht UGent	28
3. Boysproject Dirk Vertongen – Boysproject	47
4. Aanpak van kindermishandeling op de grondslag van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind: een visie en enkele voorstellen Ouders steunen ... niet omdat er een probleem is, maar omdat een kind op komst is ... Jan Willems – Vrije Universiteit Amsterdam	58
5. Triple P: positief ouderschap promoten als preventiestrategie tegen kindermishandeling Inge Glazemakers – Dirk Deboutte – Capri-jeugd, Universiteit Gent	74
6. De etische atmosfeer in de sport Y. Vanden Auweele en M. Maes, KULeuven en UGent	85
7. Werken aan Verbondenheid. Teamgericht werken aan een positief schoolklimaat in het S.O. Gie Deboutte, Project Verbondenheid	98
8. Peer mediation (leerlingenbemiddeling) Hoe leerlingen met conflicten kunnen omgaan Myriam De Bonte, Pax Christi	107
9. Jeugd & Vrede: Pluralistische, Vlaamse jeugddienst voor vredesopvoeding Ann Caremans, Jeugd & Vrede	112
10. Conflict Disc Frank Myny – preventieconsulent Bijzondere Jeugdbijstand West-Vlaanderen	125
11. Beleidsplan ter preventie en bestrijding van geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op school Maureen Luyens en An Thys – Limits vzw	131

II. Bijlagen	137
Bijlage 1: Contribution of the Belgian Child Rights NGO Coalitions to the global study on violence against children. Submission to the United Nations Secretary General's Study on Violence Against Children	138
Bijlage 2: Aanbevolen literatuur en wetgeving	160
Bijlage 3: Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, prostitutie en pornografie bij het Verdrag inzake de rechten van het kind	166
Bijlage 4: The Right of the Child to protection from Corporal Punishment and other Cruel or Degrading Forms of Punishment	176
Bijlage 5: Programma's open fora 2006	191
Bijlage 6: Over de deelnemers	193

Visie en aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie inzake geweld tegen kinderen

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw

In 2000 en 2001 wijdde het VN-Comité voor de Rechten van het Kind twee jaar na elkaar zijn 'Days of General Discussion' aan de problematiek van geweld tegen kinderen. Als een gevolg van deze 'General Discussion' deed het Comité aan de Algemene vergadering van de Verenigde Naties de aanbeveling dat de Secretaris-Generaal de opdracht zou krijgen een diepgaande internationale studie op te zetten naar geweld tegen kinderen. Het Comité verduidelijkte daarbij dat deze studie zo grondig en invloedrijk moest zijn als de VN-studie van 1996 naar de impact van gewapend conflict op kinderen. De Studie moest leiden tot het ontwikkelen van strategieën die de doelstelling hebben een effectief einde te stellen aan alle vormen van geweld tegen kinderen en die te voorkomen, en de stappen moest aangeven die noodzakelijk zijn op internationaal niveau en door de Staten om te voorzien in effectieve preventie, bescherming, interventie, behandeling, herstel en re-integratie.

Voor de leiding van deze wereldwijde Studie, in samenwerking met het OHCHR (Office of the High Commissioner for Human Rights), UNICEF en het WHO (World Health Organisation) werd in 2003 door de VN-Secretaris-Generaal, Paulo Sergio Pinheiro als onafhankelijk expert aangeduid. De Studie, die dus zijn basis vindt in de mensenrechten van kinderen op bescherming tegen alle vormen van geweld, heeft tot doel actie op gang te brengen om geweld tegen kinderen op internationaal, regionaal, nationaal en lokaal niveau te voorkomen en er een eind aan te stellen. De Studie verzamelde bestaand onderzoek en relevante informatie over de vormen, oorzaken en impact van geweld op kinderen en jongeren. De Studie is afgerond en op 11 oktober 2006 werden in New York het eindrapport en de aanbevelingen voorgesteld aan de Algemene Vergadering van de VN.

De strijd tegen geweld t.a.v. kinderen is een werk van lange adem. Om aan hun verplichtingen te voldoen moeten Staten hun wetgeving aanpassen, zodat alle vormen van geweld tegen kinderen, met inbegrip van lijfstraffen, verboden worden. Om een

krachtige, passende en effectieve uitvoering van de wetten te garanderen zijn Staten ook verantwoordelijk om alle nodige maatregelen te treffen – zowel educatief, sociaal als administratief – om geweld in al zijn vormen te voorkomen en te elimineren. Sensibilisering en informatie over het recht van kinderen om beschermd te worden tegen alle vormen van geweld, zijn maar enkele van de noodzakelijke stappen om een veilige en ‘beveiligende’ omgeving te creëren voor kinderen. Er is ook nood aan informatie- en adviesvoorzieningen voor kinderen, met inbegrip van diensten die vertrouwelijk werken. Er moeten voorzieningen zijn die het geweld op een effectieve manier rapporteren, in kaart brengen en onderzoeken, met of via kindvriendelijke mechanismen en gericht op het belang van het kind. Hun ontwikkeling vereist diepgaande training, ethische codes en specifieke en gedetailleerde ondersteuning. Staten moeten ervoor zorgen dat slachtoffers/overlevers van geweld alles hebben wat nodig is om genezing en re-integratie te garanderen. Daders moeten hun verantwoordelijkheid beseffen en moeten begeleid worden om het risico op recidive te minimaliseren. Al deze acties moeten kinderen als mensen respecteren, met het recht om hun mening te geven en au serieux genomen te worden in alle aangelegenheden die hen aanbelangen.

Naar aanleiding van de VN-studie heeft de Kinderrechtencoalitie besloten om een jaar lang te werken rond het thema ‘geweld tegen kinderen’ en op al onze Open Fora een deelaspect van deze problematiek te behandelen. Voorbereidend richtten we een werkgroep op die bestond uit een aantal leden en een extern expert. Deze werkgroep discussieerde over de definiëring van geweld tegen kinderen in het algemeen en geweld tegen kinderen in de context van de gekozen deelthema’s. Omdat de problematiek van geweld tegen kinderen heel breed is, hebben we ons immers moeten beperken tot een aantal thema’s. We behandelden seksueel geweld tegen kinderen, met een klemtoon op kinderprostitutie en kinderpornografie, geweld tegen kinderen in de familiale context en geweld op school en geweld in de vrije tijd.

De input voor deze discussies bestond uit het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, de Facultatieve Protocollen bij het Verdrag, de Concluding Observations¹ voor België en General Comment nr. 8² van het Comité voor de Rechten van het Kind, de aanbevelingen van het Comité als besluit van de Days of General Discussion in 2000³ en 2001⁴, documenten uit de VN-studie zelf en de bijdrage van de Kinderrechtencoalitie en de CODE

¹ In het kader van de ratificatie van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind heeft België de verplichting vijfjaarlijks verslag uit te brengen bij het Comité voor de Rechten van het Kind betreffende de implementatie van dit Verdrag. Op 13 juni 2002 nam het Comité de slotbeschouwingen aan bij het tweede rapport van België. Zie: www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/Slotbeschouwingen%2013.06.2002.pdf

² General Comment n° 8 (2006): The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment. Zie annex

³ www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/violence.pdf

⁴ www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/school.pdf

aan de VN-studie⁵ en uiteraard de expertise van de leden-NGO's. Deze werkgroep gaf dan ook de aanzet voor het samenstellen van de programma's⁶ voor de Open Fora.

Op basis van de input van de werkgroep, het studiewerk dat werd gedaan in de voorbereiding van de Open Fora, de lezingen van de sprekers, de discussies gevoerd op de Open Fora, nam de Kinderrechtencoalitie een aantal aanbevelingen aan die verder in deze tekst worden weergegeven.

1. Uitgangspunten

Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind definieert geweld in artikel 19 als 'alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, lichamelijke of geestelijke verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik'. Andere artikelen van toepassing zijn art. 34 (seksuele uitbuiting) en art. 37 (foltering en vrijheidsberoving).

Geweld tegen kinderen is een groot probleem met vele gezichten. Het heeft verregaande negatieve consequenties, niet alleen voor hen die van dichtbij zijn betrokken, maar ook voor mensen die tot hen in relatie staan en voor de samenleving in zijn geheel. Geweld is een complex probleem en vereist dus ook een veelzijdig antwoord vanuit verschillende beleidsdomeinen en in de verschillende milieus waarin kinderen zich bewegen.

We gaan er van uit dat alle geweld is gerelateerd met elkaar. Het focussen op slechts één vorm van geweld tegen kinderen zou contraproductief kunnen zijn. Het heeft daarom weinig zin om geweld bv. binnen de schoolmuren te willen bestrijden als er in de bredere (lokale) gemeenschap geen evenredige inspanningen worden geleverd in de strijd tegen geweld.

Geen enkele vorm van geweld tegen kinderen is aanvaardbaar in gelijk welke omstandigheden. Elke vorm van geweld tegen kinderen is een aantasting van hun rechten.

2. Globale aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie

1. De ervaringen van de kinderen zelf zijn het referentiekader en het startpunt voor het opzetten van acties. Kinderen en jongeren moeten hierbij dus op een zinvolle manier worden betrokken.

⁵ Submission to the United Nations Secretary General's Study on Violence Against Children. Contribution of the Belgian Child Rights NGO Coalitions to the global study on violence against children (1 april 2005). Zie annex

⁶ Zie annex

2. Een Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind moet optreden als coördinerend orgaan tussen de verschillende betrokken ministers en administraties en moet een coherent, pro-actief kinderrechtenbeleid ontwikkelen⁷. Deze Nationale Commissie moet onder meer ook actief zijn op het terrein van alle vormen van geweld tegen kinderen en bijdragen tot meer overleg tussen en coherentie in het beleid van de verschillende overheden.

Er is nood aan meer systematische dataverzameling⁸ m.b.t. de problematiek van geweld tegen kinderen in alle domeinen, op basis waarvan de Nationale Commissie een beleid kan ontwikkelen en monitoren.

3. Het debat, de aandacht en het vrijmaken van middelen mag niet beperkt worden tot enkel de extreme vormen van geweld tegen kinderen. Uiteraard is dit zeer belangrijk, maar dit is enkel het topje van de ijsberg.
4. Andere problemen die de exploitatie van kinderen voeden, moeten worden bestreden: extreme armoede, racisme, oorlog, AIDS, kinderen zonder ouders, kinderen op de dool,...

⁷ www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/Slotbeschouwingen%2013.06.2002.pdf Par.10. Sinds het onderzoek van het oorspronkelijke rapport, stelt het Comité de oprichting van de Interministeriële Conferentie voor de Rechten van het Kind vast en de overeenkomst voor de oprichting van een nationale commissie voor de rechten van het kind. Evenwel, het Comité blijft bezorgd: over de afwezigheid van een overkoepelende visie over kinderrechten die bovendien niet vertaald werd in een nationaal actieplan, over het feit dat verschillende wetten die heersen over verschillende administratieve jurisdicties kunnen leiden tot discriminatie in het beschikken over zijn rechten in de verdragsluitende staat; over het feit dat de afwezigheid van een centraal mechanisme om de implementatie van het Verdrag in België te coördineren, het moeilijk maakt om te komen tot een omvattend en coherent kinderrechtenbeleid. Par. 11. Het Comité raadt de verdragsluitende staat aan om:

(a) de formele goedkeuring en volledige implementatie van het hierboven vermelde te bespoedigen

(b) de coördinatie van de implementatie van het Verdrag toe te wijzen aan een permanente organisatie, die zeer zichtbaar is en makkelijk identificeerbaar, met een geschikt mandaat en middelen.

⁸ www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/Slotbeschouwingen%2013.06.2002.pdf Par. 14. Het Comité heeft met voldoening kennis genomen van de bijlagen met statistieken die aan de vragenlijst werd toegevoegd en van de maatregelen die worden genomen om de dataverzameling te verbeteren in de diensten die de asielaanvragen behandelen; en het Comité neemt tot haar genoegen kennis van het bericht dat er een werkgroep over statistiek wordt opgericht als kern van een nationaal studieforum over jeugddelinquentie. Desalniettemin, refererend naar haar vorige slotbeschouwingen, is het Comité nog steeds bezorgd om de afwezigheid van een nationaal orgaan voor datacollectie en -analyse over de domeinen die het Verdrag beslaat. Par. 15. Het Comité raadt de verdragsluitende staat aan om een nationaal systeem op te richten zodat geaggregeerde data worden verzameld over alle -18jarige personen m.b.t. alle domeinen die het Verdrag beslaat, inclusief de meest kwetsbare groepen (bv. buitenlanders, kinderen met een handicap, kinderen van economisch minderbedeelde huishoudens, kinderen in conflict met de wet, enz.) en zodat deze gegevens gebruikt worden om vooruitgang te boeken en beleidsmaatregelen te ontwerpen om het Verdrag te implementeren.

3. Aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie betreffende kinderpornografie, kinderprostitutie en seksuele uitbuiting van kinderen

Seksueel geweld tegen kinderen is een begrip dat vele ladingen dekt. Genitale vermindering, prostitutie, incest, exhibitionisme, verkrachting, pedofilie, kinderpornografie en aanranding zijn voorbeelden van seksueel geweld. Onze grenzen dienden voor dit Open Forum duidelijk afgebakend te worden en het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie vormde hierbij de leidraad.⁹ Dit protocol werd onlangs door België geratificeerd, waardoor het te kennen geeft dat haar strafrecht van toepassing is op gedragingen zoals kinderprostitutie, kinderpornografie en seksuele uitbuiting van kinderen.¹⁰

Het Facultatief Protocol is een aanvulling bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind en bouwt verder op een aantal artikelen¹¹:

- ◆ Artikel 32 van het Verdrag handelt over de bescherming van kinderen tegen economische exploitatie en tegen het verrichten van werk dat de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke of maatschappelijke ontwikkeling van het kind zal hinderen.
- ◆ Artikel 34 betreft de bescherming van kinderen tegen seksuele exploitatie en seksueel misbruik, met inbegrip van kinderprostitutie en kinderpornografie.
- ◆ Artikel 35 verbindt de Staten ertoe passende maatregelen te nemen om ontvoering, handel en verkoop van kinderen voor welk doel ook te voorkomen.
- ◆ Artikel 36 stelt de bescherming van kinderen tegen alle vormen van exploitatie voorop.
- ◆ Artikel 39 is gericht op het herstel en de herintegratie van kinderen die het slachtoffer waren van exploitatie, misbruik en ontorende behandeling.

De doelstellingen van het Facultatief Protocol betreffen het versterken van de wetgeving, het verbeteren van de internationale samenwerking en het garanderen van de bescherming van de slachtoffers.

België is een voortrekkersland in de strijd tegen kinderpornografie en -kinderprostitutie en het onderzoek van Chris de Stoop naar vrouwenhandel speelde hierin een

⁹ Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het Verdrag inzake de rechten van het kind, New York, 25 mei 2000. Zie annex.

¹⁰ B.S. 27 maart 2006.

¹¹ Dit protocol dient ook in het licht van volgende artikelen worden gelezen: 1, 8, 11, 16, 20, 21 en 33 alsook samen met het optioneel protocol over kinderen in gewapende conflicten. HODGKIN, R. and NEWELL, P., *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, UNICEF, 1998.

belangrijke rol.¹² Sinds 1996 meet België zich een universele bevoegdheid toe door gedragingen zoals aanranding, verkrachting, prostitutie en kinderpornografie of beelden van seksueel misbruikte kinderen extraterritoriaal te vervolgen.¹³ Ook de zaak Dutroux heeft het internationale en nationale landschap, op het gebied van seksuele uitbuiting, hertekend.^{14 15}

Recent werd een onderzoek van het International Centre for Missing and Exploited Children i.s.m. Interpol bekend gemaakt. Het betreft een vergelijkende studie naar de wetgeving op kinderpornografie in 184 landen die lid zijn van Interpol en een voorstel tot “model legislation”. Hieruit bleek dat België één van de weinige landen ter wereld is waar de regelgeving voldoende toereikend is in de strijd tegen kinderpornografie.¹⁶ Niet alleen bezit, verspreiding en productie van dit soort materiaal is strafbaar, ook de ISP’s – Internet Service Providers – zijn verplicht aangifte te doen wanneer zij op de hoogte worden gesteld van de aanwezigheid van illegale activiteiten op hun netwerken. Daarnaast dient vermeld te worden dat er ook samenwerking is met de private sector wat kinderprostitutie betreft. Het eerste Wereldcongres tegen de commerciële seksuele uitbuiting van kinderen te Stockholm (1996) benadrukte het belang van deze partner in de strijd tegen seksueel geweld en in vijf jaar tijd, tot aan het tweede Wereldcongres in Yokohama, werden verschillende nationale en internationale initiatieven ontwikkeld.¹⁷ Toch moeten we vaststellen dat er nog veel werk aan de winkel is.

Seksuele uitbuiting van kinderen is een complex, verdoken en internationaal probleem. Het hangt vaak samen met kinderhandel en sekstoerisme maar ook ‘vrijwillige uitbuiting’ in ruil voor materiële goederen, wordt niet uitgesloten. De problematiek is vaak zo verdoken dat er, ook in het buitenland, weinig cijfergegevens over de seksuele uitbuiting van minderjarigen bestaan. Het internet is vaak de plaats bij uitstek voor het uitwisselen van beelden van seksueel misbruikte kinderen maar ook voor het, al dan niet vrijwillig aanbieden, van seksuele diensten. Daarnaast is het een realiteit dat de enorme hoeveelheid aan beelden van seksueel misbruikte kinderen op het internet de

¹² DE STOOP, C., *Ze zijn zo lief, meneer: over vrouwenhandel, meisjesballetten en de bende van de miljardairs*, Leuven, Kritak, 1993, 248 p.

¹³ Artikel 10 ter VoorafgaandeTitel Strafvordering. werd ingevoerd door de wet 13 april 1995 houdende bepalingen tot bestrijding van de mensenhandel en van de kinderpornografie, B.S. 25 april 1995.

¹⁴ Wet 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, B.S. 17 maart 2001.

¹⁵ Gemeenschappelijk optreden van 24 februari 1997 door de Raad aangenomen op grond van Artikel K.3 van het verdrag van de Europese Unie ter bestrijding van mensenhandel en seksuele uitbuiting van kinderen, P.B. 4 maart 1997.

¹⁶ http://www.missingkids.com/en_US/documents/CP_Legislation_Report.pdf

¹⁷ <http://www.csecworldcongress.org/en/index.htm>

schijn opwekt dat seksuele interesse in kinderen 'normaal' is. Ook kinderen worden vaak door middel van voorgaand argument in de val gelokt. Het internet blijft een moeilijk controleerbaar gegeven en zijn wereldwijde vertakkingen zorgen ervoor dat er op internationaal niveau dient samengewerkt te worden. De verschillende internationale conventies, aanbevelingen, resoluties en kaderbesluiten van supranationale organen gericht op het bestrijden van seksuele uitbuiting van kinderen zijn tekenen van een toenemende aandacht voor deze problematiek.¹⁸

Het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind heeft niet alleen oog voor de versterking van het strafrecht en de internationale samenwerking, maar ook voor de slachtoffers zelf (artikel 9). Aan de hand van voorlichting- en preventiecampagnes dienen kinderen en jongeren ingelicht worden over de gevaren en de risico's van seksuele uitbuiting. Ook kinderen die al in een uitbuitingsrelatie zitten moeten geïnformeerd worden over de rechten die ze hebben en waar ze terecht kunnen voor hulp.

Aanbevelingen

1. Om de strijd tegen seksuele uitbuiting van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie in het bijzonder, effectief en efficiënt aan te gaan, dient volgens de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen seksuele uitbuiting en de verschillende uitbuitingsvormen in de strafwet duidelijker omschreven te worden. Op dit moment is er **geen klare definitie van uitbuiting** aanwezig, wel wordt er verwezen naar de subcomponenten die deel uitmaken van seksuele uitbuiting: kinderprostitutie, kinderpornografie en het ontplooiën van seksuele activiteiten met kinderen. Maar zelfs hierover is er geen coherentie tussen de verschillende internationale richtlijnen. Zo is virtuele kinderpornografie, waarbij een niet – bestaand kind wordt afgebeeld, volgens het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie ook kinderpornografie en dus strafbaar, terwijl het Kaderbesluit ter bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie van 2003 de mogelijkheid aan de lidstaten laat om virtuele kinderpornografie uit te sluiten van strafrechtelijke aansprakelijkheid,

¹⁸ – Aanbeveling nr. R (2001) 16 ter bescherming van kinderen tegen seksuele exploitatie, 31 oktober 2001.
– Gemeenschappelijk optreden van de Europese Raad van 27 februari 1997 ter bestrijding van mensenhandel en seksuele uitbuiting van kinderen. *Publicatieblad* 4 maart 1997, Nr. L 063.
– Kaderbesluit van de Raad van 22 december 2003 ter bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie. (2004/68/JBZ) P.B. 20 januari 2004, Nr; L 13/44.
– Convention on Cybercrime van 23 November 2001 van de Raad van Europa. <http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/Cybercrime/default.asp>

althans wat de vervaardiging en het bezit voor persoonlijk gebruik betreft. Nochtans dienen beide teksten de samenwerking tussen politie en justitie op internationaal vlak te harmoniseren.

2. Dit betekent dat het uitblijven van een duidelijke afbakening van het begrip seksuele uitbuiting zijn gevolgen heeft voor de samenwerking van het gerechtelijke apparaat. En dit niet alleen op internationaal niveau. Ook op nationaal niveau is er volgens de dienst mensenhandel van de federale politie, geen uniform opsporing – en vervolgingsbeleid inzake seksuele uitbuiting van kinderen als gevolg van het uitblijven van een éénduidige definitie. **Een duidelijke richtlijn ten aanzien van de opsporing – en vervolgingsinstanties** zou de sterk uiteenlopende beslissingen van rechters en het OM een halt moeten toeroepen.
3. Het ontbreken van een welomlijnde definitie van seksuele uitbuiting heeft ook gevolgen voor het verzamelen en bijhouden van statistische en strategische gegevens en staat hiermee de ontwikkeling van degelijk **wetenschappelijk onderzoek** in de weg.
Wetenschappelijke studies naar de vraag en aanbod van seksuele uitbuitingsvormen zoals kinderprostitutie, kinderpornografie maar ook sekstoerisme kunnen een meerwaarde betekenen in de regularisatie en bestrijding van deze problematiek. Daarnaast ijveren we voor de oprichting van internationale databanken o.a. met betrekking tot kinderpornografisch materiaal. Omdat kinderpornografie op het internet een zeer complexe internationale materie behelst, zijn investeringen in technologische apparatuur van wezenlijk belang.
4. België voert een zeer **repressief beleid** tegen kinderprostitutie en kinderpornografie doordat het in haar strafbaarstellingen veel verder gaat dan wat het Facultatief Protocol of het Kaderbesluit voorschrijft. Meer nog, België acht zich universeel bevoegd om deze gedragingen te bestraffen. De meningen van de experts, aanwezig op het Open Forum van 20 juni, waren verdeeld. Juridisch gezien werd gesteld dat België zijn boekje te buiten gaat en zichzelf een niet – realiseerbare opdracht toekent. Maar moreel gezien geeft België door deze universele rechtsmacht wel te kennen dat het de ogen niet sluit voor deze misdaden, ook al zijn ze in het buitenland gepleegd. Deze discussie dient volgens de Kinderrechtencoalitie worden verder gezet.
5. De Kinderrechtencoalitie is opgetogen over de actie die ECPAT met de toeristische sector – en andere¹⁹ – heeft gevoerd om sekstoerisme in het buitenland niet te negeren. We staan ten volle achter de diverse campagnes die de bevolking bewust maken van de omvang en impact van seksuele uitbuiting van kinderen. Daarnaast dient er nog meer aandacht worden gegeven aan het **sensibiliseren van kinderen en ouders**.

¹⁹ Federale politie, Plan België, NMBS, Febetra, FOD Defensie, FOD Buitenlandse Zaken, Ecsedi Isalt en de Federatie van de Toeristische Industrie.

Vooral kwetsbare gezinnen worden moeilijk of niet bereikt door informatiecampaagnes. Ze spreken vaak een andere taal en seks blijft in sommige gezinnen en/of culturen een taboe. Er is nood aan aanspreekpunten in of uit deze gemeenschappen, zoals straathoekwerkers, vrouwenverenigingen en buurtwerkingen. Door hun kennis van de doelgroep en laagdrempelige werking zijn ze volgens ons meer in staat om informatie op een doeltreffende wijze over te brengen. We zien ook een belangrijke taak inzake preventie en sensibilisatie weggelegd voor het onderwijs en de media.

6. De Kinderrechtencoalitie is van mening dat samenwerken met verschillende sectoren van cruciaal belang is om seksuele uitbuiting te voorkomen en te bestrijden. We hopen op een blijvende ondersteuning van organisaties die seksueel geweld bestrijden en op het **uitbreiden van netwerken** om uitbuiting aan te pakken. Een breed nationaal engagement, met input van verschillende sectoren is een belangrijke voorwaarde voor succes. We denken bijvoorbeeld aan NGO's, onderwijs, ervaringsdeskundigen, media, academici en hulpverleners.
7. Er dient vervolgens ook meer aandacht te komen voor de **bescherming en bijstand** aan de slachtoffers van seksuele exploitatie. We stellen vast dat in de internationale richtlijnen, bescherming en bijstand voornamelijk de status van het slachtoffer in de strafprocedure betreffen. Adequate hulpverlening met de nodige psychologische en medische begeleiding dient voorhanden én gekend te zijn bij politiediensten. Zij zijn immers vaak de eerste contactpersoon. We zijn ervan overtuigd dat speciale gesprekstechnieken van politie – en justitiepersoneel ten aanzien van kinderslachtoffers zijn doeltreffendheid niet mist en we hopen op een uitbreiding van deze goede praktijk.
8. De Kinderrechtencoalitie vindt de seksuele uitbuiting van minderjarigen een zeer ernstige schending van de rechten van het kind. We stellen ons echter wel vragen over het afschrikkende effect van de gevangenisstraf. Zal het aantal seksuele delicten met minderjarigen dalen indien deze gedragingen zwaarder gestraft worden? Of moeten we daders van deze gedragingen zien als 'zieken' die nood hebben aan **behandeling**? We wensen hierbij te vermelden dat België meermaals door het Comité ter Preventie van Foltering op de vingers werd getikt voor het uitblijven van een adequate behandeling voor seksuele delinquenten. Ook de werking van de Commissies ter bescherming van de Maatschappij laat te wensen over. Seksuele delinquenten worden onvoldoende opgevolgd en de recente gebeurtenissen in Luik zijn daar getuige van.
9. Tot slot willen we vermelden dat **armoede** één van de belangrijkste oorzaken is van seksuele uitbuiting van kinderen. Artikel 10 van het Facultatief Protocol benadrukt de internationale samenwerking om armoede aan te pakken. Dit betekent dat de Staten die partij zijn van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, Millennium-

doelstelling nummer 1 dienen te realiseren willen ze een effectieve en efficiënte strijd tegen seksueel geweld en seksuele uitbuiting leveren. Hulpverleners wijzen erop dat 'vrijwillige' prostitutie van minderjarigen in België vaak zijn ontstaansgrond kent in armoede. Gezinnen die leven op de armoedegrens of er net onder vallen, gedogen vaak de seksuele praktijken van hun zoon of dochter. We dienen alert te zijn voor deze problematiek en dienen te beseffen dat seksuele uitbuiting van kinderen niet enkel via de juridische weg kan opgelost worden. Er dient in alle beleidsdomeinen ook rekening gehouden te worden met de sociaal – economische factoren die kinderrechtenschendingen in de hand werken.

4. Aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie betreffende intrafamiliaal geweld tegen kinderen

Het gezin wordt meestal gezien als een warm nest en veilig nest, waar een sfeer heerst van geluk, liefde en begrip, waar vrede en harmonie is en waar kinderen zorgeloos kunnen opgroeien. Voor veel kinderen komt dit beeld niet overeen met de realiteit.

Geweld tegen kinderen is het minst zichtbaar en het minst herkend wanneer het gebeurt binnen het gezin. Maar laat dit nu net de context zijn waarbinnen geweld tegen kinderen het meeste voorkomt. Nochtans hebben we vaak het gevoel of de indruk dat onze kinderen het meeste risico lopen in grote steden, in bepaalde buurten en van gevaarlijke, gewelddadige vreemden, onbekenden.

In de VN-studie over geweld tegen kinderen is geweld in het gezin dan ook een belangrijk subthema. In het verslag van de regionale consultatie vorig jaar in Ljubljana, in het kader van die VN-studie, wordt gesteld dat de aarzeling om expliciet het geweld binnen het gezin te willen aanpakken, kan beschouwd worden als een teken van terughoudendheid om kinderen als individuen te beschouwen die houders zijn van rechten.

Geweld tegen kinderen bestaat in verschillende vormen. Er is geweld van fysieke, psychische en seksuele aard. Geweld kan actief zijn (extreem verwennen) of passief (verwaarlozing). Het kan zich eenmalig voordoen of herhaaldelijk. Het kan intentioneel gebeuren, uit machteloosheid en gepaard gaan met controleverlies... Ook dreigen met geweld is een vorm van geweld. En een kind dat getuige is van geweld moet beschouwd worden als een slachtoffer. Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna: het IVRK) spoort ons aan een brede definitie van geweld te gebruiken. Art. 19 heeft het over 'alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, lichamelijke of geestelijke verwaarlozing, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik.'

Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind

Vier basisprincipes doorkruisen het IVRK en zijn geldig voor kinderen in alle omstandigheden: het non-discriminatiebeginsel (art. 2), het belang van het kind (art. 3) als richtsnoer bij elke beslissing die genomen wordt in verband met de kinderen, het recht op leven en ontwikkeling (art. 6) en het participatieprincipe (art. 12), nl. het recht van het kind om zijn mening te kunnen geven en het recht dat met deze mening rekening wordt gehouden in elke procedure die het aanbelangt.

Daarnaast is er het 'specifieke' artikel uit het Verdrag dat centraal stond in het Open Forum over intrafamiliaal geweld, nl. art. 19 dat de Staat verplicht om kinderen te beschermen tegen elke vorm van mishandeling en verwaarlozing door ouders (of andere personen die verantwoordelijkheid dragen) en om in verband hiermee preventieve maatregelen te nemen en behandelingsprogramma's op te zetten. Ook art. 37 is relevant in dit kader: het verplicht de Staat te waarborgen dat geen enkel kind wordt onderworpen aan foltering of aan een andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing.

De thematiek van intrafamiliaal geweld brengt ook de artikelen naar voor die stellen dat ouders de eerste verantwoordelijken zijn voor de opvoeding van hun kinderen en dat de Staat deze taak en plicht dient te respecteren en ouders hierbij te ondersteunen (art. 5 en 18).

Tijdens de regionale consultatie waarvan sprake werd gesteld dat er nood is aan de creatie van een nieuw paradigma voor het grootbrengen van kinderen: een paradigma dat gebaseerd is op relaties en communicatie en dat niet polariseert in vragen van gezag van de ouders versus rechten van kinderen. Want in plaats van in tegenstelling te zijn met elkaar, zou moeten worden erkend dat ze inherent onderdeel zijn van gezinsstructuren, die leren, onderhandelen, aanpassen en verzoenen met zich meebrengen.

Hoe Staten omgaan met de promotie van dergelijk ouderschap werd op de regionale consultatie als belangrijk beschouwd. De overheden moeten ouders ondersteunen zodat ze zich capabel beschouwen om te veranderen, zonder beschuldiging of afkeuring. De focus moet liggen op het ontwikkelen van een positieve relatie tussen de ouder of de verzorger en het kind, met ouderschapsvaardigheden die worden aangeboden aan alle nieuwe ouders, niet omdat er een probleem is, maar omdat een nieuwe baby is geboren.

Niet alleen het Verdrag zelf is richtinggevend in de strijd tegen intrafamiliaal geweld, ook de Slotbeschouwingen van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind na de beraadslaging over het vijfjaarlijks rapport van België hebben een belangrijk gewicht²⁰.

²⁰ www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/Slotbeschouwingen%2013.06.2002.pdf

De volgende passage is een van de twee slotbeschouwingen met betrekking tot geweld en heeft onder andere betrekking op het onderwerp van intrafamiliaal geweld.

(24) Het Comité raadt de verdragsluitende staat aan om:

- a. maatregelen te nemen op wetgevend vlak om lijfstraffen van kinderen in het gezin, op school en in instellingen te verbieden;*
- b. blijvend publieke educatiecampagnes uit te voeren over de negatieve gevolgen van lijfstraffen en om positieve, niet-gewelddadige vormen van disciplinehandhaving te promoten;*
- c. effectieve procedures en mechanismen op te richten om klachten te ontvangen, monitoren en onderzoeken en om in te grijpen wanneer noodzakelijk;*
- d. gevallen van misbehandeling te vervolgen, waarbij er voor gezorgd wordt dat het misbruikte kind geen slachtoffer wordt van wettelijke procedures en dat zijn/haar privacy beschermd wordt;*
- e. zorg, herstel en reïntegratie te voorzien voor de slachtoffers;*
- f. het rapporteringsstelsel te versterken via een volledige ondersteuning van de vertrouwenscentra voor mishandelde kinderen, en door onderwijzers, vertegenwoordigers van de wetshandhaving, welzijnswerkers, rechters en gezondheidswerkers te vormen in de identificatie, rapportering en het management van gevallen van mishandeling;*

Geweld dat plaatsvindt in een huiselijke context wordt nog vaak beschouwd als een privé-aangelegenheid. Wanneer we ons buigen over de realiteit van intrafamiliaal geweld tegen kinderen komt een spanningsveld aan de oppervlakte tussen de rechten van kinderen en rechten van ouders, voornamelijk op privacy, en hiermee samenhangend een spanningsveld tussen autonomie van ouders enerzijds en bemoeienissen van buitenaf anderzijds. Spanningsvelden die doorheen de bijdragen die aan bod kwamen op het Open Forum over Intrafamiliaal Geweld tegen Kinderen verder werden blootgelegd.

We moeten erover waken dat het maatschappelijk probleem van intrafamiliaal geweld niet wordt vernaauwd tot een ouderschapsprobleem. Het spreekt voor zich dat we oog moeten hebben voor de context waarbinnen ouderschap gerealiseerd dient te worden. De strijd tegen intrafamiliaal geweld richt zich dan ook niet enkel op de opvoedingsbequaamheden van ouders, maar moet gezien worden in een geheel van maatregelen die tevens de druk op gezinnen (stress, moeilijke combinatie gezin-arbeid, financiële druk,...) vermindert.

Aanbevelingen

Het is noodzakelijk dat kinderen kunnen opgroeien in een veilige en stabiele omgeving, die vrij is van geweld. Geweld tegen kinderen is een grove schending van hun basisrecht op veiligheid.

Intrafamiliaal geweld tegen kinderen moet stoppen en daarom is er nood aan een breed en gecoördineerd beleid om hier werk van te maken. Een beleid dat informatie en sensibilisering, preventie en hulpverlening combineert. Hierbij willen we reeds wijzen op het belang van coördinatie en overleg tussen de verschillende overheden in ons land.

1. De Kinderrechtencoalitie sprak zich in het verleden al meerdere malen uit tegen de zogenaamde 'pedagogische tik'. We herhalen onze eis om een Art. 371 bis in het Burgerlijk Wetboek in te voeren dat duidelijk stelt dat kinderen niet onderworpen mogen worden aan vernederende behandelingen, of andere vormen van fysisch en psychisch geweld.

De bedoeling van een **wettelijk verbod op lijfstraffen** is niet het vervolgen en straffen van ouders. Het geeft wel een duidelijke boodschap dat kinderen slaan verkeerd is – even verkeerd als het slaan van gelijk wie. Een wettelijk verbod voorziet in een consistente basis voor het beschermen van kinderen en voor sensibilisering en opvoedingsondersteuning die dan verder door de Gemeenschappen ingevuld kan worden. Wanneer attitudes wijzigen, kan de noodzaak voor interventie in gezinnen afnemen.

Op 9 juni 2006 publiceerde de Commissaris voor Mensenrechten van de Raad van Europa, Thomas Hammarberg, een eerste Issue Paper, met als titel *Children and corporal punishment: "The right not to be hit, also a children's right"*. Een week eerder, m.n. op 2 juni 2006, nam het VN-Comité voor de Rechten van het Kind een Algemeen Commentaar (nr. 8) aan over het recht van het kind op bescherming tegen lijfstraffen en andere wrede of vernederende vormen van straffen. Beide documenten hebben als centrale aanbeveling een wettelijk verbod op het slaan van kinderen²¹.

Het is niet de eerste keer dat internationale instituten het gebruik van lijfstraffen of ander geweld binnen de opvoeding veroordelen. Vorig jaar nog werd ons land in dezelfde materie veroordeeld door het toezichthoudend Comité bij het Europees Sociaal Charter. Toen werd naar aanleiding van een klacht ingediend door de OMCT (World Organisation Against Torture) gesteld dat de bestaande wetgeving in België de norm van geweldloosheid ten aanzien van kinderen onvoldoende duidelijk maakt. Noch het Art. 22 bis van de Grondwet, noch de artikelen inzake slagen en verwondingen van de Strafwet, noch Art. 371 van het Burgerlijk Wetboek (inzake wederzijds respect tussen ouders en kinderen) stellen volgens het Comité voldoende expliciet dat gebruik van elke vorm van geweld binnen de opvoeding verboden is.

Er ligt een sterke symbolische kracht in een wet die geweld binnen de opvoeding verbiedt. Wanneer de wetgever een standpunt inneemt in deze kwestie, zal men beginnen het onderwerp ernstig te nemen. De VN-studie wijst ook op het strategische aspect

²¹ Voor de tekst van het Algemeen Commentaar (nr. 8) van het Comité voor de Rechten van het Kind: <http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC.C.GC.8.pdf>
Voor de Issue Paper van de Commissaris voor mensenrechten van de Raad van Europa: http://www.coe.int/t/commissioner/default_EN.asp

van dit verbod: wanneer het geweld tegen kinderen binnen het gezin verboden is, dan zal het overal verboden zijn.

2. De aanname van een artikel 371 bis dat het slaan van kinderen verbiedt is een heel belangrijke voorwaarde in de strijd tegen geweld, maar is op zich niet voldoende. Dit moet gepaard gaan met een uitgebreide campagne waarin de bevolking wordt **geïnformeerd en gesensibiliseerd** over dit verbod en haar redenen, een campagne die bovendien op regelmatige basis moet worden herhaald. Hiermee samenhangend is er ook nood aan informatie over en ondersteuning bij geweldloos opvoeden. De doelstellingen van een verbod zijn immers ook:
 - ◆ de houding van de bevolking ten aanzien van fysiek straffen te veranderen
 - ◆ een duidelijk kader te bieden voor opvoedingsondersteuning en voorlichting aan ouders
 - ◆ vroegere en minder ingrijpende vormen van beschermingsmaatregelen te faciliteren
3. Er is nood aan het verder uitbouwen van het **aanbod aan opvoedingsondersteuning**, dat de ouders ondersteunt hun opvoedingsdoelen op een geweldloze manier te realiseren. De nood aan opvoedingsondersteuning kan erg veel verschillen naargelang het gezin. Het is belangrijk dat elk gezin bereikt wordt en dat het aanbod dus aangepast wordt aan de vragen of behoeften die bestaan. Daarom moet opvoedingsondersteuning participatief en vraaggericht werken, zodat het aanbod aansluit bij de vragen, die vanuit de concrete situatie worden gesteld en waardoor de geboden ondersteuning dus bruikbaar is. De dienstverlening moet bereikbaar zijn voor elk gezin, en betaalbaar of gratis. Ook andere dan financiële drempels moeten worden vermeden. Kinderen zijn sociale actoren en actieve partners in het opvoedingsproces. Een geïntegreerde benadering van opvoedingsondersteuning als recht van het kind (cf. art. 5 en 18 van het Verdrag) veronderstelt de erkenning van de participatierechten van kinderen. In het debat over en de praktijk betreffende opvoedingsondersteuning moet men kinderen en jongeren dus een gelijkwaardige stem geven. Bij de verdere uitbouw van het beleid inzake opvoedingsondersteuning moeten ook kinderen en jongeren worden gehoord. Reeds vijf jaar geleden (2001) wees de Gezins- en Welzijnsraad in zijn Advies Opvoedingsondersteuning op het belang verder te zoeken naar manieren en methodieken om de dialoog met kinderen en jongeren met betrekking tot opvoedingsondersteuning te realiseren, een aanbeveling die nog niets van zijn actualiteitswaarde verloren heeft.
4. Om **geweld te voorkomen** is het belangrijk dat kinderen weerbaar zijn. Weerbaarheid betekent hier niet alleen zich verbaal en fysiek kunnen verdedigen, maar zeker ook zich goed in zijn vel voelen. Weerbaarheid is een overkoepelende term voor een waaier van vaardigheden en houdingen: doordachte keuzes kunnen maken, zelfvertrouwen, een kritische ingesteldheid, initiatief nemen en zelf doelen stellen, omgaan met tegenslagen,...

De school speelt een elementaire rol om de kinderen te leren hoe ze geweld kunnen vermijden in individuele relaties. De kinderen kunnen er sociale vaardigheden leren om op een geweldloze manier conflicten te hanteren. De kinderen die slachtoffer zijn van intrafamiliaal geweld hebben nood aan alternatieve rolmodellen.

Daarnaast is het uiteraard belangrijk kinderen te informeren over hun rechten, met inbegrip van het recht om respectvol te worden behandeld. Deze informatie moet meer dan vandaag het geval is aan bod komen op school, maar ook blijft het belangrijk om via andere media (ook massa-media) deze informatie te verspreiden. In zijn uiteenzetting op het Open Forum op 20 juni 2006 gaf Prof. Hans Grietens aan dat vroegtijdige screening van risico's op kindermishandeling mogelijk en zinvol is, mits de resultaten op een genuanceerde manier worden geïnterpreteerd. Er moet ook kritische reflectie zijn over de ethische aspecten van de screening en de gevolgen die eraan worden gegeven. En uiteraard moet de risicoscreening ingebed zijn in een (vrijwillig) aanbod van opvoedings- en gezinsondersteuning. Er moet een degelijk aanbod worden ontwikkeld om tegemoet te komen aan de problemen en risico's die worden gesignaleerd. Verder willen we ook wijzen op het belang van een grondige opleiding van de gebruikers van het instrument en regelmatige follow-up van het gebruik, waarbij de gebruikers ervaren knelpunten kunnen signaleren. Bovendien is er overleg en duidelijkheid nodig over wat er verder met de verzamelde informatie gebeurt, waar de dossiers terecht komen. Duidelijke richtlijnen voor de hulpverleners versterken ook hun rechtszekerheid. De Kinderrechtcoalitie is dan ook benieuwd naar de discussies en afspraken die omtrent de dossiers binnen de integrale jeugdhulp worden gemaakt.

5. De **hulpverlening** aan de slachtoffers moet ruim, omvattend en holistisch zijn en rekening houden met de gehele waaier van effecten van het geweld en met behoeften van de verschillende kinderen. Door adequate hulp te verlenen aan slachtoffers van kindermishandeling kan men de impact van het geweld op de fysieke, psychische en emotionele ontwikkeling van de kinderen en de risico's op lange termijn verminderen.

Kinderen moeten weten dat er volwassenen zijn die naar hen luisteren, die hen geloven en die hen zullen opvangen. Volwassenen die met kinderen werken, zoals leerkrachten en hulpverleners, maar ook ouders en familieleden moeten de vaardigheden aangereikt krijgen om in te spelen op de behoeften van kinderen die geweld ervaren. Ze moeten hen ook de weg kunnen aangeven naar de geschikte hulpverlening en dus geïnformeerd zijn over het bestaan en de doelstellingen van de vertrouwenscentra, de CAW's en de verschillende sectoren die partner zijn in de integrale jeugdhulp.

Het opbouwen van een hechte relatie met belangrijke naasten is ook belangrijk voor slachtoffers zodat de stress van het huiselijk geweld vermindert.

Een zekere routine biedt de kinderen een vorm van veiligheid. Geweld zet de wereld van kinderen op zijn kop. De routine van naar school gaan en deelnemen aan

vrijtijdsactiviteiten biedt de kinderen rust en is cruciaal voor de ontwikkeling van de kinderen.

6. In juli 2006 publiceerde UNICEF in samenwerking met de Body Shop International een studie over de schrijnende en blijvende impact op kinderen van huiselijk geweld. Hierin wordt ook gewezen op de gevolgen van het **getuige zijn van huiselijk geweld**. Het zien, horen of op een andere manier waarnemen van geweld kan een invloed hebben op de psychische, emotionele en sociale ontwikkeling, zowel tijdens de kindertijd als later. Van op een zeer jonge leeftijd ondervinden de kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld reeds ernstige en blijvende effecten. Niet alleen ondervinden de kinderen enorme stress doordat ze omgeven zijn door geweld, maar ook lopen ze een groter risico om zelf slachtoffer te worden van het geweld. Terwijl ze opgroeien blijven ze geconfronteerd worden met die gevolgen, zoals problemen met schoolwerk, beperkte sociale vaardigheden, depressie, angst en andere psychische problemen. Volgens het rapport lopen ze ook een groter risico voor middelenmisbruik, tienerzwangerschap en delinquent gedrag. Ook bestaat er een groter risico dat deze kinderen zelf ook dader worden van geweld op latere leeftijd. Deze kinderen vertonen ook zelf meer agressief gedrag, zoals pesten en ze zijn vaker betrokken in vechtpartijen.

Overheden spelen een vitale rol in het doorbreken van de vicieuze cirkel van huiselijk geweld en moeten de jonge slachtoffers beschermen:

Ook hier zijn de drie cruciale elementen van de strijd tegen het geweld: sensibiliseren – preventie – hulpverlening

5. Aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie betreffende geweld op school en in de vrije tijd

Kinderen spenderen buiten hun gezin het meeste tijd onder toezicht van volwassenen op school en in georganiseerde vrijetijdsactiviteiten. Geweld (in deze contexten) is een term die veelvuldig wordt gebruikt maar daarom niet duidelijk omschreven is.

Zo definieert Van Dale woordenboek geweld als:

1. *uitoefening van macht => gewelddadigheid*
2. *kracht die met hevigheid, onstuimigheid wordt uitgeoefend*
3. *zeer sterk gedruis => rumoer*

De World Health Organisation omschrijft geweld als volgt:

“The intentional use of physical force, threatened or actual, against oneself, another person, or against a group or community, that either results in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, mal-development, or deprivation.”

Het niet eenduidig definiëren van geweld heeft zo zijn reden. Een handeling of gedraging definiëren als geweld is geen kwestie van objectieve categorisering. Wat mensen als geweld beschouwen en/of de betekenis die ze eraan verlenen, varieert naar tijd en ruimte én is afhankelijk van persoon tot persoon. Geweld is in die zin sociaal geconstrueerd²². Woorden zoals agressie, probleemgedrag, intimidatie, grensoverschrijdend gedrag, delinquentie en anti – sociaal gedrag worden door elkaar gebruikt en bemoeilijken hierdoor het maken van (internationale) vergelijkende studies. Ook het opstellen van preventieprogramma's of het ontwikkelen van een adequaat beleid is afhankelijk van een duidelijke definitie bepaling²³. Maar houdt dit dan in dat we geen universeel onlaakbare gedragingen als gewelddadig kunnen omschrijven? Uiteraard wel!

Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind

In het Verdrag inzake de Rechten van het Kind wordt in verschillende artikelen de bescherming van kinderen tegen geweld vooropgesteld. Het zou dan ook niet wenselijk zijn om een vast afgebakende definitie van geweld te geven, willen we de universaliteit en tijdloosheid van het Verdrag niet ondermijnen. Geweld wordt hier immers wel in haar verschillende verschijningsvormen gekaderd.

Zo handelt artikel 19 over:

“(...) de passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen en maatregelen op sociaal en opvoedkundig gebied om het kind te beschermen tegen alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik.”

Ook de artikelen 34 en 37 bieden bescherming tegen bepaalde verschijningsvormen van geweld. Het gaat hier over seksueel geweld, foltering, onterende of onmenselijke behandeling of bestraffing en willekeurige of onwettige vrijheidsberoving.

Niet alleen het Verdrag zelf is richtinggevend in de strijd tegen geweld tegen kinderen op school en in de vrije tijd, ook de Slotbeschouwingen van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind na de beraadslaging over het vijfjaarlijks rapport van België hebben een belangrijk gewicht²⁴. De volgende passage is een van de twee slotbeschouwingen met betrekking tot geweld en heeft onder andere betrekking op het onderwerp van geweld op school.

²² Jeugd en geweld: een interdisciplinair perspectief. In: Zicht op jeugd, DE HAAN, W.J.M. en DE BIE, E.F.A.E. (red.), Van Gorcum, Den Haag, 1999, 12 p.

²³ VETTENBURG, N., *Violence in schools, Awareness – raising, prevention, penalties*, General report, Council of Europe Publishing, 1999, 32 p.

²⁴ www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/Slotbeschouwingen%2013.06.2002.pdf

(24) Het Comité raadt de verdragsluitende staat aan om:

- a. maatregelen te nemen op wetgevend vlak om lijfstraffen van kinderen in het gezin, op school en in instellingen te verbieden;
- b. blijvend publieke educatiecampagnes uit te voeren over de negatieve gevolgen van lijfstraffen en om positieve, niet-gewelddadige vormen van disciplinehandhaving te promoten;
- c. effectieve procedures en mechanismen op te richten om klachten te ontvangen, monitoren en onderzoeken en om in te grijpen wanneer noodzakelijk;
- d. gevallen van misbehandeling te vervolgen, waarbij er voor gezorgd wordt dat het misbruikte kind geen slachtoffer wordt van wettelijke procedures en dat zijn/haar privacy beschermd wordt;
- e. zorg, herstel en reïntegratie te voorzien voor de slachtoffers;
- f. het rapporteringsstelsel te versterken via een volledige ondersteuning van de vertrouwenscentra voor mishandelde kinderen, en door onderwijzers, vertegenwoordigers van de wetshandhaving, welzijnswerkers, rechters en gezondheidswerkers te vormen in de identificatie, rapportering en het management van gevallen van mishandeling;

De school heeft dus een belangrijke rol in het beschermen van kinderen tegen geweld en volwassenen die werken in een educatieve setting hebben de plicht een veilige omgeving te creëren die de waardigheid van kinderen en hun ontwikkeling ondersteunt en stimuleert.

Geweld op school en in de vrije tijd

Gedurende het onderzoek ter voorbereiding van de Open Fora hebben we moeten vaststellen dat de grote belangstelling van het publiek en de media voor geweld op school en in de vrije tijd, zich voornamelijk richt op het geweld dat kinderen en jongeren veroorzaken. Geweld door en onder de jeugd wordt hoog op de politieke agenda geplaatst en de strijd tegen jeugdcriminaliteit wordt haast prioriteit nummer één bij politie- en justitiediensten. Na de moord in Brussel centraal, het busincident en de racistische moorden in Antwerpen, gingen heel wat stemmen op voor een effectieve bestraffing van jongeren. Ook voorstellen met het oog op een meer repressieve aanpak van spijbelaars en pestkoppen volgden elkaar in ijltempo op²⁵.

Zonder de ernst van dergelijk geweld te minimaliseren, zien we dat er voornamelijk aan symptoombestrijding wordt gedaan, waarbij er vaak te weinig aandacht gegeven

²⁵ zie http://www.hln.be/hlns/cache/det/art_252817.html over de inzet van de politie m.b.t. pesten op school.

wordt aan de oorzaken of achtergronden van zulk gedrag. Peer mediation, herstelgericht groepsoverleg, time – out projecten en scholen voor jongeren, jongeren voor scholen (JoJo's) hebben meer oog voor het ruimere kader van geweld en betrekken kinderen en/of jongeren bij het uitklaren of rechtzetten van bepaald onaanvaardbaar gedrag.

Daarnaast willen we de aandacht vestigen op het geweld van volwassenen tegen kinderen. Ook hier kan geweld diverse verschijningsvormen aannemen en op diverse wijzen worden geïnterpreteerd. Zo bekleden kinderen de zwakste positie in het verkeer en worden ze hier vaak letterlijk over het hoofd gezien. Kinderen worden weggejaagd van openbare plaatsen wegens het veroorzaken van geluidshinder of krijgen het stigma 'rondhangende jeugd' opgeplakt. Leerkrachten hanteren soms denigrerende straffen of dragen bij, zowel actief als passief, tot het vormen of instandhouden van een negatief zelfbeeld.

Al deze voorbeelden zijn uitzonderlijk maar daarom niet minder waar. Ze worden simpelweg minder in de verf gezet. Daartegenover wordt geweld gepleegd door kinderen of jongeren wel sterk benadrukt waardoor het soms lijkt alsof de jeugd bestaat uit monster(tje)s. Maar wat houdt een monster(tje) zijn nu in? Op basis van welke indicatoren bepaal je dat 'afwijkend gedrag' inherent verbonden is aan het jong zijn of wanneer het voortekenen zijn van een criminele carrière? Criminologen en andere sociale wetenschappers zijn het er over eens dat probleemgedrag pogingen zijn van kinderen of jongeren om zich aan te passen aan veranderende omstandigheden, verwachtingen of verlangens²⁶.

We kunnen de school en de vrije tijd beschouwen als de andere opvoedingmilieus waarmee kinderen en jongeren te maken hebben. Leerkrachten, jeugdsportbegeleiders en jeugdwerkers dragen dus de verantwoordelijkheid om geweld tegen te gaan. Dit houdt uiteraard in dat ze zelf geen geweld, in de ruimste zin van het woord, gebruiken maar ook dat ze geweld moeten voorkomen en bestrijden. Leerkrachten, jeugdsportbegeleiders en jeugdwerkers moeten hierin gesteund worden en er dient een cultuur en beleid van geweldloosheid worden gevoerd. Kinderen en jongeren dienen hier niet alleen van op de hoogte worden gesteld, ze zouden actief moeten kunnen meewerken aan de opstelling hiervan.

Aanbevelingen

1. We wijzen op het belang van een **positieve beeldvorming** over kinderen en jongeren. Dit betekent dat de bevolking in het algemeen via de media, maar zeker zij die frequent in contact komen met kinderen en jongeren zoals leerkrachten, jeugdwerkers,

²⁶ VAN ACKER, J., Probleemgedrag in de klas en agressie op school: een praktische handleiding, De Boeck, Antwerpen, 2005, 28 p.

politie,... ook via vorming kennismaken met de leefwereld van kinderen en jongeren, inzicht kunnen verwerven in de ontwikkelingspsychologie,...

2. De massale media-aandacht voor geweld in onze samenleving en de onveiligheidsgevoelens die eraan gekoppeld worden, hangt samen met punt 1. We pleiten voor het brengen van een **realistisch beeld**, wat o.a. betekent het onderscheiden van vormen van geweld, het aan het licht brengen van de samenhang tussen geweld en de onderliggende factoren,...
3. Er is nood aan een **geïntegreerde aanpak** van de problematiek van geweld op school en in de vrije tijd. Geweld binnen een bepaalde context is niet los te zien van geweld in een andere context. Dit vereist een doorgedreven samenwerking tussen alle sectoren die met kinderen en jongeren te maken krijgen. M.b.t. minderjarige veelplegers van antisociaal gedrag is samenwerking nodig tussen onderwijs, welzijn, politie en justitie.

School

4. Wij vragen voor de onderwijscontext dat er werk wordt gemaakt van een **allesomvattend leerlingenstatuut**. Dergelijk statuut dient een verregaande en pro-actieve vertaling van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind naar de Vlaamse schoolcontext te zijn. Het moet dus niet enkel geconcipieerd worden als antwoord op conflicten tussen leerlingen en school, maar dient als juridisch kader voor de positie van de leerling in het algemeen. Het toezicht op de naleving van het statuut wordt best ondergebracht bij de Commissie Leerlingenrechten en aan de leerling moet hiertoe een toegang worden voorzien. Op die manier worden omslachtige gerechtelijke procedures vermeden²⁷.

De kinderrechtenbeweging moet op zoek naar een gezamenlijke taal met leerkrachten en andere actoren die een leerlingenstatuut eerder als een bedreiging ervaren, zodat duidelijk wordt dat het de bedoeling is dat iedereen hier baat bij heeft.

Een positieve ervaring in dit kader is dat scholen waar leerlingen inspraak krijgen in de formulering van het schoolreglement, waar regels consistent maar met de nodige flexibiliteit worden toegepast, waar men leerlingen positieve gedragsalternatieven voorhoudt, waar een positief beloningssysteem is uitgebouwd, veel minder geconfronteerd worden met leerlingengeweld.

5. Naar analogie van de vaststellingen uit het onderzoek over onveiligheidsgevoelens en antisociaal gedrag op school²⁸, ijvert ook de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen

²⁷ Memorandum Vlaams beleid 2004 – 2009 met oog voor kinderrechten

²⁸ VETTENBURG, N., HUYBREGHTS, I. O.L.V. WALGRAVE, L.; *Onveiligheidsgevoelens en antisociaal gedrag. Een onderzoek naar de onveiligheidsgevoelens bij leerkrachten en het antisociaal gedrag bij leerlingen*. Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, KULeuven, 2001.

voor een **respectvolle omgang met leerlingen**. Een goede relatie tussen leerlingen en leerkrachten, gebaseerd op wederzijds respect, heeft immers impact op de ontwikkeling van antisociaal gedrag.

Leerkrachten en onderwijspersoneel in het algemeen, dienen zich bewust te zijn van de invloed die zij op leerlingen kunnen hebben. Zij fungeren vaak als rolmodel en hun taak omvat meer dan het louter overbrengen van kennis.

6. Meer aandacht dient gegeven te worden aan **ouderbetrokkenheid** en het uitbouwen van meer participatiemogelijkheden voor ouders. Hier dient bijzondere aandacht te gaan naar kwetsbare gezinnen. Betrokkenheid en participatie beginnen met een goede verstandhouding en communicatie tussen beide partijen. De cultuur van de school en die van kwetsbare gezinnen staat vaak ver uiteen. Een schoolbeleid dient aandacht te hebben voor deze discrepantie en moet inspanningen leveren om de communicatie in stand te houden of te bevorderen. Het uiteindelijke doel van deze gezamenlijke inspanningen resulteert in het verhogen van het welzijn van kinderen op school. Ouders hebben ook een niet te verwaarlozen invloed op het gedrag van hun kinderen betreffende het schoolgebeuren. Kinderen die thuis door de ouders goed worden opgevolgd, gaande van het controleren van de agenda's tot het opvragen van de leerstof, staan vaak positiever tegenover de school en vertonen ook minder normovertredend gedrag.
7. Op het Open forum was er ook aandacht voor het sanctioneren en reageren op leerlingengedrag. We vinden het belangrijk dat er door leerkrachten ook wordt gereageerd op prosociaal gedrag van leerlingen. **Positieve bekrachtiging door leerkrachten** draagt bij tot het opbouwen van een positief zelfbeeld en een algemeen goed gevoel bij leerlingen. Als het over antisociaal gedrag gaat dient er in de eerste plaats constructief gereageerd te worden en is repressie de uitzondering. Time – out en Hergo projecten zijn voorbeelden van constructief sanctioneren en kunnen hulpvol zijn bij aanhoudend of recidiverend antisociaal gedrag van leerlingen. Preventiestrategieën die aandacht hebben voor zowel de brede maatschappelijke context, specifieke preventie en een gerichte probleemaanpak zouden ingericht kunnen worden op schoolniveau en op deze manier de totaalaanpak van antisociaal gedrag omhelzen. Net zoals de VN-studie sluiten we ons onvoorwaardelijk aan bij het promoten en toepassen van geweldloze vormen van disciplineren.
8. Zowel in de lerarenopleiding als in de navorming van leerkrachten moet er volgens de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen meer rond **klasmanagement** gewerkt worden. Verder bouwend op het vorige punt (7.) dienen er garanties te komen dat schooldirecties en leerkrachten **geweldloze manieren** leren hanteren en maatregelen van klasmanagement en discipline aannemen die niet gebaseerd zijn op angst, bedreigingen, vernederingen en fysieke machtsuitoefening. Tijdens de discussie op het Open Forum werd er geopperd dat er m.b.t. toezicht op deze aspecten, een taak kan weggelegd zijn voor de inspectie in scholen.

9. We pleiten ervoor dat, naast het aanleren van geweldloze vormen van conflicthantering en het inrichten van specifieke programma's die de gehele school en haar omgeving aanspreken op het voorkomen en stoppen van antisociaal gedrag, er ook moet gewerkt worden aan de **conditionele factoren** die geweld en normovertredend gedrag in de hand werken. De roep van leerkrachten naar kleinere klassen is niet nieuw, de klaslokalen zijn vaak te klein of verouderd, de werkdruk van leerkrachten blijft stijgen en ook van de leerlingen wordt steeds meer verwacht. Werk maken van een **positief schoolklimaat** betekent ook aandacht hebben voor deze problemen.
10. Scholen moeten aangemoedigd worden om gedragscodes aan te nemen en te implementeren, die van toepassing zijn voor alle personeelsleden en leerlingen én betrekking hebben op alle vormen van geweld. Wat Vlaanderen betreft zijn er preventie en interventieplannen inzake ongewenst gedrag beschikbaar en naar alle scholen verspreid, maar de kennis en toepassing hiervan lijkt beperkt. We vinden het noodzakelijk dat hieromtrent een **evaluatieonderzoek** wordt gevoerd. De vraag die zich stelt, is op welke manier de aandacht voor de problematiek van geweld en antisociaal gedrag in het schoolbeleid geïntegreerd wordt. Daarbij worden de geweldrelaties niet enkel vernauwd naar leerling – leerling maar ook uitgebreid naar leerling – leerkracht en leerkracht – leerling relaties. Er dient volgens ons ook worden nagegaan of deze beleidsplannen op een systematische, planmatige en structurele manier worden aangewend.
11. We hebben het belang van vorming van leerkrachten inzake het voorkomen of bestrijden van geweld al aangehaald. Een school bestaat echter uit meer dan alleen leerkrachten. CLB's, groene leerkrachten, zorgcoördinatoren, brugfiguren, JoJo en peermediators maken ook deel uit van het schoolgebeuren. Er moet hier ook genoeg ruimte en middelen beschikbaar gesteld worden om deze mensen te ondersteunen en vorming aan te bieden. Omdat sommigen onder hen niet direct deel uitmaken van de school zelf moeten hun **deskundigheid**, inzet en aanbevelingen gewaardeerd worden en serieus worden genomen. Structureel overleg op schoolniveau tussen de directie en het lerarenkorps en al deze genoemde betrokkenen is daarom noodzakelijk.
12. Verder is het belangrijk dat curricula, onderwijsmethodes en –processen en andere praktijken conform gebeuren met de artikelen en de principes van het **Verdrag inzake de Rechten van het Kind**, vrij van alle referenties die geweld en discriminatie in gelijk welke vorm, actief of passief, promoten.
13. Tot slot herhalen we onze eis tot een **expliciete verbodsbepaling** op het gebruik van geweld op leerlingen zowel in het kader van disciplineren van kinderen als in het kader van pestende leerkrachten²⁹. Omdat de leerling hier in een bijzonder zwakke

²⁹ Memorandum Vlaams beleid 2004 – 2009 met oog voor kinderrechten

positie staat ten aanzien van de leerkracht of de directie is het opportuun de positie van de leerling in deze te versterken. In de ruimere context van het toezicht op het leerlingenstatuut zien we ook hier een rol weggelegd voor de Commissie Leerlingenrechten.

Vrije tijd

14. De Kinderrechtencoalitie pleit voor de volwaardige **participatie** van kinderen in de uiteenlopende vrijetijdsvoorzieningen. Ook meer specifiek, m.b.t. het ontwikkelen van activiteiten en een organisatiebeleid om vormen van geweld te stoppen en te voorkomen, is structurele participatie van kinderen en jongeren essentieel.
15. Ook **ouders** moeten meer structureel worden betrokken bij het beleid van vrijetijdsvoorzieningen.
16. We juichen toe dat er in het jeugdwerk reeds een jarenlange traditie bestaat van kadervorming voor vrijwilligers, waarin structureel aandacht bestaat voor de leefwereld van kinderen en jongeren voor groepsdynamische processen en conflict-hantering. Er is echter nood aan een evaluatie van het toezichtmechanisme op de uitreiking van attesten aan en de **opvolging van geattesteerde jeugdwerkers**. De Kinderrechtencoalitie pleit ook voor een betere scholing voor jeugdsportbegeleiders. Dit zou als een van de kwaliteitscriteria kunnen gelden om beroep te kunnen doen op een financiële tegemoetkoming van het fonds voor de jeugdopleidingen³⁰.
17. Een belangrijke uitdaging ligt in het verhogen van de **kwaliteit van de jeugdsport**, m.n. het creëren van een pedagogisch en stimulerend klimaat dat de positieve waarden van de sport alle kansen geeft. Ethiek en fair play zijn hierbij basisdoelstellingen. We pleiten voor het aanvaarden van kwaliteitsstandaarden voor sportactiviteiten. De Panathlon Verklaring over ethiek in de jeugdsport kan voor clubs een aanzet zijn om zich te buigen over hun manier van werken in de jeugdafdeling.
18. We herhalen het belang van sporten als **recreatieve bezigheid**³¹. Het aangaan van contracten en de vroegtijdige specialisatie in een welbepaalde sporttak zijn aspecten die in het licht van artikel 32 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind³² zonder meer ernstige gevaren inhouden voor de ontwikkeling van het kind, niet alleen op het vlak van gezondheid.

³⁰ Aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie. Verslag Open Forum 'Rechten van Minderjarigen en Sport', 13 februari 2004.

³¹ Aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie. Verslag Open Forum 'Rechten van Minderjarigen en Sport', 13 februari 2004.

³² Artikel 32 m.b.t. kinderarbeid beschermt de minderjarige tegen het verrichten van werk dat schadelijk kan zijn voor " (...) *de gezondheid of de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke of maatschappelijke ontwikkeling van het kind.*"

19. De Kinderrechtencoalitie is voorstander van het beleid dat lokale overheden en organisaties ondersteunt en aanmoedigt om veilige recreatieve en andere mogelijkheden te bieden voor kinderen, rekening houdend met de meest kwetsbare kinderen. Overheden moeten aangemoedigd en ondersteund worden om **risicofactoren in de fysieke omgeving** van kinderen te verminderen. In dit kader moeten veilige routes voor kinderen en jongeren naar openbare plaatsen en speelruimte structureel opgenomen worden in ruimtelijke planning.
20. De mogelijkheden voor individuen met slechte bedoelingen om in vrijetijdsactiviteiten voor kinderen mee te werken moeten uitgesloten zijn.
21. Tot slot pleit de Kinderrechtencoalitie voor meer **onderzoek** naar het voorkomen van geweld tegen kinderen in de context van georganiseerde vrijetijdsactiviteiten.

Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen en verhoogde internationale bescherming van kinderen tegen seksuele exploitatie

Gert Vermeulen – Strafrecht UGent¹

1. Wijzigende internationale context

De jongste decennia is de problematiek van seksuele exploitatie van minderjarigen in al zijn vormen, met inbegrip van kinderpornografie op het internet, kinderprostitutie en handel in kinderen met het oog op exploitatie in Europa en andere delen van de wereld meer en meer in de aandacht gekomen. Zowel het fenomeen op zich als de bestrijding ervan zijn inzonderheid de jongste jaren hoog op de internationale politieke agenda geplaatst.² Diverse initiatieven op het niveau van de Verenigde Naties, de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO), de G8, de Raad van Europa en de Europese Unie (EU) getuigen van die wijzigende internationale context. De bescherming van kinderen tegen seksuele exploitatie is in verhoogde mate een internationale prioriteit geworden.

De Verenigde Naties hebben steeds ruim aandacht besteed aan het welzijn van kinderen. In 1989 werden zowel de burgerlijke en politieke alsook de economische, sociale en culturele rechten van het kind samengebracht in één enkel document.³ Ondanks het feit dat sommige bepalingen met betrekking tot de rechten van de mens reeds

¹ G. VERMEULEN, 'Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen en verhoogde internationale bescherming van kinderen tegen seksuele exploitatie', *Mechelen, Jongeren en Criminaliteit, Gandaius/Kluwer*, 2003, 193 – 225. Tekst aangepast door Antje Segers.

² G. VERMEULEN, *International trafficking in women and children*, International Association of Penal Law, First International Congress of the Young Penalists Section, Contemporary Problems of International Criminal Law, Syracuse, 14-20 June 2001, *Revue Internationale de Droit Pénal*, 2002, nrs 3-4.

³ M. HANSSON, *Trafficking in Women and Children in Asia and Europe. A background presentation of the problems involved and the initiatives taken*, Regeringskansliet, Ministry for Foreign Affairs, 2001, 29.

van toepassing waren op kinderen,⁴ was het echter pas in 1989 dat artikel 34 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) de partijstaten ertoe verbond de nodige wettelijke, administratieve, sociale en educatieve stappen te nemen ter bescherming van kinderen tegen elke vorm van seksuele exploitatie, met inbegrip van kinderprostitutie, pornografie en seksueel misbruik.⁵ In 1994 besliste de *United Nations Commission on Human Rights* tot oprichting van een werkgroep verantwoordelijk voor het opstellen van een Optioneel Protocol bij het IVRK aangaande de handel in kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie, zulks in samenwerking met de zogenaamde *Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography* en het Comité ter bescherming van de rechten van het kind.⁶ Bedoeld Optioneel Protocol werd uiteindelijk aangenomen op 25 mei 2000.⁷ Conform het Protocol moeten de partijen de nodige stappen nemen opdat handel in kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie volledig in het strafrecht worden opgenomen, ongeacht of deze feiten een nationaal dan wel internationaal karakter hebben en ongeacht of ze op individuele basis dan wel in georganiseerd verband worden gepleegd.⁸ Op het einde van hetzelfde jaar werden een *Convention against Transnational Organized Crime* en een bijhorend *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children* aangenomen.⁹ Gezien mensenhandel, en in het bijzonder handel in vrouwen

⁴ Zie de artikelen 6. 5°, 10. 2° en 3°, 14. 1° en 4°, 23. 4° en 24 van International Covenant on Civil and Political Rights, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 16 december 1966; artikelen 10. 3° en 12. 2°. a van de *'International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights'*, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 19 december 1966; artikel 5. 1°. d van het Europees Verdrag van 4 november 1950 tot bescherming van de rechten van de mans en de fundamentele vrijheden, artikelen 7 en 17 van het Europees Sociaal Handvest van 18 Oktober 1961.

⁵ UNITED NATIONS, General Assembly Resolution A/RES/44/25, 12 December 1989 – Convention on the Rights of the Child. URL: [www.hrweb.org /legal/child.html](http://www.hrweb.org/legal/child.html), 21 June 2001.

⁶ UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, E/CN.4/RES/1994/90 – On the need to adopt effective international measures for the prevention and eradication of the sale of children, child prostitution and child pornography, 9 March 1994. URL: www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/8adfc18a73ff9018025677e_00340c72?OpenDocument.

⁷ UNITED NATIONS, General Assembly resolution, A/RES/54/263, 25 May 2001 – Optional protocols to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict and on the sale of children, child prostitution and child pornography. URL: www.un.org/documents/ga/res/54/a54r263.pdf, 17 juni 2001.

⁸ Artikelen 1 en 3 van het Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography.

⁹ UNITED NATIONS, General Assembly Resolution A/RES 55/25, 8 January 2001 – United Nations Convention against Transnational Organized Crime, Annex II Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, URL: www.un.org/documents/ga/res/55/a55r_025.pdf, 28 juni 2001.

en kinderen met het oog op seksuele exploitatie, steeds meer wordt verbonden aan transnationale georganiseerde criminaliteit, werd gekozen voor het opstellen van een afzonderlijk rechtsinstrument ter bestrijding van deze fenomenen.

Kort na de inwerkingtreding van het IVRK ontstond binnen de IAO een hernieuwde aandacht voor de problematiek van kinderarbeid. Inzonderheid IAO-verdrag nr. 182 roept de lidstaten op om op korte termijn doeltreffende maatregelen te nemen ter bestrijding van de ergste vormen van kinderarbeid, zoals het verhandelen van kinderen of het gebruiken, aanbieden of verschaffen van kinderen met het oog op prostitutie of voor pornografische doeleinden.¹⁰

Op 26/27 februari 2001 hebben de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken van de G8 tijdens een Conferentie te Milaan hun bezorgdheid geuit over de toepassing van nieuwe technologieën, onder meer het gebruik van internet, voor criminele doeleinden. Gezien de alarmerende toename van seksuele uitbuiting en de explosie van het aanbod van kinderpornografisch materiaal op het internet, werd op G8-niveau een consensus bereikt over de prioriteit waarmee deze fenomenen dienen bestreden. Publieke informatieverspreiding en preventie moeten naast de opsporing en vervolging van deze feiten een plaats krijgen. Wat onder 'kinderpornografie' moet worden verstaan, definieerde de G8 evenwel niet. Wel werd verwezen naar het Optioneel Protocol bij het IVRK inzake handel in kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie, en het Verdrag aangaande Cybercriminaliteit van de Raad van Europa.¹¹ Intussen bereidt de G8 zelfs de uitbouw van een beeldbank van kinderpornografisch materiaal voor, ter ondersteuning van de opsporing van exploitatie van kinderen in pornografie.

Sinds het begin van de jaren negentig toont ook de Raad van Europa ruime belangstelling voor de problematiek van seksuele exploitatie van en handel in kinderen. Op 9 september 1991 nam het Comité van Ministers Aanbeveling R (91) 11 aangaande seksuele exploitatie, pornografie en prostitutie van, en handel in kinderen en jong volwassene aan.¹² De lidstaten worden erin gevraagd maatregelen te treffen om deze vormen van criminaliteit effectief te bestrijden. De beoogde doelstellingen werden evenwel niet

¹⁰ INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *International Programme on the Elimination of Child Labour: IPEC*; INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, Recommendation No 190, 17 June 1999 – Worst forms of Child Labour Recommendation, URL: lolex.ilo.ch:1567/scripts/convde.pl?R190, 10 May 2001, 1-5.

¹¹ Conference of the G8 Ministers of Justice and Interior, Milan, 26-27 February 2001, URL: www.mofa.go.jp/policy/global/i_crime/high_tec/conf0102.html, 20 maart 2001, 1-3; G8, *G-8 Ministers of Justice and of the Interior reaffirm commitment to fight transnational crime*, URL: canada.justice.gc.ca/en/news/nr/2001/doc_26018.html, 14 maart 2001, 1-2.

¹² COUNCIL OF EUROPE, Recommendation No R (91) 11 of the Committee of Ministers to Member States concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young adults, Strasbourg, 9 September 1991. URL: cm.coe.int/ta/rec/1991/91r11.htm, 20 juni 2001.

bereikt. Zo kon vooral in de tweede helft van de jaren negentig een enorme toename worden vastgesteld van de handel in kinderen met het oog op seksuele exploitatie, in vele gevallen zelfs gestuurd vanuit de georganiseerde misdaad. Tegen die achtergrond nam het Comité van Ministers op 19 mei 2000 een nieuwe aanbeveling aan ter bestrijding van mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting.¹³ Intussen werd op 31 oktober 2001 alweer een nieuwe aanbeveling – R (2001) 16 – goedgekeurd ter bescherming van kinderen tegen seksuele exploitatie.¹⁴ Deze stelt een reeks maatregelen voorop om kinderen beter te beschermen tegen seksuele exploitatie. Zowel de seksuele uitbuiting van kinderen als jong-volwassenen onder de vorm van pornografie, prostitutie, seksuele slavernij, sekstoerisme en handel vertoonden volgens de Raad immers nieuwe verschijningsvormen en hadden een problematische omvang aangenomen, zowel nationaal als internationaal.¹⁵ Gezien het internet de jongste jaren het medium bij uitstek is geworden om kinderpornografisch beeldmateriaal uit te wisselen en te verhandelen, besliste de Raad van Europa tenslotte om specifieke bepalingen inzake kinderpornografie in te schrijven in het Verdrag inzake Cybercriminaliteit.¹⁶ Artikel 9 van dat verdrag eist van partijen uitdrukkelijk dat ze elektronische productie, bezit en verspreiding van kinderpornografisch beeldmateriaal strafbaar stellen. Heel wat staten hebben op heden immers nog geen specifieke wettelijke bepalingen ter bestrijding van deze nieuwe vorm van seksuele exploitatie van kinderen.

De jongste jaren is de strijd tegen mensenhandel en seksuele uitbuiting van minderjarigen ook erg hoog op de politieke agenda van de EU komen te staan. In 1997 nam de EU voor het eerst een Gemeenschappelijk Optreden aan ter bestrijding van mensenhandel en seksuele exploitatie van minderjarigen.¹⁷ Dit instrument geldt als het beginpunt van een Europees beleid terzake en werd gevolgd door verscheidene andere initiatieven. In december 2000, nadat was gebleken dat de doelstellingen vooropgesteld in het Gemeenschappelijk Optreden van 1997 niet waren gehaald, stelde de Europese Commissie twee kaderbesluiten voor, enerzijds ter bestrijding van seksuele uitbuiting van

¹³ COUNCIL OF EUROPE, Recommendation No R (2000) 11 of the Committee of Ministers to Member States on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation, Strasbourg, 19 May 2000. URL: cm.coe.int/ta/rec/2000/2000r11.htm, 20 juni 2001.

¹⁴ COUNCIL OF EUROPE, Recommendation No R (2001) 16 on the protection of children against sexual exploitation, Strasbourg, 31 October 2001. URL: cm.coe.int/stat/F/Public/2001/adopted_texts/recommendations/f2001r16.htm, 7 december 2001.

¹⁵ COUNCIL OF EUROPE, PC-SE (2001) 9, Draft Recommendation REC (2001) of the Committee of Ministers to Member States on the protection of children against sexual exploitation and Draft Explanatory Memorandum thereto. Strasbourg, 20 June 2000.

¹⁶ COUNCIL OF EUROPE, ETS No 185, Convention Cybercrime, Strasbourg, 8 November 2001.

¹⁷ RAAD VAN DE EUROPESE UNIE, P.B., L 63/2, Brussel, 4 maart 1997. – Gemeenschappelijk Optreden 24 februari 1997 door de Raad aangenomen op grond van artikel K.3 van het Verdrag betreffende de Europese Unie ter bestrijding van mensenhandel en seksuele uitbuiting van kinderen.

kinderen en kinderpornografie en anderzijds inzake de bestrijding van mensenhandel. Beide kaderbesluiten formuleren voor de EU-lidstaten bindende minima op het stuk van strafbaarstellingen, sancties en rechtsmacht, en zijn als zodanig van bijzonder groot belang. Vermeldenswaard is zeker ook dat de JBZ-Raad (Raad van Ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken), op initiatief van het Belgisch Voorzitterschap van de EU, op 27 en 28 september 2001¹⁸ een resolutie heeft aangenomen inzake de bijdrage van het maatschappelijk middenveld (NGO's) bij het opsporen van verdwenen of seksueel uitgebuite kinderen,¹⁹ en de noodzaak tot samenwerking van politie en justitie met dit middenveld.

Tenslotte moet nog verwezen worden naar het *First World Congress against the Commercial Exploitation of Children*, dat plaatsvond in Stockholm in 1996.²⁰ De 122 deelnemende landen namen een gezamenlijke verklaring en agenda tot actie aan, op basis van het IVKR. Daarnaast verbonden ze zich ertoe om uiterlijk tegen het jaar 2000 een nationaal actieplan en aansluitend een stand van zaken op te maken. In november organiseerde de Raad van Europa in samenwerking met UNICEF in Boedapest *The Conference on Protection against Sexual Exploitation of Children*, en dit ter voorbereiding van het tweede *World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children*, dat uiteindelijk plaatsvond in Yokohama (Japan) in december 2001.²¹ Tijdens de zogenaamde Boedapest-Conferentie hebben de Europese en Centraal-Aziatische vertegenwoordigers zich tot verdere actie geëngageerd.²²

¹⁸ RAAD VAN DE EUROPESE UNIE, 2370e zitting van de Raad – Justitie, Binnenlandse Zaken en Civiele Bescherming, Brussel, 27 and 28 september 2001. URL: ue.eu.int/newsroom/main.cfm?LANG=1.

¹⁹ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 9004/3/01 REV3 LIMITE DROIPRN 47 ENFOPOL 49 SOC 193, Brussels, 20 September 2001 – Note from the Presidency to the Council on Draft Resolution on the contribution of civil society in finding missing or sexually exploited children.

²⁰ World Congress against the Commercial Sexual Exploitation of Children, 1996, 5. URL: www.usis.usemb.se/children/csec.

²¹ Second World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children, URL: www.focal-pointngo.org/yokohama/.

²² COUNCIL OF EUROPE, Commitment and plan of action adopted by the participants from Europe and Central Asia at the Budapest Conference, Budapest, 20-21 November 2001. URL: www.coe.int/T/E/Communication_and_Research/Press/Themes_Files/Children_sexual_exploitation/e_EngagProgAction.asp#TopOfPage.

2. Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen in België

Inleiding

Op 1 april 2001 is in België de Wet van 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen in werking getreden.²³ Deze wet vindt haar directe oorsprong niet in de wijzigende internationale context, maar wel in de aanbevelingen van de Nationale Commissie tegen de seksuele uitbuiting van kinderen die, na de ontdekking van de zaak *Dutroux*, in oktober 1996 werd geïnstalleerd naar aanleiding van een rondetafelconferentie van de regering met het Vorstenpaar en ouders van vermiste en vermoorde minderjarigen.²⁴

In de nieuwe wet staan de bescherming van de jeugd en de leeftijdsgrens voor de seksuele meerderjarigheid centraal. Niettemin beklemtoont de Memorie van toelichting dat het verkeerd is te denken dat aanrandingen van kinderen kunnen worden voorkomen via het strafrecht alleen. Hoewel de strafwet ertoe strekt de nadruk te leggen op de rechten en waarden die fundamenteel door de maatschappij moeten worden nageleefd en voorziet in gepaste straffen voor de inbreuken op die rechten en waarden, is uit ervaring gebleken dat het niet nuttig is alles via het strafrecht te willen regelen. Ook in de context van de bescherming van minderjarigen dient het strafrecht als *ultimum remedium* te worden aangewend. Het gerecht kan en mag niet de enige plaats van sociale regulering zijn. Vandaar dat, niettegenstaande het hoofdzakelijk repressieve karakter van de wet, in de Memorie van toelichting duidelijk wordt geopteerd voor een multidisciplinaire aanpak van de problematiek van de seksuele delinquentie ten aanzien van kinderen, en gewezen wordt op het belang van de preventie, voorlichting, informatie en opvoeding die zowel op jongeren als op volwassenen zijn gericht.²⁵

De nieuwe wet wenst het recht op eerbiediging van de morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit van elk kind te beschermen, zoals wordt bepaald in het – eveneens nieuwe – artikel 22*bis* G.W.²⁶ Meer specifiek heeft zij drie belangrijke doelstellingen voor ogen: zij streeft ernaar de strafwetgeving inzake de strafrechtelijke

²³ Wet 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, *B.S.* 17 maart 2001.

²⁴ Wetsontwerp betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen. Memorie van toelichting, *Parl. St. Kamer* 1998-99, nr. 1907/01, 1.

²⁵ Wetsontwerp betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen. Memorie van toelichting, *Parl. St. Kamer* 1998-99, nr. 1907/01, 6.

²⁶ Artikel 22*bis* G.W. luidt als volgt: 'Elk kind heeft recht op eerbiediging van zijn morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit. De wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel waarborgen de bescherming van dat recht.'

bescherming van minderjarigen te moderniseren, het Strafwetboek meer coherent te maken en de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen op te voeren.²⁷ Daartoe werden de strafwetsbepalingen inzake gijzeling, verwisseling en toeschrijving van een kind, aanranding van de eerbaarheid en verkrachting, bederf van de jeugd en prostitutie, openbare schennis van de goede zeden, opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel, aantasting van de persoon van minderjarigen, van onbekwamen en van het gezin en beroepsgeheim herzien. Ter verduidelijking van de term 'minderjarige' werd in een nieuw artikel 100ter Sw. uitdrukkelijk bepaald dat in het Strafwetboek en in de bijzondere wetten en regelgevingen onder 'minderjarige' elke persoon wordt verstaan die de leeftijd van achttien jaar nog niet heeft bereikt. Tegelijk werd ook artikel 10 van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering inzake de extraterritoriale toepassing van de strafwet aangepast en werd het opgenomen (audiovisueel) verhoor van en de videoconferentie met minderjarigen die het slachtoffer of getuige zijn van bepaalde misdrijven wettelijk geregeld. Hierna wordt in een aantal punten de impact van de nieuwe wet van 28 november 2000 kort geschetst en geëvalueerd.

Aanranding van de eerbaarheid en verkrachting²⁸

De wet van 28 november 2000 heeft aan de bepalingen inzake de aanranding van de eerbaarheid en verkrachting nauwelijks iets gewijzigd. Het tweede lid van artikel 372 Sw. aangaande de aanranding van de eerbaarheid zonder geweld of bedreiging door een bloedverwant in de opgaande lijn werd enkel gewijzigd in die zin dat voortaan ook 'de adoptant' en 'de broer of de zus van het minderjarige slachtoffer of ieder ander persoon die een soortgelijke positie heeft in het gezin, hetzij onverschillig welk persoon die gewoonlijk of occasioneel met het slachtoffer samenwoont en die over dat slachtoffer gezag heeft' bestraft kunnen worden met dezelfde straf. Vanuit de idee dat tal van gezinnen niet meer aan de traditionele categorieën beantwoorden, heeft het artikel ook betrekking op pleegouders, halfbroers en halfzussen, stiefvaders en stiefmoeders, personen met wie bloedverwanten in de opgaande lijn samenwonen of andere personen die gewoonlijk of occasioneel met de minderjarige samenwonen en gezag over hem uitoefenen.²⁹ Deze en nog een aantal andere kleine door de nieuwe wet ingevoerde en hier niet nader besproken aanpassingen zijn op zich best zinvol. Ze

²⁷ Wetsontwerp betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen. Memorie van toelichting, *Parl. St. Kamer* 1998-99, nr. 1907/01, 3.

²⁸ Voor een meer gedetailleerde bespreking zie: I. HAMEEUW, B. HEIRBRANT en P. LEFFERE, 'Aanranding van de eerbaarheid en verkrachting van minderjarigen' in G. VERMEULEN, *Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen*, Antwerpen, Maklu, 2001, 55-62.

²⁹ Wetsontwerp betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen. Memorie van toelichting, *Parl. St. Kamer* 1998-99, nr. 1907/01, 21.

zijn echter ontoereikend om de tussen de artikels inzake de aanranding van de eerbaarheid en verkrachting bestaande anomalie aangaande de toestemmingsleeftijd van de minderjarige op te lossen. Zo bepaalt artikel 375 Sw. sinds de nieuwe verkrachtingswet van 4 juli 1989³⁰ in haar zesde lid dat *'als verkrachting met behulp van geweld wordt beschouwd elke daad van seksuele penetratie, van welke aard en met welk middel ook, die gepleegd wordt op de persoon van een kind dat de volle leeftijd van veertien jaar niet heeft bereikt'*. Dit impliceert dat een kind beneden de 14 jaar niet geldig kan instemmen met seksuele penetratie: voor zover de andere voorwaarden inzake verkrachting vervuld zijn, zal de seksuele penetratie van een minderjarige jonger dan 14 jaar steeds beschouwd worden als verkrachting. De wet voorziet in hoofde van deze categorie minderjarigen in een onweerlegbaar vermoeden van afwezigheid van toestemming.³¹ In het eerste lid van artikel 372 Sw. daarentegen wordt bepaald *'dat elke aanranding van de eerbaarheid, zonder geweld of bedreiging gepleegd op de persoon of met behulp van de persoon van een kind van het mannelijke of vrouwelijke geslacht beneden de volle leeftijd van zestien jaar, gestraft wordt met opsluiting van vijf tot tien jaar.'* Deze bepaling gaat m.a.w. uit van het wettelijk vermoeden dat een kind jonger dan 16 jaar niet geldig kan instemmen met de immorele handeling waarvan het het voorwerp uitmaakt. Het gaat om een vermoeden juris et de jure dat niet weerlegd kan worden. Deze discrepantie die het gevolg is van het feit dat de nieuwe verkrachtingswet³² de artikelen inzake de aanranding van de eerbaarheid onveranderd heeft gelaten, leidt tot een bijzonder merkwaardige, dubbelzinnige en allesbehalve coherente situatie: terwijl een meisje van 14 jaar kan instemmen met seksuele penetratie, kan zij geen toestemming geven voor seksuele handelingen zonder penetratie. In dat geval maakt haar partner zich immers schuldig aan aanranding van de eerbaarheid.

Mensenhandel en prostitutie³³

In tegenstelling tot de artikelen inzake aanranding en verkrachting, werden de bepalingen betreffende de ontucht en prostitutie van minderjarigen grondig gewijzigd door de nieuwe wet inzake de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen. Zo werd de leeftijdsgrens voor kinderprostitutie opgetrokken van 16 tot 18 jaar en werd paragraaf

³⁰ Wet 4 juli 1989 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende het misdrijf verkrachting, B.S. 18 juli 1989.

³¹ D. MERCKX, 'Verkrachting – Het misdrijf' in P. ARNOU en A. VANDEPLAS (eds.) *Strafrecht en strafvordering. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1995, 50.

³² F. HUTSEBAUT, 'De nieuwe wetgeving op de verkrachting', *Panopticon* 1990, 32-54.

³³ Voor een meer gedetailleerde bespreking zie: Y. NUYTINCK en E. VAN ACKER, 'Bederf van de jeugd en prostitutie van minderjarigen' in G. VERMEULEN, *Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen*, Antwerpen, Maklu, 2001, 132-179.

4 aangevuld met een vijfde punt volgens hetwelk 'hij die door de overhandiging, het aanbod of de belofte van een materieel of financieel voordeel ontucht of prostitutie van een minderjarige heeft verkregen' strafbaar wordt gesteld. Het artikel (380, § 4 Sw.) heeft enkel betrekking op minderjarigen die het slachtoffer zijn van het bedoelde misdrijf en impliceert dat in de toekomst ook de klanten van minderjarige prostitué(e)s (beneden de 18 jaar) bestraft kunnen worden. Ook in het artikel dat betrekking heeft op de strafverzwaring, wordt de leeftijdsgrens opgetrokken van 10 tot 16 jaar. Tenslotte werd aan het artikel een nieuw misdrijf toegevoegd: voortaan kan ook diegene die de ontucht of prostitutie van een minderjarige bijwoont, bestraft worden op basis van artikel 380, § 6 Sw. Deze bepaling werd ingevoerd om een einde te maken aan de ambigue situatie die was ontstaan door het feit dat het louter bezit van videocassettes van pedofiele aard wel kon worden bestraft op grond van artikel 383bis Sw., terwijl het fysiek aanwezig zijn bij dergelijke voorstellingen niet strafbaar was.

Naar aanleiding van deze wijzigingen rijst de vraag of het optrekken van de leeftijdsgrens enerzijds en het strafbaar stellen van de klant van minderjarige prostitué(e)s, zeker voor wat de categorie 16- tot 18-jarige prostitué(e)s betreft, wel noodzakelijk is, vooral wanneer men bedenkt dat men wettelijk gezien vanaf 16 jaar vrij kan kiezen om zich te prostitueren. Het contrast met het EU-Kaderbesluit ter bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie,³⁴ dat ter zake een minimale *maximum*straf eist tussen 5 en 10 jaar wanneer het minderjarigen betreft die nog *niet* de leeftijd van de 'seksuele meerderjarigheid' hebben bereikt, is op zijn minst markant. De Belgische Strafwet voorziet met name een *minimum*straf van 10 jaar, *zelfs* in het geval van minderjarigen die overeenkomstig diezelfde Strafwet *wél* reeds over hun seksuele integriteit kunnen 'beschikken'.

In dit verband moet ook beklemtoond worden dat met de nieuwe wet van 28 november 2000 een bijzonder grote kans werd gemist om ook vormen van legale uitbating van prostitutie uit het strafrecht te halen, zoals recent in Nederland is gebeurd met de opheffing van het bordeelverbod. Dit zou immers een bijzonder belangrijke maatregel kunnen zijn om vrouwen en mannen die vrije keuzes maken die hun seksuele integriteit betreffen, niet langer strafrechtelijk te bemeesteren en echte situaties van mensenhandel (i.e. situaties waar prostitutie met onvrijheid en dwang samengaat), beter te kunnen bestrijden.³⁵

³⁴ RAAD VAN DE EUROPESE UNIE, 12418/02 LIMITE DROIPEN 68 MIGR 92, Brussel, 7 oktober 2002.

³⁵ Zie ook: Conclusions and recommendations of Topic 3: International Trafficking in Women and Children (rapporteur G. VERMEULEN) presented on the First International Congress of the Young Penalists Section on Contemporary Problems of International Criminal Law, Siracusa, 14-20 June 2001, *Revue internationale de Droit Pénal*, 2001, 3/4. In deze context ook relevant: G. VERMEULEN, 'Kinderhandel, seksuele uitbuiting van kinderen, kinderporno en kinderseksstoerisme', *Panopticon* 2000, 201-207.

(Kinder)porno³⁶

Het was de wet van 13 april 1995³⁷ die voor het eerst voorzag in de strafbaarstelling van kinderpornografie door de invoeging van een artikel 383*bis* aan het Strafwetboek. Dit artikel bepaalde toen dat *'diegene die zinnebeelden, voorwerpen, films, foto's, dia's of andere beeldragers die houdingen of seksuele handelingen met pornografisch karakter voorstellen waarbij minderjarigen beneden de zestien jaar betrokken zijn of worden voorgesteld, tentoonstelt, verkoopt, verhuurt, verspreidt of overhandigt, ze met het oog op de handel of de verspreiding vervaardigt of in voorraad heeft, invoert, of doet invoeren, aan een vervoer- of een distributieagent overhandigt, gestraft wordt met opsluiting van vijf jaar tot tien jaar en met geldboete van vijfhonderd frank tot tienduizend frank'*. De tweede paragraaf voegde daaraan toe dat *'hij die wetens de in § 1 bedoelde zinnebeelden, voorwerpen, films, foto's, dia's of andere beeldragers bezit, eveneens gestraft wordt'*, zij het met een lagere straf. Hoewel het wetsvoorstel vrij snel werd goedgekeurd in de Kamer en Senaat, gaf het niettemin aanleiding tot heel wat discussie omtrent de leeftijdsgrens die voor kinderpornografie werd vastgesteld op 16 jaar en het feit dat ook het louter bezit (zij het dan bewust) van kinderpornografie strafbaar werd gesteld. De voorgestelde regeling werd door sommigen immers als te streng ervaren. Anderen bekritiseerden dan weer het feit dat door het vastleggen van de leeftijdsgrens op 16 jaar een discrepantie was ontstaan met artikel 386 Sw. Uit een samenlezing van beide artikelen volgt immers dat een minderjarige van 17 jaar de pornografische video-opnames, waarin hij legaal optreedt, niet mag bekijken.

Door de wet van 28 November 2000 werden aan artikel 383*bis* Sw. een aantal wijzigingen aangebracht. Zo werd de leeftijdsgrens voor kinderpornografie nog verder opgetrokken tot 18 jaar. Hoewel op die manier de incoherentie met artikel 387 Sw. wordt weggewerkt, dient deze verhoging toch als nutteloos en weinig zinvol te worden beschouwd. Een *verlaging* van de leeftijdsgrens bepaald in art. 387 Sw. tot 16 jaar ware wellicht van hoger realiteitsgehalte geweest. De praktijk toont bovendien aan dat pedofielen zich niet aangetrokken voelen tot minderjarigen tussen 16 en 18 jaar en dat speurders *de visu* nauwelijks het verschil kunnen maken tussen een 16-jarige of een 18-jarige. Een tweede wijziging betreft het materieel bestanddeel van het misdrijf: voortaan wordt niet alleen het voorstellen, tentoonstellen, verkopen, verhuren, verspreiden en overhandigen van kinderpornografie, doch ook *'het uitzenden'* van kinderpornografie strafbaar gesteld. Hiermee wordt het uitzenden van kinderpornografisch materiaal via informaticanetwerken, zoals het internet, bedoeld. Op die manier wil

³⁶ Voor een meer gedetailleerde bespreking van het aspect kinderporno zie: T. DE CANG, K. PITEUS en I. VAN WASSENHOVE, 'Kinderpornografie' in G. VERMEULEN, *Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen*, Antwerpen, Maklu, 2001, 277-336.

³⁷ Wet van 13 april 1995 houdende bepalingen tot bestrijding van de mensenhandel en van de kinderpornografie, B.S. 25 april 1995.

de wetgever benadrukken dat ook kinderpornografie op of via het internet bestreden moet worden.³⁸

Uit artikel 383*bis* Sw. blijkt dat in België ook zgn. pseudo-kinderpornografie³⁹ strafbaar wordt gesteld. De door de bestraffing van kinderpornografie beschermde waarde is in dat geval niet de minderjarige zelf, maar de morele zedelijkheid. De gedachte die aan deze strafbaarstelling ten grondslag ligt, is dat kinderen dienen beschermd te worden tegen elk gebruik als seksueel object. Pseudo-kinderpornografie zou het seksueel misbruik van minderjarigen immers stimuleren. Niettemin rijst de vraag of het wel noodzakelijk is de eindgebruiker/pedofiel ingeval van pseudo-kinderpornografie zo zwaar te bestraffen als voorzien in de Belgische strafwet. De facto worden immers geen kinderen (seksueel) misbruikt, zodat minstens een lagere bestraffing opportuun lijkt, die het verschil in door het strafrecht beschermde waarde (de morele zedelijkheid) reflecteert.

Deze kwestie is des te meer relevant wanneer men de Belgische wetgeving terzake vergelijkt met het EU-kaderbesluit betreffende de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie en het Verdrag inzake cyber-criminaliteit van de Raad van Europa, die beide in een meer genuanceerde regeling voorzien.

Volgens het Kaderbesluit moet de opzettelijke vervaardiging, distributie, verspreiding, uitzending, aanbidding, ter beschikking stelling, verwerving en het opzettelijk in bezit hebben van kinderpornografie worden bestraft. Onder kinderpornografie wordt daarbij verstaan: pornografisch materiaal dat de visuele weergave behelst van ofwel een echt kind dat betrokken is bij of deelneemt aan expliciet seksueel gedrag, ofwel een bestaande persoon die er als een kind uitziet en betrokken is bij of deelneemt aan voornoemd gedrag, ofwel realistische afbeeldingen van een niet-bestaand kind dat betrokken is bij of deelneemt aan voornoemd gedrag. In tegenstelling tot de Belgische regeling echter voorziet het Kaderbesluit in drie belangrijke uitzonderingen.⁴⁰ Zo dient kinderpornografie overeenkomstig het Kaderbesluit niet strafbaar te worden gesteld indien, in het geval dat het pornografisch materiaal de visuele weergave behelst van een bestaande persoon die er als een kind uitziet, bewezen kan worden dat de persoon in kwestie in werkelijkheid 18 jaar of ouder was op het ogenblik dat de afbeelding

³⁸ Voordien werd kinderpornografie via of op het internet reeds bestraft, aangezien het ook kan beschouwd worden als het 'verspreiden' van kinderpornografisch materiaal. Bijgevolg is de toevoeging van het begrip uitzendt overbodig. Verder dient nog te worden opgemerkt dat de internetklant die op zoek is naar dergelijk materiaal en het downloadt, strafbaar is voor het bezit van kinderpornografie op grond van artikel 383*bis*, § 2 Sw.

³⁹ Met pseudo-kinderpornografie bedoelt men afbeeldingen van seksuele, pornografische houdingen of handelingen waarbij meerderjarige personen die eruit zien als kinderen betrokken zijn, of kinderpornografische foto's die gemaakt of gesimuleerd werden via de computer.

⁴⁰ RAAD VAN DE EUROPESE UNIE, 12418/02 LIMITE DROIPEN 68 MIGR 92, Brussel, 7 oktober 2002. Zie ook: RAAD VAN DE EUROPESE UNIE, 12894/02, 2455^e zitting van de Raad Justitie, Binnenlandse Zaken en Civiele Bescherming, Luxemburg, 14/15 oktober 2002, 11.

ervan werd vervaardigd. Een tweede uitzondering betreft de categorie minderjarigen die wel reeds de grens van de 'seksuele meerderjarigheid' hebben bereikt (in België dus de leeftijd van 14 jaar wat seksuele penetratie aangaat en 16 jaar wat minder verregaande handelingen betreft die het seksueel schaamtegevoel kunnen raken). Het vervaardigen en in bezit hebben van afbeeldingen van deze categorie minderjarigen dient niet strafbaar te worden gesteld, op voorwaarde dat de afbeeldingen vervaardigd worden en in bezit gehouden worden met de goedkeuring van de betrokkenen en met als uitsluitend oogmerk het persoonlijk gebruik. Tenslotte kunnen Lid-Staten ook de strafrechtelijke aansprakelijkheid uitsluiten voor vervaardiging en bezit van kinderpornografie die uitsluitend niet-bestaande kinderen betreft en hooguit gebruik maakt van pornografisch materiaal van volwassenen die er niet als kind uitzien, wanneer vaststaat dat de vervaardiger ervan het materiaal in kwestie uitsluitend voor persoonlijk gebruik vervaardigd heeft en in bezit heeft en er geen risico op verspreiding ervan bestaat. België heeft alvast aangegeven van die laatste mogelijkheid geen gebruik te zullen maken. Of daaruit *a contrario* mag worden afgeleid dat ons land de vigerende wetgeving zal aanpassen teneinde de twee eerder aangegeven uitzonderingen ook in het Belgische recht ingang te doen vinden, is echter twijfelachtig. Erg dubbel allemaal, zeker nu de ministeriële richtlijnen van 31 december 1999 inzake het opsporings- en vervolgingsbeleid betreffende kinderpornografie de opsporing en vervolging van pseudo-kinderpornografie resoluut een 'laagste prioriteit' meegeven.

Ook het Verdrag inzake cybercriminaliteit van de Raad van Europa laat de verdragsluitende Staten toe pseudo-kinderpornografie niet te bestraffen wanneer kan worden aangetoond dat de voorgestelde persoon op het ogenblik van de afbeelding in feite ouder was dan 18 jaar. Het Verdrag gaat er dus van uit dat het vermoeden dat pseudo-kinderpornografie échte kinderpornografie is, weerlegbaar is, en in dat laatste geval niet noodzakelijk moet worden bestraft. Het aanvaardt bovendien dat de verdragsluitende partijen zich het recht voorbehouden de *verkrijging* of het *bezit* van kinderpornografie niet strafbaar te stellen, en de strafbaarstellingen te beperken tot echte kinderpornografie, met uitzondering dus van gevallen van pseudo-kinderpornografie.⁴¹

Tenslotte kan nog worden gewezen op het feit dat de verkoop van 'gewone' pornografie verboden blijft aan personen beneden de 18 jaar. De wet van 28 november 2000 heeft artikel 386*bis* Sw, dat hernummerd werd in artikel 387 Sw., immers ongewijzigd gelaten.⁴² De vraag moet worden gesteld of het behoud van de leeftijdsgrens van 18 jaar voor de verkoop van gewone pornografie wel getuigt van voldoende realiteitszin.

⁴¹ Voor een meer gedetailleerde bespreking zie: G. VERMEULEN, F. DHONT EN A. DORMAELS, *European Data Collection on Sex Offenders*, Antwerpen, Maklu, 2001, 129-31.

⁴² Artikel 387 Sw. bepaalt dat gestraft dient te worden 'hij die aan minderjarigen oneerbare prenten, afbeeldingen of voorwerpen die hun verbeelding kunnen prikkelen, verkoopt of uitdeelt, of dergelijke prenten, afbeeldingen of voorwerpen op of aan de openbare weg tentoonstelt.'

Genitale verminking⁴³

Door de wet van 28 november 2000 werd een nieuw artikel 409 aan het Strafwetboek toegevoegd dat de genitale verminking bij vrouwen uitdrukkelijk strafbaar stelt. Voordien konden deze feiten naar gelang van de omstandigheden worden bestraft op basis van artikelen uit het strafwetboek inzake het opzettelijk doden en het opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel. Een specifieke Belgische regeling ter bestraffing van genitale verminking van vrouwen en kinderen was m.a.w. niet echt noodzakelijk en werd bijgevolg geruime tijd in twijfel getrokken. Gezien de omvang van het probleem, vooral in de Afrikaanse cultuur, werd uiteindelijk toch geopteerd voor een specifieke bepaling op grond waarvan feiten van seksuele verminking op ondubbelzinnige wijze strafbaar worden gesteld.⁴⁴

Er rijzen vragen bij de opportuniteit van deze bijzonder zware bestraffing van de genitale verminking die uit godsdienstige of rituele overtuiging door de ouders wordt uitgevoerd. Veelal wensen de meisjes, ondanks de genitale verminking, bij hun ouders te blijven. Hoe moet het dan verder wanneer één of beide van hen in de gevangenis belanden? Daarbij komt nog dat de ouders van de meisjes meestal hebben gehandeld in de overtuiging dat ze hun dochter op die manier vooruithelpen.

Meer fundamenteel, en zonder daarmee de aard en omvang van de problematiek van meisjes- of vrouwenbesnijdenis te willen reduceren tot die van de besnijdenis bij jongetjes of mannen, kan bovendien de vraag worden gesteld of het nieuwe artikel 409 Sw. juridisch gezien wel verzoenbaar is met het in art. 10 van de Grondwet verankerde gelijkheidsbeginsel, dat o.m. expliciet de gelijkheid van vrouwen en mannen waarborgt.

Tenslotte rijst de vraag of art. 409 Sw. niet te sterk vanuit een dominant Westerse mensenrechtvisie vertrekt. Het introduceren van een culturele exceptie op de strafrechtelijke bescherming tegen opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel is uiteraard niet wenselijk. Bovendien lijkt het essentieel dat de vrees voor genitale verminking in hoofde van vrouwen als een geldige reden voor asiel zou worden beschouwd onder het Vluchtenlingenverdrag van Genève van 1951. Toch ware een transparante en ethisch overlegde 'medicalisering' van vrouwenbesnijdenis (in de vorm van een zeer beperkte, welhaast 'symbolische' insnijding, uitgevoerd in verantwoorde, hygiënische omstandigheden door professionelen wiens handelen strafrechtelijk gezien 'gerechtvaardigd' is in het kader van de uitoefening van de geneeskunst)

⁴³ Voor een meer gedetailleerde bespreking zie: V. DEBOUVER, A. VERMOTE EN M. VERLEYSEN, 'Seksuele/genitale verminking' in G. VERMEULEN, *Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen*, Antwerpen, Maklu, 2001, 337-376.

⁴⁴ Wetsontwerp betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen. Memorie van toelichting, *Parl. St. Kamer* 1998-99, nr. 1907/01, 15.

in onze Westerse samenleving misschien verkieslijk geweest boven het invoeren van een specifieke nieuwe strafbaarstelling. Daarmee zou immers een groter respect voor andere culturen en symbolen zijn aan de dag gelegd, zonder tegelijk de door ons strafrecht beschermde waarden op het stuk van de bescherming van de fysieke integriteit van personen te verloochenen. Met de invoering van het nieuwe art. 409 Sw. mag het debat ter zake geenszins als gesloten worden beschouwd, en blijft het uitkijken naar de houding van de medische sector.

Beroepsgeheim en schuldig hulpverzuim⁴⁵

Een andere belangrijke vernieuwing is de toevoeging van een *bis*-artikel aan het bestaande artikel 458 Sw. dat de dragers van een beroepsgeheim verbiedt feiten bekend te maken die onder het beroepsgeheim vallen, tenzij wanneer zij geroepen worden om in rechte of voor een parlementaire onderzoekscommissie te getuigen of wanneer de wet hen verplicht die geheimen bekend te maken. In het eerste uitzonderingsgeval heeft de drager van het beroepsgeheim dus een spreekrecht, maar geen spreekplicht. Door de invoering van dit nieuwe artikel behoudt men de regel dat artsen en andere dragers van het beroepsgeheim in het algemeen gehouden zijn hun beroepsgeheim na te leven, maar biedt men hen bijkomend de mogelijkheid (*'kan'*) om daarvan af te wijken indien zij onder bepaalde omstandigheden geconfronteerd worden met een misdrijf gepleegd op een minderjarige. Ook artikel 458*bis* Sw. voegt m.a.w. enkel een spreekrecht in en geen spreekplicht. Op zich verandert het ook niets aan de bestaande situatie van het beroepsgeheim. Het beoogt enkel het minderjarige kind te beschermen tegen specifiek omschreven misdrijven.

Er gelden strikte voorwaarden voor het spreekrecht. Een eerste belangrijke voorwaarde is dat de drager van het beroepsgeheim zelf kennis moet hebben gekregen van het misdrijf omdat hij het slachtoffer heeft onderzocht of door het slachtoffer in vertrouwen werd genomen. Bovendien kunnen de geheimhouders zich enkel beroepen op artikel 458*bis* Sw. nadat zij overeenkomstig artikel 422*bis* Sw. eerst zelf de noodzakelijke hulp hebben verleend en deze, zelfs met de hulp van derden, onvoldoende bleek. Een laatste voorwaarde houdt in dat er een ernstig en dreigend gevaar moet bestaan voor de psychische of fysieke integriteit van de betrokkene die de geheimhouder niet zelf, noch met de hulp van derden kan beschermen. Deze voorwaarde is zo strikt geformuleerd dat er maar weinig gevallen denkbaar zijn waarin de arts of een andere drager van het beroepsgeheim van zijn spreekrecht gebruik zal kunnen maken. Of er al dan niet

⁴⁵ Voor een meer gedetailleerde bespreking zie: P. BROECKX, M. DUMAREY en R. FOCK, 'Schuldig verzuim en beroepsgeheim in de context van strafrechtelijke bescherming van minderjarigen' in G. VERMEULEN, *Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen*, Antwerpen, Maklu, 2001, 436-487.

sprake is van een ernstig en dreigend gevaar wordt overgelaten aan de soevereine beoordeling van de geheimhouder, die na een grondige evaluatie van de situatie, zal beslissen al dan niet van het spreekrecht gebruik te maken.

Tenslotte dient nog gewezen op het feit dat in artikel 458*bis* Sw. enkel sprake is van 'een misdrijf gepleegd op een minderjarige'. Het spreekrecht geldt dus enkel voor het geval men kennis heeft van een misdrijf dat reeds werd gepleegd, niet voor feiten die in de (nabije) toekomst nog zullen plaatsvinden. Een arts zal bijvoorbeeld niets kunnen ondernemen wanneer hij kennis heeft van het feit dat een meisje zal worden besneden. Het misdrijf werd immers nog niet gepleegd. Artikel 458*bis* Sw. laat helaas geen ruimte voor preventief optreden.

Opgenomen (audiovisueel) verhoor van minderjarigen en videoconferentie⁴⁶

Vóór de wet van 28 november 2000 bestond in België slecht één wettelijke bepaling die betrekking had op het verhoor van minderjarigen, met name artikel 91*bis* Sv. In dit artikel werd uitsluitend bepaald dat de minderjarige die het slachtoffer of getuige is van een limitatief aantal in de wet opgesomde misdrijven, het recht heeft zich tijdens elk verhoor vanwege de rechterlijke instanties te laten begeleiden door een meerderjarig persoon van zijn keuze, behalve wanneer het Openbaar Ministerie of de onderzoeksmagistraat ten aanzien van deze persoon bij een met redenen omklede beslissing anders oordeelt in het belang van de minderjarige of teneinde de waarheid aan het licht te brengen. Verder was niets voorzien. Dit gaf aanleiding tot grote rechtsonzekerheid.⁴⁷ Met de nieuwe wet wordt het audiovisueel verhoor van minderjarigen wettelijk geregeld in artikel 92 tot en met artikel 101 van het Wetboek van Strafvordering. Zo kan de procureur des Konings of de onderzoeksrechter, met de toestemming van de kinderen⁴⁸,

⁴⁶ Voor een meer gedetailleerde bespreking zie: L. CLAEYS en B. COOLS, 'Audiovisueel verhoor van kinderen' in G. VERMEULEN, *Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen*, Antwerpen, Maklu, 2001, 533-564.

⁴⁷ Niettegenstaande voor de Wet van 28 november 2000 een wettelijke regeling ontbrak, werd in de praktijk wel degelijk gebruik gemaakt van het audiovisueel verhoor. Er waren daarvoor zelfs speciale, kindvriendelijke verhoorkamers voorzien. Voor een uitvoerige bespreking van het audiovisueel verhoor van minderjarigen, zoals het voor de Wet van 28 November 2000 bestond, zie: L. LECOMPTE, F. HUTSEBAUT, P. ADRIAENSSENS en G. VERVAECKE, *Verhoor van minderjarigen. Eindrapport in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken*, Katholieke Universiteit Leuven, 1999, 54 p., onuitg.; P. SOMERS en D. VANDERMEERSCH, 'L'enregistrement des auditions des enfants victimes d'abus sexuel: premiers jalons d'évaluations de l'expérience bruxelloise', *Rev. dr. pén.* 1997, 376-404; R. STORMACQ, 'L'auditions des mineurs. Un témoignage de l'audition (vidéo-filmée) des mineurs en matière d'abus sexuels', *Custodes* 2000, 101-117.

⁴⁸ Indien het kind minder dan 12 jaar oud is, volstaat het hem of haar in te lichten. De toestemming is in dat geval niet vereist.

de audiovisuele opname bevelen van het verhoor van minderjarigen die het slachtoffer of getuige zijn van de in artikel 91bis Sv. bedoelde misdrijven. De tweede paragraaf van datzelfde artikel bepaalt dat een audiovisueel verhoor met toestemming van de kinderen ook bevolen kan worden voor andere misdrijven, indien er sprake is van ernstige en uitzonderlijke omstandigheden. In de praktijk zal het vrijwel steeds een politieambtenaar zijn die het verhoor afneemt. Van deze personen mag professionalisme, motivatie en beroepsernst verwacht worden en dit met het oog op de steun en de begeleiding die het kind nodig heeft. Niettegenstaande dit in de praktijk gebeurde, wordt in artikel 94 Sv. nu uitdrukkelijk bepaald dat het verhoor plaats moet vinden in een speciaal daartoe aangepaste ruimte. Bij voorkeur is het een ruimte die kindvriendelijk, maar sober en neutraal, met een minimum aan objecten die het kind kunnen afleiden, is ingericht.⁴⁹ Een belangrijk aspect van het audiovisueel verhoor van minderjarigen, betreft de toelating van het kind dat het verhoor wordt opgenomen. Terwijl artikel 92 Sv. bepaalt dat het audiovisueel verhoor mogelijk is indien het kind zijn toestemming geeft, voorziet artikel 95 Sv. dat het kind het recht heeft om het verhoor te allen tijde te onderbreken. Men moet het kind vragen zijn toestemming tot het audiovisueel verhoor uitdrukkelijk te formuleren. Wanneer het kind het verhoor weigert, moet dat daarom niet meteen worden stopgezet. Indien het kind volhardt en de audiovisuele opname weigert, kan voorgesteld worden om, na verwittiging van de betrokken partijen, het verhoor op te nemen door middel van een audiocassette. Wanneer ook dit wordt geweigerd, kan men nog altijd het klassieke verhoor toepassen, waarbij zoveel mogelijk de structuur van het audiovisueel verhoor wordt gevolgd. Het houdt echter wel in dat het kind wordt ondervraagd op dezelfde manier als volwassenen.⁵⁰

Door middel van het audiovisueel verhoor heeft men de positie van het slachtoffer in de gerechtelijke procedure aanzienlijk verbeterd. De praktijk toont immers aan dat het minderjarige slachtoffer dankzij het audiovisueel verhoor veel minder het risico loopt op secundaire traumatisering, aangezien de rechtstreekse confrontatie met de dader en lange ondervragingen door verscheidene personen worden vermeden. Bovendien worden de moeilijkheden die men vroeger ondervond naar aanleiding van het ondervragen van minderjarigen door gebruik te maken van de klassieke verhoormethode, vermeden.⁵¹ Niettegenstaande de grote voordelen van het audiovisueel verhoor van minderjarige, heeft het niettemin een aantal nadelen zoals het feit dat door het audiovisueel verhoor

⁴⁹ K. STEGEN, 'Verhoor van getuigen', *Politiejournaal* 15 mei 2000, 11; H. De Wiest, *Het gerechtelijk verhoor van minderjarigen. Een zicht op de praktijk*, Antwerpen, Maklu, 1999, 29.

⁵⁰ L. LECOMPTE, F. HUTSEBAUT, P. ADRIAENSSENS en G. VERVAECKE, *Verhoor van minderjarigen. Eindrapport in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken*, Katholieke Universiteit Leuven, 1999, 14.

⁵¹ Een typische moeilijkheid betrof het feit dat men belangrijke informatie van de minderjarige soms niet verkreeg louter en alleen omwille van het feit dat hij niet of onvoldoende werd opgevangen.

inconsistenties in de verklaringen van het kind naar voren kunnen komen waardoor de geloofwaardigheid van het kind in twijfel wordt getrokken. Andere nadelen betreffen de negatieve reactie van het kind op de camera, het misbruik of het overaccentueren van de video-opname.⁵² Ondanks deze nieuwe en vrij gedetailleerde, wettelijke regeling van het audiovisueel verhoor van minderjarige, rijst natuurlijk onmiddellijk de vraag in welke mate Justitie middelen zal willen of kunnen ter beschikking stellen om het audiovisueel verhoor van minderjarigen mogelijk te maken.

In dezelfde context valt een wijziging aan te stippen met betrekking tot de uitbreiding van het toepassingsgebied van audiovisuele media, zoals het opgenomen audiovisueel verhoor, de teleconferentie en de videoconferentie, tot enerzijds *bedreigde* getuigen en anderzijds getuigen, deskundigen en verdachten *in internationaal verband*. Het gebruik van audiovisuele media bij het verhoor van bijvoorbeeld een getuige kan hem immers beschermen tegen de verdachte tegen wie hij getuigt en mogelijke represailles van diens kant. De getuige zal deze bescherming echter enkel genieten wanneer hij of zij werkelijk in gevaar verkeert door de verklaringen die hij of zij heeft afgelegd in het kader van een strafzaak. Het verhoor kan dan verlopen via een videoconferentie of via een gesloten televisiecircuit. Dit kan vooral een belangrijk middel zijn in de strijd tegen de georganiseerde misdaad.⁵³ Op internationaal niveau heeft men tot nu toe nog maar weinig aandacht geschonken aan het verhoor van kinderen en de registratie van verklaringen door middel van audio- en/of video-opname. De internationale aandacht gaat vooral uit naar het verhoor per videoconferentie of per teleconferentie. Een regeling met betrekking tot audio- of video-opnames van verklaringen ontbreekt echter. Op niveau van de Raad van Europa daarentegen heeft men wel gewerkt rond het audiovisueel verhoor. Ook Interpol heeft in haar *Handbook on good practices*, een aantal basisregels over hoe het verhoor van kinderen het best verloopt, uiteengezet.⁵⁴

Extra-territorialiteit⁵⁵

Een andere, niet onbelangrijke wijziging in de Voorlopige Titel van het Wetboek van Strafbboek betreft artikel 10ter Sv., dat oorspronkelijk werd ingevoegd bij de wet van

⁵² Een nauwkeuriger bespreking van de nadelen van het audiovisueel verhoor van minderjarigen vindt men in L. CLAEYS en B. COOLS, 'Audiovisueel verhoor van kinderen' in G. VERMEULEN, *Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen*, Antwerpen, Maklu, 2001, 554-555.

⁵³ G. VERMEULEN, B. DE RUYVER en PH. TRAEEST, *Bescherming van en samenwerking met getuigen*, Maklu, Antwerpen, 2000, 121.

⁵⁴ THE INTERPOL STANDING WORKING PARTY ON OFFENCES AGAINST MINORS, *Handbook on good practice for specialist officers dealing with crimes against children*, Lyon, Interpol, 1997, hoofdstuk 7A.

⁵⁵ Voor een meer gedetailleerde bespreking zie: S. BOLLAERT, C. GEORGES en S. VOET, 'Extra-territoriale toepassing van de strafwet inzake misdrijven' in G. VERMEULEN, *Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen*, Antwerpen, Maklu, 2001, 488-532.

13 april 1995, en voortaan luidt als volgt: *‘Eenieder kan in België vervolgd worden wanneer hij zich buiten het grondgebied van het rijk schuldig maakt aan:*

1. *een van de misdrijven voorzien in de artikelen 379, 380, 381 en 383bis, §§ 1 en 3 van het Strafwetboek;*
2. *een van de misdrijven bepaald in de artikelen 372-377 en 409 van hetzelfde Wetboek, indien het feit werd gepleegd op een minderjarige;*
3. *een van de misdrijven bepaald in artikel 77bis, §§2 en 3 van de Wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen en in de artikelen 10, 11, 12 en 13 van de Wet van 9 maart 1993 ertoe strekkende de exploitatie van huwelijksbureaus te regelen en te controleren.’*

De gevallen waarin België extraterritoriaal bevoegd is, zijn dezelfde als die welke in 1995 zijn bepaald, vanzelfsprekend met de wijzigingen aangebracht krachtens de wet van 28 november 2000, in het bijzonder wat de minimumleeftijden betreft. Voortaan vallen ook de misdrijven gepleegd op minderjarigen tussen 16 en 18 jaar, onder het toepassingsgebied van het artikel.

De extraterritoriale bevoegdheid die België uit artikel 10ter V.T. Sv. put, is overigens zo goed als onvoorwaardelijk: nergens wordt verwezen naar een voorafgaande klacht, een officiële kennisgeving of dubbele incriminatie. De voorwaarde van de voorafgaande klacht of officiële berichting werd reeds geëlimineerd door de wet van 13 april 1995. De vereiste van dubbele incriminatie wordt voor het eerst weggelaten en impliceert dat een buitenlander die in zijn thuisland een handeling stelt die daar niet strafbaar is, maar volgens de in artikel 10ter V.T. Sv. opgesomde misdrijven in België wel strafbaar is, in België kan worden vervolgd. Door het weglaten van de voorwaarde van dubbele incriminatie is artikel 10ter V.T. Sv. een bijzonder verregaande bepaling geworden. Het geeft België immers de mogelijkheid haar strafrechtelijke normen inzake de opgesomde misdrijven op te dringen aan om het even welk ander land, ook al werden de door artikel 10ter V.T. Sv. geviseerde gedragingen in dat land niet strafbaar gesteld. De vraag dient gesteld of de wetgever hier niet te ver is gegaan.

Voor de toepassing van artikel 10ter V.T. Sv. is wél vereist dat de dader, zowel de Belg als de vreemdeling⁵⁶, op Belgisch grondgebied wordt gevonden. Op die manier wordt de bevoegdheid van de Belgische rechters beperkt tot de daders die in België worden aangetroffen. Het stellen van de voorwaarde dat verdachten in België moeten worden

⁵⁶ In verband met het belang vast te houden aan de vereiste dat de Belgische of buitenlandse dader in België worden gevonden, zeker voor wat de niet Belgische verdachten betreft: zie o.m. G. VERMEULEN, ‘Justitie over de grens. Over noodzaak en mogelijkheid van een synthese tussen de belangen van strafrechtshandhaving en buitenlandse politiek bij vermoede ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht’, *De Orde van de Dag*, 2002.

aangetroffen is o.i. een goede zaak.. Uiteindelijk is de wetgever zijn oorspronkelijke intenties uit het oog verloren, zodat hij volkomen onbedoeld ook voor de Belg opnieuw de voorwaarde creëerde dat deze in België moest worden gevonden. Op zich is dit – zij het kennelijk toevallig – een goede zaak.

3. Conclusie

Niettegenstaande een aantal interessante en goedbedoelde wijzigingen, laat de wet van 28 november een al bij al fragmentarische en weinig coherente indruk. De wetgever heeft nogal wat kansen om een meer globale herziening van bepaalde leerstukken door te voeren, laten liggen. Zo werd aan een aantal aspecten – ten onrechte – niet gesleuteld. Bovendien haalde een deel van de interessante voorstellen die in de loop van het wetgevingsproces werden gelanceerd, uiteindelijk de eindstreep niet. Op die manier werd een aantal van de bestaande anomalieën in het Strafwetboek in stand gehouden. De nieuwe wet laat daardoor vooral een beeld van verstrenging van de betreffende wetgeving, eerder dan van intrinsieke verbetering ervan. Daarbij komt nog dat de wet zo goed als volkomen abstractie maakt van tal van internationale en Europese ontwikkelingen in het domein van de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen.

Boysproject

Dirk Vertongen – Boysproject

1. Wie zijn we?

Boysproject¹ is een sociale organisatie voor mannelijke prostituees. Ons doel is om de jongens uit hun overlevings situatie te halen. Voor de meerderheid van de groep zijn we een harmreduction-werking: schadebeperkend werken.

Voor de minderjarigen ijveren we voor een leven buiten de prostitutie.

2. Wat doen we?

Outreach

Ooit was er enkel straathoekwerk naar deze doelgroep toe. Nu noemen we het outreach. We zijn bereikbaar, vooral 's avonds en 's nachts op de tippelzone, op de straat, in bars en in het park, ... Hier leggen we contacten, spelen we in op vragen, geven we informatie over ons aanbod en delen we condooms uit. Ons werk op straat is evenwaardig aan ons werk in de aanloopkamer, maar is meer gericht op de nieuwe jongens, jongens die nog niet de drempel naar de aanloopkamer hebben gehaald.

Enkel de medewerkers die al een zekere tijd meedraaien, laten we de straat op gaan en we trachten hier steeds in ploegen van twee te werken. Op deze manier krijgt Boysproject ook een vertrouwd gezicht en kunnen jongens vrij kiezen me wie ze willen praten.

Wij zijn minstens tweemaal per week tussen 21u en 23u op het terrein bereikbaar.

¹ Boysproject valt sinds 1 januari 2006 onder CAW de terp vzw en wordt sindsdien betaald door het Grootstedenbeleid van Stad Antwerpen.

De aanloopkamer

Dit is de huiskamer die enkel toegankelijk is voor onze jongens. Ze kunnen hier iets drinken, een babbeltje slaan, een spelletje spelen, op het net gaan, tv kijken, hun was doen, zich wassen, eten (maken), een vraag stellen, condooms nemen of gewoon tot rust komen. De bedoeling is om een veilige plek aan te bieden waar de jongens tot zichzelf kunnen komen en waar er wederzijds vertrouwen kan groeien. Om dit mogelijk te maken mogen er op de avonden maximaal 12 jongens op het zelfde moment binnen. Daartegenover staan wij steeds met drie krachten binnen zodat we voldoende individuele aandacht kunnen geven.

Nieuwe jongens kunnen altijd binnen, maar krijgen steeds een verwelkomingsgesprek waarin wordt nagegaan of ze al dan niet deel uitmaken van de doelgroep (waar doe je het, wanneer, voor hoeveel, wat doe je juist, hoe voel je je erbij, ...). Daarnaast wordt er, indien mogelijk, ingegaan op hun schoolloopbaan, papieren en de eventuele hulpvraag, waarna wij de werking en de interne regels voorstellen. Jongens die volgens ons hier niet horen dienen de werking direct te verlaten en geraken ook niet in de centrale living. Op deze manier trachten we de aanloopkamer een veilige plek te houden, zodat jongeren gemakkelijker over hun daden en geaardheid kan praten.

De aanloopkamer is open van 20u tot 23u op dinsdag en donderdag.

Tweewekelijks op donderdagavond is er ook gratis SOA & HIV – onderzoek door de dokter van Gh@pro². Deze heeft ook oog voor bredere medische noden van de doelgroep.

Begeleiding

Vanuit het vertrouwen ontstaan hulpvragen. Wij trachten hierop zoveel mogelijk in te spelen. Door de groeiende vraag van de jongens enerzijds en de moeilijke doorverwijzing anderzijds, (gekoppeld aan ons kleine team) begon ons werk dicht te slippen.

Tot groot soelaas is er met de vindplaatsgerichte werker van JAC+, die alles waar het JAC+ een antwoord op zou kunnen hebben, op zich neemt. Piet staat op dinsdagavond mee in de aanloopkamer. Voor de anderen, de niet - doorverwijsbaren of niet / moeilijk begeleidbaren hebben we netwerken opgebouwd met de hulpverlening. Daarnaast is het besef gegroeid dat de aanloopkamer als shelter misschien het enige is, maar daarom niet minderwaardig, wat we kunnen bieden.

Activiteit

Jongeren hebben nood aan een vrijetijdsaanbod. Daarom planden we elke woensdagmiddag een activiteit. We deden afwisselend aan sport, consumptie en educatie. Ons bijkomend doel was om de jongens uit Antwerpen op een andere manier te leren kennen.

² www.gh@pro.be

De werkdruk voor het organiseren en begeleiden werd echter te groot, het Boysproject is ook geen vrijetijdsorganisatie en bovendien vroegen de jongens vaak om met hen alleen diezelfde activiteit te doen.

Door dit alles hebben we na verloop van tijd de activiteiten op woensdagnamiddag geschrapt. We proberen wel mogelijke doorverwijzingen te zoeken naar andere vrijetijdsactiviteiten maar dit doen we vooral in functie van individuele begeleidingen.

Internet

De zichtbaarheid van de jongens op straat verdwijnt. De computer doet zijn intrede in de prostitutie. Sommige jongens zijn vanuit de straat achter het scherm gekropen, andere jongens zijn rechtstreeks naar de chatsites gesurft. Daar noemen ze zichzelf 'escort'. Enkel jongens die kunnen lezen en schrijven in een Europese taal kunnen hier aan deelnemen, de anderen vallen terug op straat. In samenspraak met Adzon (Brussel) en jopro (Gent) gaan wij wekelijks voor deze jongens online omdat, niettegenstaande het brede netwerk, veel informatie voor deze jongens ontoegankelijk is.

In de lijn daarvan hebben we ook een eigen website gelanceerd: via www.boysproject.be geraak je bij ons en kan elke vraag gesteld worden.

Signalering

We hebben contact en plegen overleg met alle betrokkenen én het beleid in verband met de knelpunten van jongens en mannen in prostitutie.

3. De doelgroep

(cijfers uit 2005)

Aantal gasten

In 2005 hadden we contact met exact 200 verschillende doelgroepjongens. Daarnaast hebben we nog 66 contacten waarover te weinig gegevens bekend zijn. Deze jongens/contacten zijn niet in de uiteindelijke tellingen opgenomen wegens onduidelijkheid betreffende hun identiteit.

Opvallend is toch dat er in 2005 107 nieuwe jongens werden bereikt. Slechts 93 jongens kenden we van voorheen. Rekening houdend met het feit dat er in 2004 (start van registratie) 186 jongeren werden bereikt, betekent dat er een groot verloop is in de (bereikte) doelgroep.

Waarom dit verloop ligt, weten wij niet. Sommige jongens zijn verhuisd, gerepatrieerd, zitten in de gevangenis of hebben geen nood meer aan ons aanbod.

Nieuwe jongens zijn vaak al een half jaar actief voor wij ze bereiken. Meestal is het ook zo dat we de minderjarige jongens eerst in de aanloopkamer leren kennen en dat er via vertrouwensrelaties en gesprekken duidelijkheid komt over hun prostitutieactiviteiten. De meerderjarige jongens treffen we gemakkelijker aan tijdens de outreach.

Het bereik tijdens de lente is het grootst, waarna de zomer, de herfst en de winter volgen, maar de verschillen zijn zeker niet zwaar uitgesproken.

Daartegenover staat dat het aantal contacten het hoogst is in de lente, daarna de herfst, de zomer en tenslotte de winter. Dit heeft volgens ons vooral te maken met onze bereikbaarheid: in de zomermaanden waren collega's in verlof en kort daarna kwamen de JAC+-medewerker en een stagiaire erbij, die inwerktijd en ondersteuning nodig hadden.

Soort contacten

In 2005 hadden we 2961 contacten met gasten.³ De meeste contacten waren in de aanloopkamer. Er mochten steeds maximaal 12 jongens tegelijkertijd binnen, maar door het verloop zagen we per avond gemiddeld 15 jongens.

Sommige jongens kwamen speciaal naar ons om binnen te kunnen maar stonden dan een uur voor de deur tot het hun beurt was. Andere jongens dropen af en voelden zich persoonlijk afgewezen.

Het viel op dat jongens veel moeite deden om binnen te geraken: voor acht uur aan de deur staan, van heinde en ver komen of liegen over hun doelgroep. Wij halen hier uit dat vele jongens nood hebben aan een club, een rustige plek weg van de straat die ook tot latere uren open is.

We telden 703 individuele contacten (IC). Deze contacten zijn meer georganiseerd maar zijn ook meer gebaseerd op vertrouwde contacten. Jongens hadden nood aan individueel contact. Vaak kwamen ze tijdens de aanloopkamer langs om af te spreken voor de volgende dag, wanneer er geen andere gasten in huis waren. De jongens kregen dan hun aandacht en meer prangende vragen kwamen dan aan bod.

MSN/mail-contacten beschouwen we ook als individuele contacten. Jongens zeggen hier vaak veel meer omdat het dan anoniemer lijkt. Op vraag van de jongens maken we voor hen een mailadres aan, waar we soms ook de adressen van de medewerkers aan toevoegen. Aangezien jongens veel tijd doorbrengen in internetcafés hetzij voor spelletjes, hetzij voor klantencontact (escort) kunnen wij ook via deze manier met hen praten. Hulpverleners zitten bovendien vandaag de dag veel meer achter de computer.

³ Het bereik op het internet is hier niet in begrepen omdat dit een ander soort van contacten is.

Bij de outreach waren er 567 contacten. Hierbij dienen ook de 66 onbekende contacten bijgeteld te worden. Op de straat zijn de jongens de baas en ze geven hier niet altijd hun identiteit bloot. Ook doordat we vaak met verschillende mensen op straat gaan kennen we niet altijd evengoed de jongens of worden de namen soms vergeten. Om dit euvel op te lossen hebben we een beperkt intern fotobestand van de jongens. Een bijkomende oplossing is dat degene die op straat gaat ook binnen in de aanloopkamer actief is.

Namen blijven een moeilijk punt.

Er werden 317 jongens bereikt met de activiteiten, gaande van 2 tot 12 op één namiddag. Opvallend was wel, hoe drukker ze in de aanloopkamer zijn, hoe meer werkbaar ze waren op buitenactiviteit. Veel van de jongens vervelen zich doorheen de dag. Onze mooiste activiteit was ons kamp in de Ardennen.

Leeftijd

51 jongens waren minderjarig, 149 meerderjarig. Net zoals in 2004 kunnen we stellen dat 25% van de groep die we bereikten minderjarig was.

Met uitzondering van 1 jongen (uit Brazilië) waren alle minderjarigen Balkanjongeren. Ze behoren tot de etnische groep van ROMA-zigeuners.

De Braziliaanse jongen was meegekomen, met goedkeuring van zijn ouders om hier geld te verdienen via 'werk'. Hij wist echter niet dat het prostitutie ging zijn. De andere jongens waren bijna allemaal afkomstig van gewezen Joegoslavië en wonen hier met hun familie. De Roemeense minderjarigen die we kennen zijn alleenstaande minderjarige asielzoekers.

We vonden geen minderjarige Belgen. Ons laatste contact werd in 2004 meerderjarig. Hoe komt dit? Wij sluiten niet uit dat er nog Belgische mannelijke minderjarigen in de prostitutie zijn, maar wij zijn ze tot nu toe niet tegen gekomen. Misschien werken ze op plekken of momenten waar/wanneer wij niet werken. Maar waarschijnlijk is het ook een gevolg van enerzijds de zaak Dutroux en anderzijds van de nieuwe media. De Dutroux - zaak heeft ervoor gezorgd dat het probleem van destabiliserende jongeren veel sneller wordt gedetecteerd. Prostitutie is maar een facet en vaak het gevolg van vele andere problemen waar jongeren mee geconfronteerd worden. Ons Belgisch netwerk tegen uitvallers, met als boegbeeld Child Focus, doet geweldig werk. De telefoon en de computer hebben er daarnaast voor gezorgd dat alles minder zichtbaar is geworden. Je hoeft niet op straat rond te hangen om je klanten te vinden. Een prikkelende naam in een chat-box volstaat. Belangrijk hierbij is echter wel dat je voldoende kunt lezen en schrijven. Belgische jongens en/of geschoolde jongens zijn hier beter in. En, een plekje achter het scherm, thuis of in een internetcafé is stukken aangenamer dan het wispelturige weer.

Nationaliteit

112 (55%) jongens waren afkomstig uit Oost - Europa (Kosovo, Servië, Bosnië, Macedonië, Roemenië, Albanië, Tsjechië, Slowakije, Polen). Zij behoren voor zover wij weten allen tot de etnische groep van ROMA-zigeuners.

31 (15%) jongens waren Belgisch.

25 (13%) jongens waren afkomstig uit Noord-Afrika (Marokko, Tunesië).

16 (8%) jongens waren afkomstig uit Zuid-Amerika (Ecuador, Brazilië).

7 (4%) jongens waren afkomstig uit Zuid-Europa (Italië, Spanje).

Verder waren er 4 jongens uit West-Europa, 3 uit Centraal-Afrika en 2 uit Azië.

We bereiken dus jongens uit ongeveer de gehele wereld.

De ex-Joegoslaven zijn de grootste groep, zij zijn hier uit economische of oorlogsredenen. Enkeligen hebben een Belgische identiteitskaart. De anderen zitten vaak in procedures verwickeld. Dit maakt hun bestaan heel onzeker waardoor jongens op straat terecht komen en op zoek gaan naar erkenning en geld. Verschillende vinden dit in de prostitutie.

De Belgische jongens zijn bijna allemaal minderjarig begonnen. Ze hebben een achtergrond van gebroken gezin, instellingen, incest, mishandeling, zwakbegaafdheid, Zij hebben papieren of kunnen er toch krijgen, maar "uitzichtsloosheid" is misschien wel de best beklievende titel voor deze groep. Zij hebben het netwerk niet gehaald.

De Noord-Afrikaanse jongens komen uit een machocultuur waar niet over homofilie en zeker niet over prostitutie wordt gesproken. De Belgische, westerse cultuur geeft wel mogelijkheden. Deze jongens vinden in de homobars experimenteerruimte, waardoor ze een dubbel leven opbouwen dat volledig los staat van hun oorspronkelijke cultuur.

De Zuid-Amerikanen zijn hier om verschillende redenen. Sommige jongens zijn echt naar hier gekomen met een visum om geld te verdienen in de prostitutie. Ze deden dat in hun thuisland ook al, maar de omstandigheden hier zijn beter. Enkeligen daarvan zijn ook tijdelijk naar Zwitserland getrokken, waar het prostitutiewerk nog meer verdoken gebeurt, maar blijkbaar heel actief is. De andere jongens zijn hierheen gekomen met de verwachting van echt werk. Er is hier nooit gesproken van afbetaling of mensenhandel.

Maar, waarom is de groep van afkomstig uit Centraal-Afrika zo klein en waarom bereiken we geen Thaise jongens?

Prostitutie

Als je over prostitutie spreekt ziet de modale mens een vrouw die elke dag haar ding doet, hetzij achter het raam, hetzij op de hoek van een straat. Mannelijke prostituees zijn veel onzichtbaarder.

Er wordt vaak gesproken over homoseks, wat slaat op de activiteit: twee mannen die seks met elkaar hebben. In realiteit zijn vele jongens heteroseksueel en spelen ze in de prostitutie een mannelijke rol: ze laten zich pijpen of neuken de klant. De nood aan geld en het gebruik van drugs laten sommige jongens wel over hun grens gaan.

Vervolgens is prostitutie een lang verhaal dat vaak begint met een gebeurtenis in het park waar een klant in je kruis mag knijpen voor € 20. Het lijkt gemakkelijk verdient geld, waardoor de jongen er de volgende keer opnieuw staat. Druppel per druppel wordt de verwachting van de klant groter en groter, waarna er “echte” daden worden gesteld.

Daarbij komt dat vele jongens zichzelf maar om de week of 14 dagen verkopen.

Tenslotte zit jongensprostitutie nog steeds in de taboesfeer waardoor er geen echte plek bestaat zoals bij de vrouwen.

4. Leefsituatie van de doelgroep

72 jongens woonden bij hun familie. 26 jongens woonden bij vrienden of partner. 16 jongens woonden alleen. 18 jongens hadden geen vaste woonplaats. 6 jongens zaten in een instelling (psychiatrie, gevangenis, jeugdinstelling, opvangcentrum). Van 62 jongens waren hierover geen gegevens gekend.

Nederlands (spreken, lezen, schrijven)

Met 144 jongens communiceerden we in het (gebrekig) Nederlands. Voor alle allochtone jongens verliep Nederlands lezen en schrijven problematisch. Ook spreken over persoonlijke thema's was vaak moeilijk. De gebrekkige kennis van het Nederlands zorgde soms voor problemen bij doorverwijzing.

Problematiek van de doelgroep

Belangrijkste problemen van de doelgroep:

- ◆ precair verblijfsstatuut
- ◆ beperkte medische hulp aan illegalen
- ◆ moeilijkheden bij het vinden van werk of school
- ◆ materiële en financiële tekorten
- ◆ gebrek ondersteuning vanuit het gezin/vriendenkring
- ◆ moeilijkheden bij het vinden van een geschikte vrijetijdsbesteding
- ◆ dakloosheid
- ◆ moeilijke opbouw van een vertrouwensrelatie

- ◆ nood aan ondersteuning/hulp aan het gezin
- ◆ moeilijkheden bij het begrijpen en naleven culturele bepalingen (in huisvesting, school, werk, administratie, ...)
- ◆ gebrek aan kennis over seksualiteit
- ◆ psychologische/psychiatrische problemen
- ◆ mentale en sociale achterstand
- ◆ moeilijkheden bij het vinden van aansluiting met diensten en organisaties

5. Aantal en aard van de gestelde hulpvragen

Veelgestelde hulpvragen: informatie over verblijfspapieren, medische vragen, zoeken (studenten)werk, voedselhulp, ondersteuning bij voorkomen op (jeugd)rechtbank, zoeken vrijetijdsaanbod, zoeken slaappleats, nood aan vertrouwensfiguur, zoeken gezinsbegeleiding, zoeken woonst, administratieve ondersteuning, hulp bij vrijwillige terugkeer naar thuisland, seksuele voorlichting, zoeken naar school, zich wassen, psychologische ondersteuning, begeleiding naar andere diensten, informatie over (trans)seksualiteit, financiële steun en aandacht.

Er zijn ongeveer 300 hulpvragen gesteld.

Aantal individuele begeleidingen en thematiek

Met een begeleiding bedoelen we een intensieve opvolging van een jongen. Losstaande hulpvragen werden vaak buiten een begeleiding opgenomen.

In 2005 liepen 32 individuele begeleidingen. Thema's die aan bod kwamen zijn: medische problemen, problemen met school, problemen met verblijfsstatuut, jongerencriminaliteit, ondersteuning bij reclassering, psychosociale problemen, problemen met ouders, informatievragen over seksualiteit, vrijetijdsaanbod, administratie, nood aan basisbehoeften, nood aan gezinshulp, algemene opvolging en nazorg, financiële problemen, juridische problemen, relatieconflicten, dakloosheid, nood aan vertrouwensfiguur en terugkeer naar thuisland.

Aantal doorverwijzingen

Niet alle hulpvragen werden door Boysproject opgenomen. Boysproject wil fungeren als aanloop naar andere organisaties en wil dus drempelverlagend werken. In 2005 werden er 93 hulpvragen doorverwezen.

Belangrijke doorverwijspartners verder zijn: Instant A, Traject 2, Surplus, Vitamine W, Parenthesis, Andante, Werkwinkel, VDAB, psychiatrische instellingen, Protestants Sociaal

Centrum, Pina-18, OCMW, CLB, juridische permanentie, Werk der Daklozen, Kidswerkingen, Instellingen voor begeleid en beschermd wonen, beschutte werkplaatsen, Nachtopvang De Biekorf, Zenith, Moeders voor moeders, Opvang Dakloze Druggebruikers, inloophuis De Vaart, De Mutsaard, Huurdersbond, Artsen zonder grenzen, Bond zonder Naam, Consulantenbureau, Pegasa en Amok.

De start van de doorverwijzing slaagde meestal. Vaak leiden we zelf toe naar de dienst. Dit wil zeggen dat iemand van Boysproject of de vindplaatsgerichte werker van het JAC+, één of meerdere keren meegaat naar de betrokken dienst. Verdere begeleiding door de betrokken dienst liep vaak mis omdat de jongere na een tijd afhaakte. Soms was doorverwijzing niet mogelijk wegens te lange wachtlijst of omdat de jongere niet paste binnen het systeem van de dienst.

6. Signalen

Niettegenstaande ons bereik, worden we voortdurend geconfronteerd met belemmeringen waarvan we er enkele hier willen weergeven.

Erkenning van de doelgroep

De numerieke kleinschaligheid van deze doelgroep en de onbekendheid bij de overheid en het grote publiek vormen vaak een alibi om geen initiatieven te nemen. We streven al zo lang naar een beleidsplan mannenprostitutie in Antwerpen. De smeltkroes mannen, minderjarigen, illegaliteit, homoseks, criminaliteit, maakt het blijkbaar onwerkbaar.

Illegaliteit of onduidelijke verblijfsstatus

Bijna al onze minderjarigen uit Oost-Europa zijn illegaal of hebben zeer voorlopige papieren. Illegaliteit of een onduidelijke verblijfsstatus blijken in de praktijk voor velen de drempel naar de prostitutie te verlagen. Lang aanslepende procedures, geen kans op legaal werk, gebrek aan geld en de daaruit voortvloeiende onzekerheid rond een toekomst, maken deze jongeren extra kwetsbaar. Een duidelijker asiel- en regularisatiebeleid kan hierop een antwoord zijn. We mogen de toekomst van deze jongeren niet hypothekeren door lange aanslepende procedures.

We merken dat jongens die illegaal worden soms “los worden gelaten” door de jeugdrechtter omdat er toch geen perspectieven meer zijn. Enkel een zwaar crimineel feit kan dan nog iets bij het gerecht in beweging zetten. Maar ook vele hulporganisaties weigeren illegalen jongeren in huis te halen vanuit het gebrek aan resultaten op (korte) termijn.

Als illegaal in België heb je weinig kansen. Als je daarbij nog minderjarig bent, ben je bijna kansloos.

Verantwoordelijkheid van ouders

Kinderen uit gezinnen die (semi-) illegaal in ons land verblijven, moeten vaak mee instaan voor het gezinsinkomen. Meestal zijn de ouders blij dat hun (minderjarige) zoon financieel op zichzelf kan staan waardoor ze een last minder zijn voor de overlevings-situatie van het gezin.

Slechts uitzonderlijk verplicht de familie ze rechtstreeks om zich te prostitueren. Toch wordt het vaak gedoogd.

Kleinschaligheid – huiselijkheid – regels – avonds

We slagen erin een doelgroep te bereiken en houden die op andere plekken vaak de deur wordt gewezen. Hieronder staan enkele basisvoorwaarden hiervoor.

Een grote kracht van Boysproject is zijn overzichtelijke aanloopkamer. We laten op een avond maar 12 jongens op éénzelfde moment binnen. De dertiende moet wachten of later terugkomen tot er een plaats is vrijgekomen. Enkel een jongen die voor de eerste keer komt, kan zeker binnen, hij haalt misschien geen tweede keer de deur. Met deze kleinschaligheid en drie aanwezige begeleiders, kunnen we elke straatjongen voldoende aandacht geven en preventief ingrijpen bij conflicten.

Daarbij is de aanloopkamer ingericht zoals we “thuis” verstaan. Veel van de jongens missen een eigen plek. De plaats waar hun bed staat is ofwel eenzaam en kaal, ofwel de inzet van concurrentie.

Vervolgens gelden er in de aanloopkamer duidelijke regels: wij bepalen wie binnenkomt, geen gevechten, niet uitdagen, geen drugs, geen seks op de computer, ... Wanneer dit wel gebeurt worden ze ofwel aan de deur gezet of halen we er de politie bij. Duidelijke strenge regels, gekoppeld aan voldoende aandacht en warme huiselijkheid brengen de jongens tot rust waardoor ze tijdens de inloophmomenten hun straatgezicht laten vallen.

Tenslotte zijn we ‘s avonds tot 23u open. Moeilijke jongens zijn meestal ‘s avonds (te lang) op straat. Door onze late uren bereiken we deze jongens ook. Spijtig echter dat niet enkel prostitutiejongens in de avond buiten komen. De anderen moeten we echter aan de deur laten en vanaf 20u is er zelfs geen doorverwijzing mogelijk.

Mijn overtuiging is dat voor bepaalde kwetsbare doelgroepen eerder dient te worden geïnvesteerd in kleinschaligheid, duidelijkheid en aandacht dan in grootsheid wat eerder anonimiteit en dus de straat met zich meebrengt.

Een Joegoclub

In ons algemeen bereik is het percentage joego’s 55 %. De aanloopkamer daarentegen bepalen ze voor 90 % terwijl velen onder hen slechts deeltijds in de prostitutie zit en eerder op zoek is naar een eigen plek, een Joegoclub. Door deze aanwezigheid, houden

zij de zwaardere prostituees buiten. Wij zijn grote vragende partij om, in tegenstelling tot de huidige stroming een kleinschalige werking enkel voor joego's te organiseren waar ook ruimte is voor hulpvragen. Verschillende van onze jongens zouden hierdoor een beter passende plek hebben en wij zouden eerder bereikbaar blijven voor de brede groep van prostituees.

Een onduidelijk beleid

In Antwerpen zijn minstens drie afdelingen van de politie betrokken bij onze doelgroep. De Afdeling Centrum die o.a. het Stadspark beheert, de Cel prostitutie die er gekomen is in het licht van het vernieuwde Schipperskwartier, en tenslotte de Jeugdbrigade. Het blijkt moeilijk een eenvormig en blijvend plan op te stellen. Daarnaast is het risico groot dat, omdat de vrouwen geen tippelzone meer mogen hebben, dit ook voor de mannelijke kant zo wordt waardoor heel deze groep genegeerd wordt en zodoende het probleem opgelost lijkt. Op dit ogenblik is er nog weinig beweging op de mannelijke tippelzone. De groep beweegt als gevolg van controles en wegenwerkzaamheden zo verspreid in de Stad dat het nog moeilijker gaat worden om een beleid op poten te zetten.

Prostitutie hypothekeert

Diensten schrikken vaak terug wanneer ze het woord prostitutie horen, zeker wanneer het over een (minderjarige) jongen gaat. Het lijkt vaak alsof er met een jongere niet meer kan gewerkt worden wanneer hij dit doet. Deze ervaring maakt dat wij ons vanuit Boysproject vaak profileren als medewerker van CAW de terp, ofwel dat we onze JAC-medewerker Piet de doorverwijzing laten regelen.

Jongeren zouden beter geholpen kunnen worden wanneer ze hun prostitutie-ervaring zouden kunnen vertellen zonder dat er hardhandig wordt ingegrepen. Er zijn geen pasklare oplossingen voor dit thema, wetende dat kansloosheid, aandacht en geld vaak aan de basis ligt van prostitutie en vele andere problemen.

Trajectbegeleiding met de stok achter de deur

Vele van onze jongeren kunnen niet geholpen met vrijwillige hulpverlening. Zij vinden geen motivatie en/of ervaren zelf geen probleem. Daarnaast is de plaatsing van een minderjarige een zware destabilisatie voor het achterblijvende gezin dat al zo kwetsbaar is en dus een man verliest. Er zijn daarbij ook weinig tot geen middelen om dit gezin te begeleiden.

Wij ijveren voor een langdurige begeleiding (1 jaar) van een jongen en zijn gezin met bij niet navolgen een zekere en langdurige plaatsing in Everberg.

De initiatieven van huisarrest zijn wij genegen, als daar gelijktijdig ook een hulpverlening aan gekoppeld wordt.

Aanpak van kindermishandeling op de grondslag van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind: een visie en enkele voorstellen¹

Ouders steunen ... niet omdat er een probleem is, maar omdat een kind op komst is...

Jan Willems – Vrije Universiteit Amsterdam²

Ter inleiding

In deze bijdrage presenteer ik een visie en enkele voorstellen voor de aanpak van kindermishandeling, mede gebaseerd op de ervaringen in de Nederlandse Regio's RAAK (zie www.raak.org). De voorstellen licht ik slechts summier toe, zij dienen vanuit de voor(op)gestelde visie te worden beschouwd. Aan het slot vat ik die visie samen in drie artikelen van een 'grondwet van democratische opvoeding.' Bij de voorstellen wordt steeds verwezen naar bepalingen uit het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (VN 1989, zie www.ohchr.org), waartoe zij kunnen worden herleid.

1. Visie

Onder kindermishandeling versta ik alle vormen van in principe vermijdbare ontwikkelingschade aan kinderen, veroorzaakt door een tekort aan zorg in en ten aanzien van gezinnen.

¹ Deze bijdrage is een bewerking van een *background paper* dat de auteur opstelde ten behoeve van RAAK (Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling, zie www.raak.org). De auteur bedankt RAAK-medebestuurders Carla Boos en Thomas Heyman alsook Beata Stappers, DCI-medewerkster ten behoeve van RAAK, voor hun commentaar op eerdere versies daarvan. De tekst komt nagenoeg overeen met die van het *RAAK Manifest 2007* zoals de auteur dat ten behoeve van RAAK op basis van genoemd *background paper* opstelde.

² Prof. dr. J.C.M. Willems is verbonden aan de Capaciteitsgroep Internationaal en Europees recht en het Centrum voor de Rechten van de Mens van de Universiteit Maastricht, en is bijzonder hoogleraar in de Rechten van het kind aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Email: j.willems@ir.unimaas.nl.

Intrafamiliaal geweld – niet alleen direct tegen kinderen maar ook tussen partners, van fysiek geweld tussen ouders tot ernstige of chronische ruzies en spanningen in het gezin – is daar een deel van. Evenals passief geweld: verwaarlozing (onvoldoende zorg, onvoldoende toezicht, onvoldoende warmte en koestering, onvoldoende leiding en begeleiding, geen grenzen stellen, verwennen, niet naar school sturen). En geweld met de handen op de rug: psychisch geweld (schelden, schreeuwen, vernederen, angst aanjagen, schuld induceren en zo meer). Seksuele bejegening valt eveneens onder kindermishandeling. En in principe ook zaken die buiten het gezin gebeuren maar in het gezin niet kunnen worden ‘gebufferd’ (geen zorg in de vorm van troost, communicatie, inschakelen van hulp, ondernemen van actie). Kortom, alles wat tot ontwikkelingsschade leidt, of waarschijnlijk kan leiden, en dat bij betere zorg of communicatie, betere leiding of begeleiding of wat dies meer zij, had kunnen worden voorkomen.

Met deze tamelijk ruime visie op kindermishandeling en (c.q. als) geweld wil ik aangeven dat kindermishandeling geen absoluut maar een relatief of gradueel fenomeen is: over definities, ernstgraden en classificaties – en daarmee de omvang – zal altijd discussie bestaan³.

Minstens zo belangrijk evenwel acht ik het inzicht dat dit fenomeen geen ziekte maar een symptoom is: de rook maar niet het vuur zelf. Een symptoom namelijk van een tekort aan zorg. Maar let wel, een tekort aan zorg niet alleen in of ten aanzien van bepaalde gezinnen maar in de hele maatschappij, dus ten aanzien van alle gezinnen.

De aanpak van kindermishandeling is in mijn optiek dan ook niet los te denken van het streven naar een meer kind- en opvoedervriendelijke samenleving. In onze steeds complexer wordende maatschappij zullen ouders en andere opvoeders hun begeleidende en bufferfunctie ten aanzien van kinderen bovendien steeds beter moeten kunnen waarmaken.

“We have reached a dramatic point in the history of parenting and the family. As the decades roll by, the fabric of family life seems ever more affected by rapid and profound social change. The drama lies mainly in the fact that the demands on the family are growing almost exponentially, whether from the media, employers, the public authorities or family members themselves. Moreover, the task of parenting nowadays is historically unique: because of profound changes in norms and laws, adults are compelled not just to reinvent the meaning of partnership but to forge a new path of leadership in relation to children and young people.”⁴

³ Voor gegevens over de omvang en voor een classificatie van kindermishandeling zie J.C.M. Willems, *Wie zal de Opvoeders Opvoeden? Kindermishandeling en het Recht van het Kind op Persoonswording*, Den Haag: T.M.C. Asser Press 1999, resp. pp. 543-572 en pp. 1038-1062.

⁴ (Mary Daly (ed.), *Parenting in contemporary Europe: A positive approach*; Raad van Europa, Conference of European ministers responsible for family affairs, Lissabon, mei 2006: ‘Changes in parenting: Children today, parents tomorrow,’ Committee of experts on children and families, p. 7; [www.coe.int/T/DG3/YouthFamily/a_propos/EMMF-XXVIII%20\(2006\)%20Positive%20Parenting%20report.pdf#search=%22Parenting%20in%20contemporary%20Europe%3A%20A%20positive%20approach.%22](http://www.coe.int/T/DG3/YouthFamily/a_propos/EMMF-XXVIII%20(2006)%20Positive%20Parenting%20report.pdf#search=%22Parenting%20in%20contemporary%20Europe%3A%20A%20positive%20approach.%22).)

Kinderen hebben recht op liefde en leiding en dus op ouders die voldoende door de samenleving zijn toegerust om deze te bieden. Zij hebben recht op een samenleving die geeft om ouders en kinderen. Zonder adequate toerusting van ouders en een brede maatschappelijke inzet die scholen, buurten en beroepsgroepen omvat, zal kinderbeschadiging eerder toe- dan afnemen en ook vaker in kindermishandeling – de overtreffende trap van kinderbeschadiging – ontaarden. De stijgende medische en andere kosten daarvan (jeugdzorg, schooluitval, arbeidsverzuim en -ongeschiktheid, criminaliteit, psychische gezondheidszorg, kosten van verslavingen, van relatie- en ander geweld en zo meer) zullen steeds minder ruimte laten voor integrale preventie.

Kindermishandeling verhoogt het risico op onder andere alcohol-misbruik, roken, COPD (bronchitis en longemfyseem), depressie, drugsgebruik, hart- en leveraandoeningen, gewelddadige partnerrelaties, SOA's, zelfmoordpogingen en ongewenste zwangerschappen⁵

Doorlopend ruziënde ouders vergroten de kans op een crimineel kind (Pearl Dykstra, Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut, 'Netherlands Kinship Panel Study⁶').

*"Child maltreatment, which includes both child abuse and child neglect, is a major social problem. (...) [C]rime (...) is one of the most socially costly potential outcomes of maltreatment (...) We find that maltreatment approximately doubles the probability of engaging in many types of crime. Low SES children are both more likely to be mistreated and suffer more damaging effects. Boys are at greater risk than girls, at least in terms of increased propensity to commit crime. Sexual abuse appears to have the largest negative effects, perhaps justifying the emphasis on this type of abuse in the literature. Finally, the probability of engaging in crime increases with the experience of multiple forms of maltreatment (...)."*⁷

Zonder integrale preventie: een kind- en opvoedervriendelijke samenleving, is selectieve preventie: preventie gericht op risico-groepen, in mijn visie een vorm van dweilen met de kraan open. Niet alleen zijn er onnoemelijk veel factoren van – positieve en negatieve – invloed op de gezondheid en de persoonlijke en sociale ontwikkeling van kinderen. Maar bovenal houdt een aanpak gericht op als zodanig benoemde of onderscheiden risico-groepen ons gevangen in onze aangeleerde hulpeloosheid ten aanzien van opvoeding en ouderschap. Wij kijken weg van kindermishandeling omdat we ons hebben aangeleerd dat we ons niet met opvoeding en ouderschap hebben te bemoeien.

⁵ www.cdc.gov/nccdphp/ace/findings.htm

⁶ www.nidi.knaw.nl

⁷ (Erdal Tekin, Janet Currie, 'Does child abuse cause crime?' Abstract, april 2006, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=895178.)

Wellicht is hier op collectief niveau een psychisch zelfbeschermingsmechanisme werkzaam vergelijkbaar met de 'psychic retreat' waarmee hulpverleners wegstijgen van kindermishandeling.⁸

In mijn optiek is integrale preventie, ofwel de structurele verbetering van (basis)voorzieningen voor in principe alle gezinnen, de locomotief zowel voor betere startkwalificaties en startcompetenties van opvoeders als voor effectieve vormen van selectieve preventie. Effectieve vormen of methodieken zijn per definitie die welke door betrokkenen als handreiking en niet als betutteling of 'in de hoek zetten' worden ervaren. Een daadwerkelijke handreiking kan alleen vanuit goede basisvoorzieningen worden gedaan.

Er zijn daarom investeringen nodig op vijf vitale gebieden. Het gaat daarbij niet om 'òf-òf' maar om 'èn-èn': op alle vijf gebieden moeten randvoorwaarden qua financiering, organisatie en deskundigheid worden verbeterd.

Wat baat bijvoorbeeld opvoedingsondersteuning als kinderen op (achterstands)school en in de (achterstands)buurt leren dat zij zich met geweld moeten handhaven en alleen door geweld erbij horen?⁹

Over de hele linie moeten onze denkkaders worden verbreed. Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (VRK) is het juridische en politieke raamwerk voor deze integrale aanpak en de te verrichten investeringen op de bedoelde vijf gebieden – met de ruimst mogelijke inzet van nationale middelen (art. 4 en 6.2 VRK). Het gaat om de volgende 'kinderrechten-schijf van vijf.'

1. Het beleid van rijk, provincie en gemeente: *het belang van het kind centraal.*
2. Ouderschap: *de opvoeding van het kind tot persoon en burger als gedeelde zorg en verantwoordelijkheid.*
3. Het kind in het basis- en voortgezet onderwijs: *persoonswording en voorbereiding op burgerschap èn ouderschap vereisen psycho-educatie en opvoedingsonderwijs.*
4. De directe omgeving van het kind (de school, de buurt en de media): *veiligheid, participatie en bescherming.*
5. De beroepskrachten en instellingen ten behoeve van kinderen, ouders en gezinnen: *kwaliteitsverbetering.*

⁸ zie Alice van der Pas, 'Meer zelfbescherming dan kinderbescherming,' *Ouderschap & Ouderbegeleiding* 2006, nr. 2, pp. 104-111

⁹ Zie Micha de Winter, 'Democratie-opvoeding versus de code van de straat,' en Gert Biesta, 'Waar wordt democratie geleerd?' in: Micha de Winter e.a. (red.), *Opvoeding in democratie*, Amsterdam: SWP, 2006, pp. 11-32 en pp. 51-62.

2. Voorstellen

In de volgende vijf paragrafen lopen we deze schijf van vijf kort langs, met toevoeging steeds van de relevante VRK-bepalingen (artikel of artikel-lid), en met aanduiding van diverse concrete voorstellen, die zich uiteraard met tal van andere laten aanvullen. Enkele van deze voorstellen zijn ingegeven door de ervaringen opgedaan in de Nederlandse RAAK-regio's¹⁰

Uit de RAAK-regio's komen vooral beide volgende nauw samenhangende 'eisen':

1. Voor alle kinderen en alle ouders ondersteuning bij opgroeien en opvoeden dicht bij huis.

Er moet voldoende, effectieve en goed georganiseerde opvoedingsondersteuning en opgroeihulp zijn voor alle kinderen, dicht bij huis, via lokale *Centra voor jeugd en gezin* van minus-9 maanden tot 23 jaar. In die Centra voor jeugd en gezin moet opvoedingsondersteuning (voorlichting, cursussen, algemene advisering) een belangrijke taak worden.

Kosten bij volledige uitvoering: € 200 miljoen extra, bovenop de enkele tientallen miljoenen die nu door het kabinet beetje bij beetje in de opvoedhulp en opgroeihulp worden gestoken.

2. Voor alle kinderen en ouders met (beginnende) problemen (zo'n 10%) snelle, individuele, intensieve hulp en begeleiding.

Er moet intensieve hulp en begeleiding beschikbaar zijn bij beginnende problemen voor zo'n 10% van de ouders en kinderen. Individuele pedagogische hulp en/of gezinsondersteuning dient voor ongeveer 10% van alle kinderen en ouders beschikbaar te zijn in de Centra voor jeugd en gezin of vanuit die Centra thuis of in de school. Dit kan enkele gesprekken betreffen of een intensiever, persoonlijk begeleidingstraject. Ook de coördinatie van zorg (op korte en langere termijn) berust bij deze Centra. Kosten bij volledige invoering: € 800 miljoen.

Totale kosten: 1 miljard euro, ofwel 5.000 euro per nieuwe baby per jaar. (Berekening Jo Hermanns en Myra ter Meulen, coördinatoren van de Regio's RAAK.)

1. Het beleid van rijk, provincie en gemeente: het belang van het kind centraal

Alle beleid dient uit te gaan van het belang van het kind (art. 2.1, 3.1, 6.2, 12.1, 19.2, 24, 25, 27.1, 29 en 39 VRK) – en dus van respect en waardering voor ouderschap (art. 3.2, 5 en 18.1, respectievelijk art. 18.2 en 27.3 VRK).

¹⁰ zie daarover www.raak.org of www.samenopvoeden.nl.

Onlangs presenteerden Kalverboer & Zijlstra een aangevulde en verbeterde versie van het model van Bartels & Heiner (1989/1994) waarin zij het belang van het kind uitwerken in twee keer zeven (zeven in het gezin en zeven in de samenleving) ‘voorwaarden voor ontwikkeling vanuit een pedagogisch perspectief’.¹¹ Op basis van dit model is het mogelijk het belang van het kind zowel in wetgeving en beleid als in het concrete geval, in de rechtspraak en (rechts)praktijk, deugdelijke(re) invulling te geven. Nog veel te weinig lijken we ervan doordrongen dat met onze toegenomen kennis over kindontwikkeling (inhoud en betekenis van ‘het belang van het kind’) ook onze verantwoordelijkheid is toegenomen. Die verantwoordelijkheid drukken we uit in rechten van het kind.

Kenniseconomie, veiligheid en integratie: deze en uiteindelijk alle maatschappelijke belangen zijn wezenlijk gediend met beleid – op alle niveaus: rijk, provincie en gemeente – dat uitgaat van en toetst aan de vraag: *wordt de gezondheid en de ontwikkeling van kinderen hierdoor bevorderd of geschaad?*

Ik pleit daarom voor een minister van Jeugd en Gezin (jeugd- en gezinsbeleid, kind- en ouderzorg) die niet alleen aanjager is voor beleid maar die tevens het beleid van alle departementen toetst op implementatie van van toepassing zijnde kinderrechten. In alle gemeentes dienen wethouders Jeugd te komen. Voor klachtzaken hoort er een kinderombudsman te zijn.

2. Ouderschap: de opvoeding van het kind tot persoon en burger als *gedeelde* zorg en verantwoordelijkheid

Opvoeding vereist opvoedingsbekwaamheden (art. 3.2, 5, 7.1, 9, 18.1, 19.1, 24 en 27.2 VRK).

“Research shows that child maltreatment can be prevented. The need to increase investment in prevention is urgent and global. Promising strategies include (...) training parents on child development, non-violent discipline and problem-solving skills. (...) ‘For too long now the response to child maltreatment has been dominated by systems for reacting to cases once maltreatment has already started. The scientific evidence for preventing physical, sexual and psychological abuse from occurring in the first place is already quite strong, and the time is ripe for a paradigm shift from reaction to prevention’ (...).”¹²

¹¹ Margrite Kalverboer & Elianne Zijlstra, *Het belang van het kind in het Nederlands recht; Voorwaarden voor ontwikkeling vanuit een pedagogisch perspectief*, Amsterdam: SWP, 2006

¹² *World Health Organization says violence against children can and must be prevented*, Genève 16 oktober 2006; www.who.int/mediacentre/news/releases/2006/pr57/en/print.html.

Voor alle aanstaande en prille opvoeders moet tijd en ruimte worden gecreëerd voor oudercursussen, vader- en moedergroepen en ervaringsgroepen (art. 18.2 en 24.2 sub e en f VRK). Deze worden aangeboden en gefaciliteerd vanuit lokale *Centra voor jeugd en gezin*.

Opvoedcursussen

Via de lokale centra hoort er een breed pakket aan opvoedcursussen te zijn: aan huis, in groepen, in gezins- of familieverband, individueel; voor aanstaande ouders en ouders van kinderen tot 18 jaar, voor pleegouders, en uiteraard ook voor gespecialiseerde pleegouders en voor therapeutische pleegouders.

Verbod op slaan en schelden: informatie over geweldloze opvoeding

Alle gezinnen moeten optimaal kunnen starten. Alle starters in ouderschap en opvoeding hebben recht op informatie over gezonde opvoeding en pedagogisch verantwoorde – dus geweldloze – alternatieven voor slaan en schelden, dat in Nederland bij wet verboden wordt (aanvulling art. 1:247.2 Burgerlijk Wetboek, wetsontwerp 30 316; op 20 september 2006 unaniem aangenomen door de Tweede Kamer).

Vader- en moedergroepen, ervaringsgroepen

Alle aanstaande en prille ouders hebben recht op tijd en ruimte ter bevordering van geestelijke gezondheid (verwerking van mogelijk oud zeer), vergroting van pedagogisch besef (kennis, inzicht, vaardigheden, sensitiviteit) en het goed op de rails zetten van het nieuwe gezin. Vader- en moedergroepen en eventueel ervaringsgroepen (lotgenotengroepen) kunnen hierbij een belangrijke rol spelen. Zij vergroten bovendien het sociale netwerk van jonge ouders en bevorderen de integratie van diverse bevolkingsgroepen.

Therapie, opvoedingsondersteuning

Volgens de *ACE Study* (ACE = Adverse Childhood Experiences, ofwel negatieve jeugdervaringen) heeft bijna tweederde van de volwassenen in de VS één of meer ernstige negatieve jeugdervaringen meegemaakt (kindermishandeling, een dysfunctioneel gezin of andere traumatiserende gezinsomstandigheden), meer dan één vijfde van de volwassenen zelfs drie of meer¹³.

“What are Adverse Childhood Experiences (ACEs)? Growing up (prior to age 18) in a household with: Recurrent physical abuse. Recurrent emotional abuse. Sexual abuse. An

¹³ www.acestudy.org; www.cdc.gov/nccdphp/ace/findings.htm.

alcohol or drug abuser. An incarcerated household member. Someone who is chronically depressed, suicidal, institutionalized or mentally ill. Mother being treated violently. One or no parents. Emotional or physical neglect.”

“ACEs are surprisingly common. They happen even in ‘the best of families.’ They have long-term, damaging consequences.”

“The ACE Study reveals a powerful relationship between our emotional experiences as children and our physical and mental health as adults, as well as the major causes of adult mortality in the United States. It documents the conversion of traumatic emotional experiences in childhood into organic disease later in life. How does this happen, this reverse alchemy, turning the gold of a newborn infant into the lead of a depressed, diseased adult? The Study makes it clear that time does not heal some of the adverse experiences we found so common in the childhoods of a large population of middle-aged, middle class Americans. One does not ‘just get over’ some things, not even fifty years later.”

Uit Nederlands (‘ACE’-)onderzoek naar ‘koppers’ – Kind(eren) van Ouder(s) met Psychiatrische Problemen – blijkt dat tweederde van hen als kind en/of als volwassene problemen heeft. Bijna de helft van de koppers wantrouwt anderen en ervaart problemen in relaties. “Nederland telt miljoenen koppers, kinderen van bijvoorbeeld verslaafde, depressieve of schizofrene ouders. Exacte cijfers zijn alleen bekend wat betreft koppers jonger dan 22. Daar zijn er maar liefst 1,6 miljoen van.” Omgerekend gaat het dus om grofweg éénderde van alle (circa 3,5 miljoen) minderjarigen.¹⁴

Voor zover (ACE’s of andere) negatieve jeugdervaringen nog niet of onvoldoende zijn verwerkt, moeten zij een plaats krijgen in het leven van de volwassene, willen zij niet het ouderschap en de opvoeding onnodig belasten en tot schade in de volgende generatie leiden (transgenerationele transmissie). Als vader- en moedergroepen of ervaringsgroepen (lotgenotengroepen) hierbij niet volstaan, moet er een aanbod zijn van **therapie, opvoedingsondersteuning**, gezinsbegeleiding of andere vormen van ‘hulp op maat’ (art. 18.2 en 19.2 VRK).

Verlof en opvang

Tijd en ruimte creëren voor nieuwe opvoeders kan door middel van ruim betaald zwangerschapsverlof, aanstaande-vaderverlof en ouderverlof (vaderverlof en moederverlof). Ook kinderopvang, mits van de allerhoogste kwaliteit, speelt hierbij een grote rol (art. 18.3 VRK). Deze dient voor elke ouder op betaalbare wijze beschikbaar te zijn en bij te

¹⁴ Sandra van Gameren, *Leven met een psychisch zieke ouder*, kort besproken door Pieterneel Dijkstra, ‘Doorgeschoven leed,’ *Psychologie Magazine* november 2006, p. 88.

dragen aan de sociale ontwikkeling van het kind en de vroege preventie van geweld. Emancipatie van kind, vrouw en man gaan hier gelijk op.

Bij twijfel dient gekozen te worden in het voordeel van (het belang van) het kind. Er is gereede wetenschappelijke twijfel over kinderopvang vóór het eerste levensjaar, opvang van onvoldoende pedagogische kwaliteit, gedurende te lange uren per dag, te veel dagdelen per week, te veel wisselende medewerkers, te weinig directe betrokkenheid van ouders e.d.¹⁵

Daarom pleit ik voor zeer ruim ouderverlof gedurende de voorschoolse jaren, ruime mogelijkheden van part-time werk, faciliteiten om kinderen op het werk bij zich, of althans in de buurt, te hebben enz.

Ingevolge art. 11.3 van het Vrouwenverdrag (Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van vrouwendiscriminatie, VN 1979) dienen wetenschappelijke ontwikkelingen en uitkomsten met betrekking tot de aan kinderopvang te stellen eisen en randvoorwaarden nauwlettend te worden gevolgd en opgevolgd.

Opvoedgeld

Kinderbijslag ('opvoedgeld') moet voorkomen dat kinderen in armoede opgroeien (art. 27.3 VRK). Aanvullingen op dit opvoedgeld kunnen worden ingezet om het volgen van cursussen te stimuleren. Opvoedgeld moet prenataal kunnen worden aangevraagd bij lokale Centra voor Jeugd en Gezin, waar allerlei deskundigen op het gebied van de lichamelijke en geestelijke gezondheidszorg en pedagogiek aanwezig dienen te zijn, en waar gezinnen of gezinsleden direct naar specialistische hulp of zorg kunnen worden doorgesluisd (warme overdracht). Die prenatale aanvraag dient er voor te zorgen dat alle aanstaande ouders zo vroeg mogelijk kennismaken met het lokale Centrum voor Jeugd en Gezin.

Opvoedgeld moet het gezinsinkomen liefst boven het niveau van het minimumloon brengen en in principe door part-time gaan werken gederfd inkomen compenseren. Onderzocht zou moeten worden of een goed uitgangspunt hierbij is dat ieder geacht wordt 40 jaar voltijds te werken doch gedurende de eerste 15 levensjaren van een door hem of haar opgevoed kind (per saldo) half-time zonder negatieve consequenties voor inkomen, carrièrekansen en pensioen. Allerlei variaties of aanpassingen op dit uitgangspunt zijn mogelijk bij samen opvoeden met een partner (art. 18.1 VRK), opvoeden van twee of meer kinderen e.d. Ook zal in de voorschoolse periode de deeltijd-werkfactor beperkter kunnen zijn dan daarna. Hetzelfde geldt bij het opvoeden

¹⁵ Zie Heide Lang, 'The trouble with day care: are scientists telling parents the whole truth?' *Psychology Today* May-June 2005 (www.findarticles.com/p/articles/mi_m1175/is_3_38/ai_n13759996). Zie ook Sarah Blaffer Hrdy, *Moederschap; Een natuurlijke geschiedenis*, Utrecht 2000, p. 542.

van een kind met een handicap of andere omstandigheden die zorg en opvoeding verzwaren, zoals nog niet of onvoldoende verwerkte negatieve jeugdervaringen van de ouder zelf en dergelijke meer.

Uiteraard moet misbruik van opvoedgeld worden gestraft, maar de gezonde ontwikkeling en opvoeding van het kind staat te allen tijde voorop.

Pleegzorg bij niet-sensitief ouderschap

Bij opvoedingsongeschiktheid die niet tijdig vóór de komst van de baby door therapie of andere hulp kan worden verholpen, alsmede bij opvoedingsonbekwaamheid (bijvoorbeeld bij verstandelijke en/of psychische handicaps, ernstige criminaliteit en alcohol- of andere invaliderende verslaving) wordt zo spoedig mogelijk pleegzorg geregeld (art. 19.2 en 20.3 VRK).

Dit gebeurt na zorgvuldige zorgtaxatie en zonodig tussenkomst van de rechter (art. 3.1 en 19.2 VRK). Voor de ouder-niet-opvoeder blijft begeleiding beschikbaar.

Met andere woorden

Als er aan de zwangere vrouw en haar partner hulp wordt aangeboden (of eventueel via de rechter opgelegd), zal binnen een aantal maanden duidelijk moeten zijn dat ‘sensitief ouderschap’ bereikbaar is en een verantwoorde (dat wil zeggen lichamenlijk en geestelijk gezonde) opvoeding – eventueel met verdere hulp en begeleiding – tot de reële mogelijkheden behoort.

“Sensitiviteit van de ouder is één van de belangrijkste levensbehoeften van jonge kinderen, en een voorwaarde voor het ontwikkelen van een veilige gehechtheid. Sensitieve ouders reageren snel en adequaat op signalen van hun kind, en dat leidt bij het kind tot vertrouwen in de beschikbaarheid van de ouder. Dit blijkt uit het onderzoek *The Leiden VIPP and VIPP-R study; Evaluation of a short-term preventive attachment-based intervention in infancy*, waarop Mariska Klein Velderman 24 november [2005] promoveer[de].”¹⁶

Is dat niet het geval, dan dient onmiddellijk gezocht te worden naar een andere opvoedingssituatie. Lees: een pleeggezin. Eventueel via de rechter (maatregelhulp als sluitstuk). En steeds met een aanbod van begeleiding van de (aanstaande) ouder, die altijd ouder blijft, ook al is of wordt zij of hij geen opvoeder.

Onderzocht moet worden of in bepaalde situaties (tiener)moeder, baby en eventuele partner zouden kunnen worden ‘geadopteerd’ door een pleeggezin.

¹⁶ Bron: Persbericht Universiteit Leiden, E-zine Jeugdzorg – nummer 517, 18 november 2005.

Beter en vooral eerder pleegzorg

Dit betekent dat er meer, beter en vooral eerder pleegzorg beschikbaar moet zijn. Er moeten voldoende pleegouders worden geworven; deze moeten goed worden geselecteerd, voorbereid en toegerust, en goed worden betaald.

Opvoedingsbelofte

Onderzocht moet worden of het Vlaamse voorstel van de opvoedingsbelofte (of ouderbelofte) ook in Nederland kan worden ingevoerd. Volgens dit voorstel leggen de opvoeders bij de geboorte-aangifte van het kind of het opnemen van een kind in een nieuw gezin of gezinsverband een opvoedingsbelofte af, die bij (echt)scheiding ten overstaan van de kinderen wordt herbevestigd:

“[Bij] de opvoedingsbelofte gaat het om het uitspreken van een aantal fundamentele rechten van het kind en het zich verbinden tot het persoonlijk waarborgen van deze rechten. [In] de eerste plaats heeft het kind recht op een continue persoonlijke zorg vanwege zijn ouders. De ouders moeten bevestigen dat het kind recht heeft op een onontbindbare relatie met zijn beide ouders. Zij verplichten zich ertoe steeds voor het kind beschikbaar te zijn en de relatie met de andere ouder niet te belemmeren, wat ook de onderlinge partnerrelatie mag zijn. *In goede en slechte dagen zijn en blijven we de ouders van ons kind. We zullen er zijn voor jou.*”¹⁷

In dit verband wordt tevens een ouderschool bepleit:

“Waarom zouden trouwens (toekomstige) ouders niet gevraagd kunnen worden tot het volgen van een ‘ouderschool’ (...). Het is duidelijk dat het hier niet gaat om een echte school, maar wel om een bijeenkomen met andere ouders om na te denken over wat opvoeding (voor hen) is, om vragen te stellen, informatie op te doen, te luisteren naar andere ouders.” (T.a.p.)

In het kader van zo’n ouderschool kunnen oudercursussen worden aangeboden. Deze kunnen met een opvoedingsbelofte plechtig of feestelijk worden bekroond.

Het uitspreken van de opvoedingsbelofte kan ook gekoppeld worden aan de uitreiking van de (in Nederland ingevoerde) ‘geboortekoffer’ (www.geboortekoffer.nl) als welkomstgeschenk van de gemeenschap voor de nieuwe baby en het nieuwe (of uitgebreide) opvoedingsgezin.

¹⁷ Hans Van Crombrugge, ‘Geen opvoeding zonder uitgesproken engagement; Van huwelijksbelofte naar opvoedingscontract,’ in: Hans Van Crombrugge & Evelien Lombaert (red.), *Gezin en opvoeding: weldadig en gewelddadig*, Antwerpen-Apeldoorn: Garant, 2005, pp. 77-94, op p. 91.

3. Het kind in het basis- en voortgezet onderwijs: persoonswording en voorbereiding op burgerschap en ouderschap vereisen psycho-educatie en opvoedingsonderwijs

De school wordt toegerust voor *alle pedagogische onderwijsdoelen van artikel 29 VRK*: de optimale ontwikkeling van de persoonlijkheid en talenten van het kind en de voorbereiding op democratisch burgerschap en (dus) verantwoord ouderschap (*“children today, parents tomorrow”* – zoals vermeld staat in de titel van de hierboven aangehaalde ministersconferentie van de Raad van Europa, mei 2006).¹⁸

Kinderrechten en opvoeding dienen integraal onderdeel van het schoolcurriculum te zijn.

In zoveel mogelijk vakken moet aandacht zijn voor mensenrechten, rechten van kinderen, plichten van ouders en burgers, en voor psycho-educatie: emoties, relaties, seksualiteit, omgang, zorg en opvoeding. Kinderen worden hierbij actief betrokken en hebben hun eigen inbreng en toenemende verantwoordelijkheden, bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk in de buurt, maatschappelijke dienstverlening of werkstages. (Art. 12, 24 sub e en f, 29 en 42 VRK.)

Ouderschap in een democratie is onderdeel van democratisch burgerschap. Mensenrechteneducatie, sociaal-emotionele vorming en participatie van kinderen horen hand in hand te gaan. De school moet een leerschool voor democratie zijn, en dus voor emancipatie en participatie van alle groepen en individuen die onvoldoende toekomen aan de gelijkwaardige uitoefening van hun mensenrechten. De school dient voor te bereiden op burger zijn en opvoeder zijn in een democratie.

4. De directe omgeving van het kind (de school, de buurt en de media): veiligheid, participatie en bescherming

School en buurt

Buurtten dienen kindvriendelijk te worden gemaakt. Pedagogisch ‘onverklaarbaar bewoonde’ buurten moeten worden aangepakt en verbeterd.

In elke gemeente dienen Centra voor Jeugd en Gezin te komen die samen met ‘brede scholen’ school en buurt tot hoofdweg van de pedagogische infrastructuur maken. Ouders en kinderen zijn actieve participanten in deze infrastructuur. (Art. 12, 18.2, 19.2, 27.3 en 31 VRK.)

¹⁸ Zie over art. 29 ook Algemeen Commentaar nr. 1 van het Comité inzake de Rechten van het Kind: *The aims of education* (2001), [www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(symbol\)/CRC.GC.2001.1.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(symbol)/CRC.GC.2001.1.En?OpenDocument).

Media, vierde (virtuele) milieu

Gewelddadige, xenofobe, sexistische, pornografische en andere schadelijke of de menselijke waardigheid aantastende 'informatie' via TV, games en internet dienen voor kinderen ontoegankelijk te worden gemaakt (art. 17e en 19.1 VRK).¹⁹

Signaleren, pesten, herstel

Zowel de school als buurtvoorzieningen voor sport en vrije tijd spelen een belangrijke rol bij het signaleren van zorgwekkende opvoedsituaties en kindermishandeling (art. 19.2 VRK), het voorkomen en de aanpak van pesten (art. 19.1 VRK) en het bespreekbaar maken van zorgpunten met ouders (art. 19.2 VRK), alsmede bij het melden van kindermishandeling (art. 19.2 VRK) en het herstel en/of de sociale herintegratie van het beschadigde/problematische kind (art. 39 en 40 VRK).

Dat laatste in goed overleg met Kinder- en Jeugdtraumacentra, die er in elke provincie dienen te komen (art. 39 VRK).

Voor beschadigde kinderen moeten voldoende therapeutische pleeggezinnen beschikbaar zijn (art. 39 VRK). Voor kinderen met gedragsproblemen (zoals criminaliteit) horen speciaal getrainde opvoedgezinnen klaar te staan (art. 39 en 40.1 en 40.4 VRK).²⁰

5. De beroepskrachten en instellingen ten behoeve van kinderen, ouders en gezinnen: *kwaliteitsverbetering*

Alle professionals en instellingen die met en voor ouders en kinderen werken, worden toegerust, qua organisatie, financiering en deskundigheid (opleiding, bijscholing; intervisie, supervisie; toezicht), om te kunnen doen wat zij volgens hun statuut geacht worden te doen (art. 3.3, 20, 22, 23, 24, 25, 39 en 40 VRK).

In het bijzonder worden alle beroepskrachten getraind op het signaleren van zorgwekkende opvoedsituaties, met name kindermishandeling en andere vormen van (dreigende)

¹⁹ Zie de Resolution on Violence in Video Games and Interactive Media van de American Psychological Association (APA) van 17 augustus 2005 (www.apa.org/releases/resolution-onvideoviolence.pdf), en Martine F. Delfos, *Het maakbare kind; Opvoeding als (ver)gissing*, Comeniuslezing 2006, Amsterdam: SWP 2006, pp. 42-44.

²⁰ Voor een heldere uiteenzetting over pesten en de gevolgen daarvan zie de toespraak van Bob van der Meer, Europees Expertisecentrum voor Veiligheid, voor het Vlaamse parlement, 'Pesten, een onderschat fenomeen' (aan J.C.M. Willems per email toegezonden op 25 april 2006); voor informatie zie www.pestten.net. Zie met betrekking tot Kinder- en Jeugdtraumacentra het interview met Francien Lamers-Winkelman, hoogleraar kindermishandeling aan de VU Amsterdam, in *Perspectief* mei 2006, pp. 4-5. Zie over Multidimensional Treatment Foster Care www.mtfc.com. Hierover wordt kort bericht in *Perspectief* mei 2006, pp. 19-20.

kinderbeschadiging, en het bespreekbaar maken van zorgpunten met ouders (art. 19.2 VRK).

Professionals zijn verplicht, in overeenstemming met de meldcodes van hun respectieve beroepsgroep, kindermishandeling te melden.

Burgerplicht: publiekscampagnes

Uiteraard horen ook andere omstanders: burens, familie en andere 'stille getuigen' in de privé-wereld van kinderen, ouders aan te spreken en zonedig een AMK (Advies- en Meldpunt Kindermishandeling) om advies te vragen of er een melding te doen. Een slechte opvoeding, en *a fortiori* kindermishandeling, schendt de rechten van het kind. Die rechten zijn, zoals alle mensenrechten, een zaak van ons allemaal, en wij allen hebben dus een burgerplicht ons met de schending ervan te bemoeien. Publiekscampagnes dienen ons doorlopend op deze burgerplicht te wijzen.

3. Tot besluit

Tot zover de voorstellen. Terug naar de visie erachter. Opvoeding vereist opvoedingsbekwaamheden. Zolang een land daar onvoldoende werk van maakt, moet de kinderscherming, of de jeugdgevangenis, de scherven zien te lijmen. Als een samenleving ook dáár niet al te veel voor over heeft, vallen levens compleet in duigen. Dat is helaas nog steeds de situatie in Nederland.

Maar er vallen ook doden. Bijna elke week berichten de media over fatale gevallen van gezinsgeweld tegen kinderen. Wat evenwel wordt gezien als niet te vermijden tragische incidenten, zijn in werkelijkheid symptomen van een structureel tekort aan integrale (dat wil zeggen geïntegreerde algemene en selectieve) preventieve zorg. We zijn bezig de rook te blussen in plaats van het vuur.

Kindermishandeling gaat over kinderen, hun behoeften en rechten. En over de buffers die ouders ervoor behoeden die behoeften en rechten geweld aan te doen, hun kinderen te kort te doen. Alice van der Pas noemt vier beschermende buffers: een solidaire gemeenschap, een goede taakverdeling, het kunnen innemen van een metapositie en goede-ouder-ervaringen.²¹

Een *solidaire gemeenschap* verwijst naar een maatschappij die ouders steun biedt.

²¹ Alice van der Pas, *Eert uw vaders en uw moeders; deel 3 Handboek methodische ouderbegeleiding*, 'Beschermende buffers,' zoals weergegeven door H.E.M. Baartman, Verwaarlozing in de jeugdzorg; over de beschikbaarheid van zorg, in: J.D. van der Ploeg en P.P. Goudena (red.), *Verwaarlozing; Een kwestie van urgente individuele en maatschappelijke verantwoordelijkheid*, Utrecht: Agiel, 2005, pp. 10-25, op pp. 15-22.

Een *goede taakverdeling* slaat op het sociale netwerk van ouders: de steun binnen en rond het gezin door partner, familie, buurt, eventueel pleegouders en anderen.

Een *metapositie kunnen innemen* verwijst naar het kunnen verwerken van oud zeer. Naar het kunnen reflecteren over gevoelens en gedachten nu en vanuit het verleden, over door de generaties heen herhaalde patronen van beschadiging en onveiligheid. Naar het oog hebben voor de complexiteit van opvoeden. Naar het in contact kunnen komen met het kind (en daarmee de verinnerlijkte eigen ouders) in de ouder en het daarover kunnen praten met anderen. Naar het perspectief kunnen nemen ook bij veel stress en weinig steun.

Goede-ouder-ervaringen zijn de beleving er als ouder toe te doen, het als ouder goed te doen, en daarop te kunnen bouwen en vertrouwen.

Op zoveel mogelijk fronten die buffers versterken, is waar het op aankomt. Onder het motto: *ouders steunen ... niet omdat er een probleem is, maar omdat een kind op komst is*. Die steun dient dus al prenataal te beginnen. En de fundamenten voor democratisch ouderschap dienen al in het onderwijs te zijn gelegd. Daartoe zijn in deze bijdrage diverse voorstellen gedaan, ondergebracht in een schijf van vijf. Opvoeden kan verbeteren en kindermishandeling kan stoppen als integraal in die schijf wordt geïnvesteerd.

4. Samengevat: een grondwet van democratische opvoeding

De in deze bijdrage voorgelegde visie en voorstellen laten zich kort samenvatten in de volgende drie artikelen van een 'grondwet van democratische opvoeding.'

Artikel 1. Elk kind heeft recht op eerbiediging en bescherming van zijn of haar lichamelijke en geestelijke integriteit; op de geborgenheid, leiding en begeleiding van volwassenen, bij voorkeur de eigen ouders; en op adequate gemeenschapszorg – voor het kind zelf en zijn of haar ouders en/of andere opvoeders – voor een optimale ontwikkeling van zijn of haar persoonlijkheid, met inbegrip van zijn of haar actieve voorbereiding op democratisch burgerschap en verantwoord ouderschap.

Artikel 2. De veiligheid, gezondheid en algehele ontwikkeling van een kind zijn de gemeenschappelijke en individuele verantwoordelijkheid van alle leden van de samenleving.

Artikel 3. Niemand wordt geacht een kind te verzorgen en op te voeden zonder dat hij of zij daartoe een cursus, training of opleiding heeft gevolgd, en bij de verzorging en opvoeding deskundig wordt geadviseerd, bijgestaan, ondersteund of begeleid.

Literatuur

Voor aanvullende informatie, argumentatie of documentatie zie de volgende bijdragen van de auteur:

WILLEMS, J.C.M. (1999), *Wie zal de Opvoeders Opvoeden? Kindermishandeling en het Recht van het Kind op Persoonswording*, Den Haag: T.M.C. Asser Press, pp. 838-974.

WILLEMS, J.C.M. (2003), *A world fit for children: van liefdadigheid naar gedeelde verantwoordelijkheid*, Amsterdam: SWP.

WILLEMS, J.C.M. (2005), De rechten van het kind als moreel, juridisch en politiek kompas voor de verhouding tussen kinderen, ouders en overheid, in: Herman Baartman, Ruud Bullens en Jan Willems (red.), *Kindermishandeling: de politiek een zorg*, ACK reeks, Amsterdam: SWP, pp. 82-97.

WILLEMS, J.C.M. (2005), Het kindbeeld in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, *Justitiële verkenningen* 2005, nr. 5, pp. 94-112; online versie op www.wodc.nl/images/jv0505_artikel8_tcm11-78389.pdf.

WILLEMS, J.C.M. (2006), Kinderrechtelijke aanpak van kindermishandeling in plaats van abortus onder dwang, *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg* 2006, nr. 3-4, pp. 148-154; online versie met voetnoten: <http://arno.unimaas.nl/show.cgi?did=7455>, pp. e1-e13.

WILLEMS, J.C.M. (2006), De opvoedingsbelofte van ouders in de Trias pedagogica van kinderen, ouders en staat, in: Lut Verstappen (red.), *Van huwelijkscontract naar opvoedingsbelofte*, Brussel: Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen, 2006, pp. 91-98.

WILLEMS, J.C.M. (2006), The Convention on the Rights of the Child: Orientation and Conceptualization of Children's Rights, in: Felipe Gómez Isa and Koen de Feyter (eds.), *International Protection of Human Rights: Achievements and Challenges*, Bilbao: University of Deusto, 2006, pp. 249-282.

Triple P: positief ouderschap promoten als preventiestrategie tegen kindermishandeling.

Inge Glazemakers – Dirk Deboutte – Capri-jeugd, Universiteit Antwerpen

1. Het belang van een preventieve aanpak van kindermishandeling

Tot op heden werd kindermishandeling in belangrijke mate curatief benaderd. Uit divers onderzoek blijkt dat het belangrijk is het curatieve standpunt te verlaten. De aandacht moet gefocust worden op gezinsproblemen in het algemeen, in de algemene populatie (Sanders, Cann & Markie-Dadds, 2003). De nood aan zulke preventieve programma's wordt des te duidelijker wanneer we kijken naar de beperkingen die bestaande behandelingsprogramma's hebben (Sanders & Cann, 2002).

Ayoub, Willett & Robinson (1992) rapporteren dat 18,5% tot 66% van de gezinnen na behandeling terug hervallen in de mishandeling. Cohn & Daro (1987) zijn slechts enkele van de auteurs die de moeilijkheden hebben gedocumenteerd van het engageren van mishandelende gezinnen voor behandeling. Daarnaast rapporteren ze dat naast het engageren het eveneens moeilijk is om deze gezinnen in behandeling te houden.

Mensen die met deze gezinnen werken weten dat de ouders die het meeste risico lopen op het mishandelen van hun kinderen, meestal persistent negeren dat ze een probleem hebben, hulp weigeren, vaak ernstige persoonlijkheids- en/of psychiatrische stoornissen hebben en reeds betrokken waren in ernstige mishandeling, misschien wel niet te behandelen zijn (Jones, 1987, geciteerd in Oates & Bross, 1995).

De teleurstelling van het resultaat van remediërende en behandelingsmethoden, hebben sommige auteurs doen besluiten dat de behandeling misschien wel te laat is gekomen (Cohn & Daro, 1987). Wolfe (1994) stelt dat terwijl het moeilijk is om negatieve ouder-kind interactiepatronen te veranderen, het promoten van positieve ouder-kind

relaties een degelijke en toepasbare preventiestrategie is tegen kindermishandeling. Sanders et al. (2003) suggereren dat een preventiestrategie op populatieniveau noodzakelijk is om de familiale risicofactoren te verminderen die geassocieerd worden met kindermishandeling. Dit onder meer door de ouderlijke bekwaamheid te verhogen, disfunctionele opvoedingspraktijken te voorkomen, ouderlijke attributies te veranderen en samenwerking tussen partners te bevorderen.

2. De rol van ouderschapsinterventies in de preventies

Sanders & Cann (2002) maakten een opsomming van kenmerken waaraan een effectieve interventie moet voldoen om kindermishandeling te voorkomen. Volgens de auteurs hebben initiatieven meer kans om succesvol te zijn bij mishandelende ouders wanneer ze gebaseerd zijn op volgende principes:

1. Interventies voor ouders moeten de ouders versterken (empowering). Effectieve ouderschapsinterventies moeten de vaardigheden en het zelfvertrouwen van ouders vergroten, de onafhankelijkheid van ouders bevorderen en de afhankelijkheid van externe hulpbronnen verminderen.
2. Interventies voor ouders moeten verder bouwen op bestaande sterktes. Succesvolle interventies herkennen bestaande vaardigheden en bouwen hierop verder. Ze gaan er eveneens van uit dat alle ouders het potentieel hebben om onafhankelijke probleemoplossers te zijn.
3. Interventies voor ouders moeten risicofactoren voor coërcief ouderschap herkennen en aanspreken. Ze moeten de kwantiteit en de kwaliteit van ouder-kind interacties verhogen. Daarnaast moeten ze effectieve disciplineringsstrategieën voorzien als alternatief voor vicieuze cirkels van escalerend coërcief gedrag. Risicogezinnen kunnen eveneens nood hebben aan uitleg over de ontwikkeling van hun kinderen, cognitieve interacties om negatieve verwachtingen en causale attributies aan te passen. Ze kunnen ook nood hebben aan steun in het omgaan met stress of technieken om hun woede te leren beheersen. Speciale aandacht kan vereist zijn voor negatieve invloeden en gewoontes van de levensstijl zoals middelmisbruik, huwelijksproblemen en een geschiedenis van geweld tussen de ouders.
4. Interventies voor ouders moeten toegankelijk zijn. Een multi-level systeem van interventie is noodzakelijk om er voor te zorgen dat een flexibel aanbod van korte en lange termijn antwoorden kunnen gegeven worden, gebaseerd op het niveau van gezinsfunctioneren. Een volksgezondheidsperspectief is noodzakelijk om er voor te zorgen dat alle gezinnen toegang hebben tot de opvoedingsinformatie en steun krijgen via de diensten die ze gebruiken op regelmatige basis.

5. Interventies voor ouders zouden ontwikkelingsmatig getimed moeten zijn om de impact te optimaliseren. Interventies kunnen zo getimed worden dat ze samenvallen met ontwikkelingsstadia van kinderen waarvan geweten is dat ze gepaard gaan met een verhoogd risico. Interventies die op de prenatale periode focussen en daarna opeenvolgend steun bieden aan ouders door de belangrijke eerste ontwikkelingsfasen, zoals de peuter- en kleutertijd, hebben meer kans om de grootste impact te hebben (Olds et al. 1997).
6. Interventies voor ouders moeten cultureel aangepast zijn. Effectieve ouderschapsinterventies moeten de capaciteit hebben om gevoelig te zijn voor de culturele achtergrond van gezinnen. Overtuigingen over de legitimiteit van fysieke straffen zijn sterker in sommige minderheidsgroepen (Straus & Stewart, 1999).

3. Oudertraining voor ouders die het risico lopen hun kinderen te mishandelen of te verwaarlozen

In de literatuur over de preventie van kindermishandeling wordt de nadruk gelegd op het belang van oudertrainingen (Black, Heyman & Slep, 2001). De belangrijkste tekorten in de ouderschapsbekwaamheid omvatten vaak het gebruik van coërcieve en straffende opvoedingsstrategieën en verhogen de kans op mishandeling (Sanders, Pidgeon, Gravestock, Connors, Brown & Young, 2004). Behavioural Family Interventions (BFI), gebaseerd op de sociale leertheorie, worden steeds meer gezien als een essentiële component, niet alleen in de preventie, maar ook in de behandeling van kindermishandeling (Chalk & King, 1998).

Volgens Brestan & Eyberg (1998) zijn BFI's één van de meest onderzochte interventies. In de meeste gevallen wordt aan de ouders geleerd hoe ze de positieve interacties moeten verhogen en de coërcieve en inconsequente opvoedingsstrategieën moeten reduceren. Het succes van de BFI's ligt volgens Sanders et al. (2004) in het feit dat de interventies gericht op ouderschapsbekwaamheid ingebed worden in een preventieve context. Ouders die hun kinderen mishandelen rapporteren immers vaak significante gedragsproblemen bij hun kinderen.

James (1994) en Azar (1997) merken op dat oudertrainingen een essentieel onderdeel vormen van preventieve en curatieve programma's, maar dat ze vermoedelijk pas doelmatig zijn wanneer ze worden ingebed in een meer omvattend programma.

In zo een meer omvattend programma moet er volgens Whiteman, Fanshel & Grundy (1987) en Stern & Azar (1998) bij mishandelende ouders vooral gekeken worden

naar de negatieve attributies die de ouders hebben ten opzichte van hun kinderen en naar de gebreken in hun agressiebeheersing. Andere auteurs (Bugental, 2000; Slep & O'Leary, 1998; Black et al., 2001) geven aan dat het belangrijk is dat de programma's zich richten op informatie over de ontwikkelingsmogelijkheden van de kinderen en over de leeftijdsaangepastheid van het gedrag van kinderen. Mishandelende ouders hebben hier immers vaak vervormde gedachten en onrealistische verwachtingen over. Deze negatieve attributies zorgen ervoor dat ouders geloven dat hun kinderen dingen altijd met opzet doen. Dit zorgt er dan weer voor dat ouders vaak overreageren en coërcief gedrag vertonen (Bugental, 2000), ze vaak kwaad zijn (Slep & O'Leary, 1998) en gebruik maken van een harde disciplinerende (Azar, 1997).

Sanders & McFarland (2000) stellen dat gezinsinterventies met mishandelende ouders kunnen versterkt worden door cognitieve gedragsstrategieën die zich specifiek focussen op ouderlijke attributies, door hun disfunctionele interpretaties te identificeren en door hen een actieve vaardigheidstraining te geven die hen helpt om met deze interpretaties om te gaan.

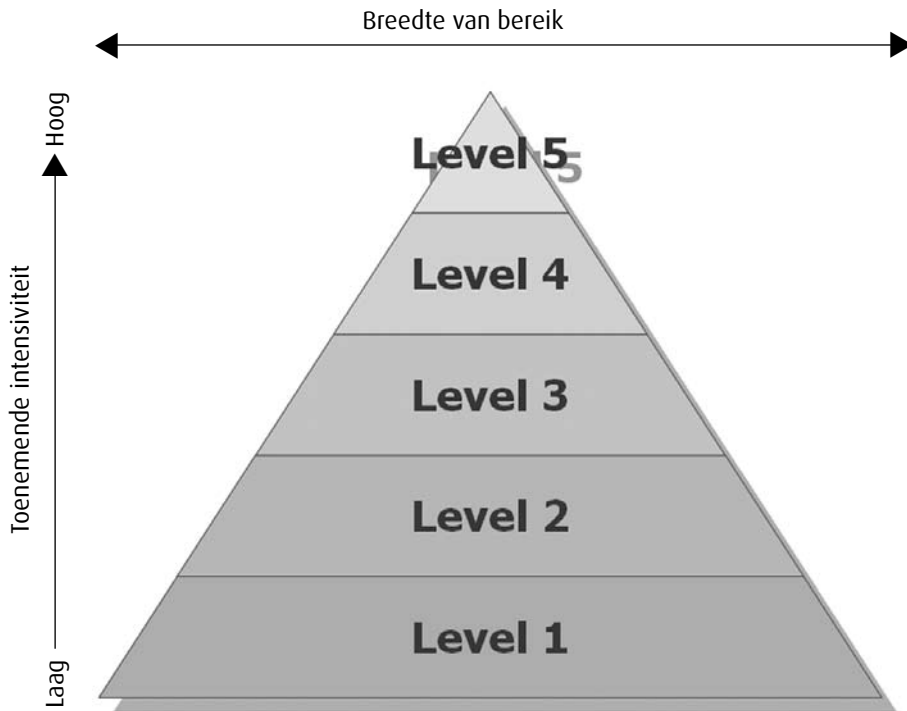
4. Triple P

Triple P (Positive Parenting Program) is een programma voor opvoedingsondersteuning dat ontwikkeld werd door Sanders (1999) aan de universiteit van Queensland in Brisbane (Australië). Triple P is een multi-level, preventief georiënteerd opvoedings- en familie-ondersteunend programma dat zich als doel stelt om ernstige gedrags- emotionele en ontwikkelingsproblemen bij kinderen te voorkomen. Dit tracht men te bereiken door het vergroten van de kennis, verbeteren van de vaardigheden, vergroten van het zelfvertrouwen en het verbeteren van het teamwerk bij de ouders. Het programma heeft vijf verschillende interventieniveaus op een continuüm van toenemende intensiteit. Elk niveau heeft zijn eigen focus en specialisatie, gaande van niveau 1: zeer breed voor alle ouders tot niveau 5: specifiek voor een beperkte groep ouders.

De gedachte die achter de multi-level opbouw zit is dat er verschillende niveaus van disfunctie en gedragsstoornissen zijn bij kinderen. Ouders hebben dus ook verschillende noden en verwachtingen naargelang het type en de intensiteit van de problemen en de wijze van hulp die ze hiervoor nodig hebben. De multi-level aanpak is ontworpen om de efficiëntie te maximaliseren, de kosten te beperken, een overaanbod te vermijden en te garanderen dat het programma een groot bereik heeft in de gemeenschap.

Figuur 1.

Opbouw van het Triple P-programma (Sanders, Markie-Dadds & Turner, 2003)

Figuur 1 laat de verschillende niveaus van intensiviteit en breedte van bereik zien van het Triple P-programma.

Level 1 is een universele informatiseringstrategie, die alle geïnteresseerde ouders voorziet van uitgebreide handige informatie over ouderschap en opvoeding via een gecoördineerde promotiecampagne. Het maakt hierbij gebruik van gedrukte en elektronische media, maar ook van gebruiksvriendelijke informatiebladen en videotapes die verschillende opvoedingsstrategieën demonstreren. Dit niveau van interventie heeft als doel om:

- ◆ het bewustzijn in de gemeenschap te vergroten over hulpmiddelen voor ouders
- ◆ de ontvankelijkheid van ouders ten opzichte van ouderprogramma's te verbeteren
- ◆ om een optimistische houding te creëren door oplossingen voor veelvoorkomende gedrags- en ontwikkelingsmoeilijkheden aan te geven.

Level 2 is een korte (één tot twee sessies) primaire gezondheidsinterventie die bestaat uit een vroege anticipatorische ontwikkelingsbegeleiding voor ouders van kinderen met milde gedrags- of ontwikkelingsproblemen.

Level 3 is een interventie van 4 sessies, die kinderen met milde tot moderate gedragsproblemen tot doel stelt en bestaat uit een actieve vaardigheidstraining voor ouders.

Level 4 is een intensieve oudertraining van 8 tot 10 individuele, groeps- of zelfgestuurde sessies voor ouders van kinderen met meer ernstige gedragsmoeilijkheden.

Level 5 is een verbeterd familiaal gedragsinterventieprogramma voor families waar gedragsproblemen bij kinderen aanhoudend voorkomen of waar opvoedingsproblemen gecompliceerd zijn door andere bronnen van familiale stress (bv. huwelijksconflicten, ouderlijke depressie of hoge stressniveaus).

Het programma is gericht op het aanpakken van ouderlijk gedrag dat bijdraagt aan emotionele en gedragsproblemen bij kinderen. De ouders leren gebruik te maken van alledaagse situaties om hun kinderen adequater te ondersteunen en hun sociale competentie en probleemoplossend vermogen te verbeteren. Op deze manier wordt er geprobeerd om de positieve factoren in het gezin te versterken en de risicofactoren te verminderen. Specifiek wordt er op drie factoren in het gezin ingewerkt:

1. het vergroten van de kennis, vaardigheden, vertrouwen, onafhankelijkheid en de vindingrijkheid van de ouders,
2. het promoten van koesterende, veilige, betrokken, geweldloze en conflictarme omgevingen voor kinderen
3. het promoten van de sociale, emotionele, taal-, intellectuele en gedragscapaciteiten van kinderen door het gebruik van positieve opvoedingsvaardigheden

Deze drie factoren worden aan ouders aangeboden onder de vorm van de 5 principes van het positief opvoeden. Deze 5 principes vormen dan ook de basis van het programma. Ze adresseren specifieke risico- en protectieve factoren waarvan we weten dat ze positieve ontwikkelings- en mentale gezondheidsresultaten bij kinderen bevorderen:

- ◆ zorgen voor een veilige en uitdagende omgeving
- ◆ een positieve leeromgeving creëren
- ◆ gebruik maken van een consequente discipline
- ◆ realistische verwachtingen hebben
- ◆ voor zichzelf zorgen als ouder

Triple P maakt hierbij gebruik van een educatieve aanpak om de opvoedingsvaardigheden van ouders te promoten door de ontwikkeling van zelfregulatie bij ouders te zien als centrale vaardigheid. Dit komt er op neer dat ouders vaardigheden worden aangeleerd die hen in staat stelt hun problemen zelf op te lossen (zonder de hulp van iemand anders). Dit zelfregulerend kader omvat 4 vaardigheden:

1. Onafhankelijkheid: ouders moeten onafhankelijke probleemoplossers worden zodat ze hun eigen oordeel leren te vertrouwen en steeds minder afhankelijk worden van anderen om de basale ouderlijke verantwoordelijkheden over te nemen.
2. Zelf-doeltreffendheid: ouders moeten er van overtuigd zijn dat ze een opvoedingsprobleem kunnen aanpakken of voorkomen.
3. Zelfbeheer: De hulpmiddelen of vaardigheden die ouders gebruiken om onafhankelijker te worden omvatten zelfcontrole, zelf bepalen van uit te voeren doelen en standaards, zelfevaluatie ten opzichte van sommige uitvoeringscriteria en zelfselectie van veranderingsstrategieën (Sanders & Dadds, 1993).
4. Persoonlijke bijdrage: de ouder zal steeds meer de veranderingen en verbeteringen in de eigen situatie toeschrijven aan zijn/haar eigen inspanningen of die van het kind in plaats van aan leeftijd, verandering, maturiteitsfactoren of andere oncontroleerbare gebeurtenissen (bv. De slechte opvoedingsvaardigheden van de partner of genetische factoren).

Triple P stelt zich 5 verschillende ontwikkelingsfasen tot doel: zuigelingen, peuters, kleuters, kinderen (lagere schoolleeftijd) en tieners. In elke ontwikkelingsfase kan de interventie variëren van zeer breed (de hele populatie als doelpubliek) tot zeer smal (enkel hoge risico-kinderen tot doel). Deze flexibiliteit zorgt er voor dat hulpverleners de draagwijdte van de interventie kunnen bepalen binnen de grenzen van hun hulpverleningsprioriteiten en budget (Sanders, Markie-Dadds & Turner, 2003).

Het Triple P-programma is een vorm van behavioural family intervention (familiale gedragsinterventie) en is gebaseerd op de principes van de sociale leertheorie (Patterson, 1982). Deze benadering op de behandeling en preventie van stoornissen bij kinderen heeft de meeste empirische evidentie, vooral bij interventies bij kinderen met gedragsstoornissen (Patterson, 1982; Kazdin, 1987; Sanders, 1996; Taylor & Biglan, 1998; Webster-Stratton & Hammond, 1997).

Het is o.a. gebaseerd op de modellen van de sociale leertheorie die de bidirectionaliteit van de ouder-kind relatie benadrukt (Patterson, 1982). Naast de sociale leertheorie ligt het onderzoek in de gedragstherapie naar ouderschap in alledaagse situaties, het model van sociale informatieverwerking voor kinderen en gezinnen en de toegepaste gedragsanalyse, de ontwikkeling van het onderzoek, onderzoek uit het veld van de ontwikkelingspsychopathologie en een gezondheidsperspectief bij de bevolking mee aan de basis van het Triple P-programma (Sanders, 2003).

5. Wat maakt Triple P anders?

Aan de ene kant is het programma opgebouwd naar een gezondheids- en welzijnsbeleid in primaire preventie tot het tertiaire curatieve niveau. En aan de andere kant is het programma opgebouwd uit 5 kernprincipes van positief ouderschap. Deze principes richten zich op specifieke risico- en beschermingsfactoren van ontwikkelingsproblemen bij kinderen (Sanders, 2003): ten eerste pakt Triple P betekenisvolle sociale contexten aan voor ouders. Zo biedt het programma opvoedingsondersteuning aan binnen een brede waaier van verschillende contexten die deel uitmaken van het alledaagse leven van ouders. Men schakelt onder andere de media, de primaire gezondheidszorg, de kinderopvang, de school en de werkomgeving in om ouders in contact te laten komen met het programma. Ten tweede, Triple P geeft ontwikkelingsgevoelige informatie aan ouders, het programma geeft aan ouders immers informatie die toegepast kan worden op de veranderende noden en mogelijkheden van kinderen terwijl ze opgroeien van pasgeborene tot adolescent. Als derde kenmerk geeft Sanders de brede toereikendheid van het programma. Dit verwijst naar het feit dat ouders kunnen verschillen in de intensiteit van hulp die ze nodig hebben om een probleem op te lossen. Triple P probeert de minimale toereikende level van ondersteuning te bieden aan ouders zodat deze hun kinderen zelf kunnen opvoeden. Ten vierde, Triple P kan op een flexibele manier aangepast worden. Er zijn immers een aantal programma's ontwikkeld die variëren in intensiviteit (gaande van 1 korte consultatie met een eerstelijns hulpverlener tot meer intensieve interventie die additionele familiale risicofactoren behandelen zoals huwelijksconflicten, gemoedsstoornissen of hoge stress-levels). Tot slot het laatste kenmerk: Triple P kent gevarieerde leveringsmodaliteiten, veel van de interventielevels kunnen op verschillende manieren toegepast worden, variërend van een één-één situatie, groepsinterventies, telefoonondersteunde of zelfgestuurde programma's. Deze flexibiliteit zorgt er voor dat ouders met het programma kunnen werken op een manier die past bij hun individuele omstandigheden.

6. Conclusie

De voorkoming van coërcieve en kwetsende opvoedingsvaardigheden is een algemene sociale en educatieve opdracht. Om er voor te zorgen dat we risicogezinnen bereiken met preventief georiënteerde interventies zullen we speciale inspanningen moeten doen om ouders te bereiken en te engageren. Dit liefst zo vroeg mogelijk in de ontwikkeling en zonder culpabilisering. Om dit doel te bereiken is een multi-level aanpak binnen de populatie noodzakelijk. Het zorgt er bovendien ook voor dat we de ouders kunnen engageren op een gedestigmatiseerde normatieve context vooraleer ernstige problemen zich voordoen. De voortdurende tolerantie van de gemeenschap ten opzichte

van fysieke straffen en coërcieve opvoedingsvaardigheden (Straus & Stewart, 1999) moet op populatieniveau worden aangepakt door de actieve promotie van positieve alternatieven voor het straffen van onze kinderen (Sanders & Cann, 2002).

7. Referenties

AYOUB, C. C., J. B. WILLETT, ET AL. (1992). "Families at risk of child maltreatment: Entry level characteristics and growth in family functioning during treatment." *Child Abuse and Neglect* **16**: 495-511.

AZAR, S. T. (1997). A cognitive behavioural approach to understanding and treating parents who physically abuse their children. *Child abuse: New directions in prevention and treatment across the lifespan*. D. A. Wolfe, R. J. McMahon and R. D. Peters. Thousand Oaks, CA, Sage Publications: 79-101.

BLACK, D. A., R. E. HEYMAN, ET AL. (2001). "Risk factors for child physical abuse." *Aggression and Violent Behavior* **6**: 121-188.

BRESTAN, E. V. AND S. M. EYBERG (1998). "Effective psychosocial treatments of conduct-disordered children and adolescents: 29 years, 82 studies and 5,272 kids." *Journal of Clinical Child Psychology* **27**: 180-189.

BUGENTAL, D. B. (2000). "Parental and child cognitions in the context of the family." *Annual Review of Psychology* **51**: 315-344.

CHALK, R. AND P. A. KING (1998). *Violence in families: Assessing prevention and treatment programs*. Washington DC, National Academy Press.

COHN, A. H. AND D. DARO (1987). "Is treatment too late: what ten years of evaluative research tells us." *Child Abuse and Neglect* **11**: 433-442.

JAMES, M. (1994). *Child abuse prevention: A perspective on parent enhancement programs from the United States*. Melbourne, Australian Institute of Family Studies.

KAZDIN, A. E. (1987). "Treatment of antisocial behaviour in children: current status and future directions." *Psychological Bulletin* **102**: 187-203.

OATES, R. K. AND D. C. BROSS (1995). "What have we learned about treating child physical abuse? A literature review of the last decade." *Child Abuse and Neglect* **19**: 463-473.

OLDS, D. L., J. ECKENRODE, ET AL. (1997). "Long-term effects of home visitation on maternal life course and child abuse and neglect." *Journal of American Medical Association* **27**: 637-643.

PATTERSON, G. R. (1982). *Coercive Family Process. A social learning approach to family intervention*. G. R. Patterson and J. B. Reid. Eugene, Oregon, Castalia Publishing. 3.

SANDERS, M. R. (1996). New directions in behavioural family intervention with children. *Advances in clinical child psychology*. T. H. Ollendick and R. J. Prinz. New York, Plenum Press. 18: 283-330.

SANDERS, M. R. (1999). "Triple P-Positive Parenting Program: Towards an empirically validated multilevel parenting and family support strategy for the prevention of behavior and emotional problems in children." *Clinical Child and Family Psychology Review* 2: 71-90.

SANDERS, M. R. (2003). "Triple P-Positive Parenting Program: A population approach to promoting competent parenting." *Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health* 2(3): www.auseinet.com/journal/vol2iss3/sanders.pdf.

SANDERS, M. R., W. CANN, ET AL. (2003). "The Triple P-Positive Parenting Programme: A universal population-level approach to the prevention of child abuse." *Child Abuse Review* 12(3): 155-171.

SANDERS, M. R. AND W. C. CANN (2002). Promoting positive parenting as an abuse prevention strategy. *Early prediction and prevention of child abuse*. K. Browne, H. Hanks, P. Stratton and C. Hamilton. London, Wiley & Sons.

SANDERS, M. R. AND M. R. DADDS (1993). *Behavioral family intervention*. Boston, Allyn & Bacon.

SANDERS, M. R., C. MARKIE-DADDS, ET AL. (2003). "Theoretical, scientific and clinical foundations of the Triple P-Positive Parenting Program: A population approach to the promotion of parenting competence." *Parenting Research and Practice Monograph* 1: 1-24.

SANDERS, M. R. AND M. MCFARLAND (2000). "The treatment of depressed mothers with disruptive children: A comparison of parent training and cognitive behavioural family intervention." *Behavior Therapy* 31: 89-112.

SANDERS, M. R., A. M. PIDGEON, ET AL. (2004). "Does attributional retraining and anger management enhance the effects of the Triple P-Positive Parenting Program with parents at-risk of child maltreatment?" *Behavior Therapy* 35: 513-535.

SLEP, A. M. AND S. G. O'LEARY (1998). "The effects of maternal attributions on parenting: An experimental analysis." *Journal of Family Psychology* 12: 234-243.

STER, S. B. AND S. T. AZAR (1998). "Integrating cognitive strategies into behavioural treatment for abusive parents and families with aggressive adolescents." *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 3: 387-403.

STRAUS, M. A. AND J. H. STEWART (1999). „Corporal punishment by American parents: National characteristics.“ *Clinical Child and Family Psychology Review* 2: 55-70.

TAYLOR, T. K. AND A. BIGLAN (1998). “Behavioural family interventions for improving child-rearing: A review of the literature for clinicians and policy makers.” *Clinical Child and Family Psychology* 1: 41-60.

WEBSTER-STRATTON, C. AND M. HAMMOND (1997). “Treating children with early-onset conduct problems: A comparison of child and parent training interventions.” *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 66: 93-109.

WHITEMAN, M., D. FANSHIEL, ET AL. (1987). “Cognitive-behavioral interventions aimed at anger of parents at risk of child abuse.” *Social Work* 32: 469-474.

WOLFE, D. A. (1994). The role of intervention and treatment services in the prevention and treatment of child abuse and neglect. *Protecting children from abuse and neglect*. G. B. Melton and F. D. Barry. New York, Guilford.

De ethische atmosfeer in de sport

Y. Vanden Auweele en M. Maes, KULeuven en UGent

Ethiek in de sport betreft de beslissingen en handelingen van in de eerste plaats de atleet en zijn of haar onmiddellijke begeleidingscontext (trainer, ouders, manager..) maar ook van al wie bedrijvig is in ruimere sportsector (sponsors, media, supporters..). Ethiek houdt in dat men correct beslist en handelt tegenover de andere participanten in de sportsector. De correctheid van een beslissing of handeling hangt af van het persoonlijke normensysteem en van de individuele capaciteit om morele oordelen te vellen (Kohlberg e.a., 1987) maar ook en in niet geringe mate van de morele atmosfeer in de context waarin een persoon moet handelen.

Een ethisch dilemma in de sport wordt gedefinieerd als een situatie waarbij men een keuze moet maken tussen wat beter is voor de atleet, de ploeg, de sportieve doelstellingen of voor zichzelf en/of andere niet sportgerelateerde doelstellingen en belangen.

In deze bijdrage gaat het vooral over de specifieke **morele atmosfeer in de sport** die het gedrag van al wie bedrijvig is in de sport beïnvloedt (Bredemeier, 1997). Het is immers de mening van de auteurs dat in de sport de invloed en druk van de context zwaar onderschat wordt, dit tegenover de geneigdheid om de persoonlijke verantwoordelijkheid van de individuele atleet voor zijn/haar gedrag te overschatten. Er zal een analyse gemaakt worden van de factoren en mechanismen die de morele atmosfeer in de sport beïnvloeden.

1. Hoe wordt 'Morele Atmosfeer' gedefinieerd en via welke mechanismen oefent ze haar invloed uit?

Kohlberg e.a. (Power, Higgins, & Kohlberg, 1989) definieerden de term 'morele atmosfeer' als de door een bepaalde groep 'gedeelde normen' omtrent moreel gedrag. 'Normen' hebben hier zowel een 'descriptieve' als een 'prescriptieve', betekenis. Hiermee wordt bedoeld dat deze normen zowel het moreel gedrag beschrijven dat we kunnen observeren tussen de leden van een bepaalde groep, tegelijkertijd dienen deze normen als richtlijnen voor wat als acceptabel, gewenst of noodzakelijk gedrag geldt of zou moeten gelden in de groep.

Groepen ontwikkelen collectieve normen die niet kunnen herleid worden tot de normen van elk individu apart. Deze groepsnormen betreffen 'gedeelde' meningen en verwachtingen over rechten en verantwoordelijkheden, privileges en vrijheden, taken en verplichtingen die gelden voor alle leden van die groep. De sportsector, met daarin de sportorganisaties en op lager echelon de sportclubs en sportteams ontwikkelden in de loop van de jaren eigen collectieve normen die in belangrijke mate het moreel gedrag van elk groepslid bepalen.

De collectieve normen in de sport bestaan uit diverse gepercipieerde waarden, namelijk bredere culturele waarden (o.a. de commercialisatie in onze samenleving), waarden gegenereerd binnen de sportsector (o.a. fairplay, het zich neerleggen bij de beslissingen van de scheidsrechter, het zich houden aan regels), waarden binnen een bepaald type sportbeoefening (de waarden die gecultiveerd worden in de ontspanningssport zijn verschillend van die van de professionele sport, de spektakel sport, en de jeugdsport: zie verder), waarden binnen de eigen sportdiscipline, binnen het eigen sportteam of de eigen sportvereniging (bv. regels overtreden, wordt in sommige sportteams door de vingers gezien als het team er voordeel uithaalt), waarden eigen aan bepaalde dominante individuen (atleten, trainers, sportmanagers...).

De mechanismen waardoor die collectieve normen het gedrag van de groepsleden beïnvloeden zijn beschreven in de sociale psychologie. Het gaat in de eerste plaats om de invloed van een meerderheid op een minderheid via de geneigdheid om gezagspersonen in een hiërarchische structuur te gehoorzamen (Milgram, 1974) alsook en vooral via de sterke neiging van de leden van een groep om zich te conformeren met wat gangbaar is in de groep. Men wil een goede indruk maken op anderen of men heeft meer vertrouwen in het oordeel van de anderen dan in het eigen oordeel (Deutsch & Gerard, 1955). Soms kan het ook gaan om de invloed van een minderheid (o.a. dominante individuen of kleine groepen) op de meerderheid. Enkel als deze dominante figuren consistent dezelfde mening blijven verkondigen en zij niet kunnen verdacht worden van persoonlijk winstbejag maken zij enige kans om de meerderheid ertoe aan te zetten haar standpunt, mening, waardeschaal in vraag te stellen, en zich te laten beïnvloeden (Maas & Clark, 1984).

2. Welke zijn de waarden die thans de morele atmosfeer in de sport in belangrijke mate mee bepalen?

De hieronder vermelde waarden oefenen een zeer sterke invloed uit op het morele handelen van al wie in de sportsector actief is. Ze zijn langzamerhand centraal komen te staan in de moderne sport en worden collectief intensief opgezocht en nagestreefd (Breivik, 2005).

- ◆ Het belang van de economie & de commercialisatie in de sport
- ◆ Het fundamenteel op zichzelf gericht zijn, het egocentrisme in de sport
- ◆ De attractie om macht en eer, te verwerven via de sport
- ◆ De gedrevenheid om de (fysieke) grenzen af te tasten: 'citius, altius, fortius'
- ◆ Het belang van het behalen van resultaten, het moeten winnen

In principe zijn deze waarden niet tegenstrijdig met andere essentiële waarden die via de sport nagestreefd worden, namelijk gezondheid, welzijn, fairplay. Het is echter de stelling van de auteurs dat de laatst vermelde waarden meer en meer in de verdrinking zijn gekomen en zeker het pleit verliezen wanneer zich tussen deze en de in het kader geplaatste waarden een prioriteitsconflict of dilemma ontwikkelt. In de professionele en de spektakelsport komt deze ontwikkeling meer en meer tot uiting. In de ontspanningssport en in de jeugdsport vreest men, dat omwille van hoger vermelde mechanismen, een zelfde tendens zou kunnen insijpelen.

In de hiernavolgende tekst zullen we gedetailleerder weergeven hoe het nastreven van deze waarden de morele atmosfeer en het morele handelen beïnvloeden.

3. Het groeiend belang van economie en commercialisatie en hun invloed op de morele atmosfeer in de sport.

In de professionele sport doch vooral in de spektakelsport (vb. Formule 1) is de impact van de commercialisatie en het maken van winst nooit zo groot geweest als nu. In de spektakelsport is sport een economisch gegeven geworden waarbij de belangrijkste drijfveer het geldelijk gewin is. Winnen is niet meer het ultieme doel, het is enkel het (noodzakelijk) middel om geld te verdienen. De sport dient de sporter niet meer, zelfs

de club niet meer, maar de ondernemer, de goksyndicaten. De markt dicteert de wet (Harvey & Houle, 1994; Seifart, 1984; Simson, 1992; Wenner, 1991; 1994; 1998).

Clubs worden in sommige gevallen ondernemingen, fuseren, gaan naar de beurs, gebruiken management-technieken. Daarenboven nemen multinationals hier en daar de controle van de clubs en van de belangrijke internationale sportevenementen over, sporters worden gekocht en verkocht. Internationale meetings worden uitbesteed aan privé-organisaties. Goksyndicaten manipuleren wedstrijden, kopen spelers, trainers en scheidrechters om.

De commercialisatie heeft implicaties voor het (morele) gedrag en de motivatie van de atleten, toeschouwers, coaches, managers, de media, zelfs voor sportdokters, -kinesisten, -diëtisten en -psychologen.

Sponsors en media zijn afhankelijk van de interesse van het grote publiek en zijn ervan overtuigd dat kijkdichtheid, exposure en dus financieel succes afhangt van hun bekwaamheid om datgene te produceren wat het grote publiek wil zien. Sport wordt gestroomlijnd als een spektakel (product) dat kan worden verkocht aan consumenten. Minder de complexe techniciteit van de actie en van de regels danwel de emoties zijn de ingrediënten van de sport die aanslaan bij het grote publiek, emoties die het gevolg zijn van winnen of verliezen en die samengaan met risico's, gevaar, drama, sterk geëngageerde en gedreven atleten. Analyse van hoe de televisie sportwedstrijden verslaat (welke beelden ze vertoont en in de focus plaatst, de inhoud van de commentaren) illustreert dit verschuiven van de interesse voor de actie zelf naar de emoties die niet alleen tijdens maar ook voor en na de actie te zien zijn (Coackley, 1998: Sports and the Media, could they survive without each other?).

Het lichaam en de persoonlijkheid van de succesvolle atleet is in vele gevallen verworpen tot een verkoopproduct. Alles wat deze atleet eet of drinkt, wat hij of zij draagt als kledij, welke mening hij of zij heeft over wat dan ook, wordt geassocieerd met het bereikte succes en wordt als suggestie tot het bereiken van succes voor de consument gepresenteerd. Ook dit mechanisme is beschreven in de sociale psychologie, nl in de studies over sociale perceptie en cognitieve schema's (Fiske & Taylor, 1991).

Deze economische manier van denken beïnvloedt ook **de atleten en hun trainers**. Ze beïnvloedt de betekenis en de waarde die atleten aan hun sportbeoefening hechten, hun motivatie, de manier waarop ze hun lichaam benaderen, de doelen die ze willen bereiken. Het lichaam van de atleet wordt instrumenteel bekeken als een machine die lichamelijk en geestelijk tot optimaal functioneren, moet worden gebracht met legale (o.a. mentale training, voedingssupplementen) en illegale middelen (doping). De intrinsieke motivatie voor de sport daalt want de atleet voelt zich gecontroleerd, gekocht, eigendom van, gemanipuleerd door, media en sponsors... Sport wordt werk en de motivatie verschuift van intern naar extern (Deci & Ryan, 1985).

Implicaties voor het morele handelen van de atleet liggen vooreerst hierin dat wanneer het resultaat en de hiermee verbonden emoties en drama belangrijker zijn dan het (trainings)-proces en de actie, dat dan elk gedrag dat leidt tot deze uitkomsten aanvaardbaar meer en meer getolereerd wordt. Overtredingen, beledigingen aan het adres van de scheidsrechter, agressief gedrag kunnen een element van opwinding, suspens en uitdaging toevoegen aan de actie, en zijn dus vanuit show- en commercieel standpunt interessant. Atleten die dergelijk gedrag vertonen worden door de aandacht die ze krijgen beloond. Bovendien is het zo dat de atleten langzamerhand gedrag gaan vertonen dat gebaseerd is op wat zij zien als verwachtingen van hun broodheren: verwachtingen tav het nemen van risico's, het verdragen van pijn, de overdadige expressie van positieve en negatieve emoties. De doeloriëntatie gericht op het ten allen prijze moeten winnen bevordert eveneens de aanvaardbaarheid van overtredingen, agressie en unfair gedrag.

De commercialisatie die het de beroepssport en de spektakelsport bijzonder moeilijk maakt om de positieve waarden prioritair te stellen, laat meer en meer zijn invloed gelden in de ontspanningssport en de jeugdsport. We verwijzen hier naar het voorname van een bank om '€ 2,5 te storten op de spaarboekjes van jonge voetballers bij elke gewonnen thuismatch en € 1 bij gelijke stand'. Men moet beseffen dat deze externe vorm van beloning de kerntaak van de jeugdopleiding raakt. Door 'het winnen' te belonen wordt de aandacht van de spelers-in-opleiding dwingend gericht op een productvariabele (het overwinnen van tegenstanders) op een moment dat de volle aandacht van de jeugdtrainer gaat naar procesvariabelen zoals het aanleren van de noodzakelijke technische en tactische vaardigheden, naar het 'veilig' sporten en het opbouwen van een competentiebesef en een basis-zelfvertrouwen (Duda, 1992). Dat dit belonen gebeurt door een organisatie met sportvreemde doelstellingen (klantenwerving) is een bijkomend bezwaar. Hier beïnvloedt de commercialisatie op een directe manier het opleidingsproject van de jeugdsport.

4. De eigen egocentrische manier van redeneren in de sport is geen probleem zolang de door de sport zelf gestelde grenzen worden gerespecteerd.

Het redeneren in de sport is sterk egocentrisch gericht. In de sport denk je aan jezelf, zet je je in voor de belangen van je ploeg om de tegenstrever te overwinnen. De essentie van het spel of de wedstrijd verdwijnt wanneer een van de partijen weigert te winnen van de andere. Het is dus zo dat sterk egocentrisme niet alleen niet toegelaten is in de competitieve sport, het is zelfs voor-ondersteld. Egocentrisme van die aard wordt in andere levensdomeinen niet getolereerd of aanvaard.

Tot hier niets aan de hand. Het is echter zo dat dit egocentrisme in de sport enkel gelegitimeerd wordt in zoverre het 'gespeeld' wordt en binnen de gestelde kaders en grenzen blijft. Sport is een subcultuur en is in zekere mate losgekoppeld van de bredere cultuur, van de andere aspecten van het dagelijkse leven.

Drie elementen stellen grenzen aan het egocentrisme in de sport.

1. Daar zijn vooreerst de spatiale en temporele grenzen van de sportbeoefening die het van de bredere cultuur losgekoppelde karakter van de sport onderlijnen. Na de wedstrijd keren winnaars en verliezers terug naar hun gewone leven. De competitie is een strikt afgelijnde en afgegrensde bezigheid.
2. Daar is vervolgens het feit dat de morele beslissingsmacht in de sport geconcentreerd ligt bij en gedelegeerd wordt aan de officiële, scheidrechters en de coaches. De persoonlijke verantwoordelijkheid wordt als't ware afgeschoven op een hoger gezag.
3. Daar zijn tenslotte de spelregels die bij consensus het gedrag op het sportveld extern regelen en daarmee voorzien in een morele functie: ze garanderen de condities voor fairness, ze beschermen tegen kwetsuren en specifieke aangepaste straffen voor overtredingen.

Het is slechts wanneer deze egocentrische manier van redeneren deze grenzen overschrijdt dat er problemen ontstaan. Dit is het geval wanneer wedstrijd-strategieën en tactieken zonder die vermelde beperkingen aangewend worden in andere levensdomeinen alsook wanneer het spelkarakter van het egocentrisme verdwijnt (egocentrisme wordt bloedserieus, sport wordt werk). In deze gevallen kan dit egocentrisme aanleiding geven tot gedrag dat door de maatschappij niet getolereerd wordt. De tegenstrever wordt een vijand tegen wie veel veroorloofd is. Hier en daar worden scheidrechters omgekocht, sommige clubleiders en trainers zetten de sporter impliciet in sommige gevallen expliciet onder druk om desnoods geweld te gebruiken om te winnen. Niet onbelangrijke subgroepen supporters maken zich buiten het sportveld schuldig aan geweld, waardoor menige sportgebeurtenis ontaardt tot een risico voor de samenleving die bovendien opdraait voor de kosten (Bredemeier & Shields, 1986).

5. De attractie van macht, eer en prestige.

Nastreven van resultaat en winnen is sportinherent en voor de sporter behoren eer en prestige tot de belangrijkste motiverende drijfveren. Het nastreven van deze in se sportinherente drijfveren ontspooit wanneer vooral externe niet sportgebonden doelstellingen erdoor gediend worden, ze doen immers de prestatiedrang toenemen, ze verschuiven de motivatie van intern naar extern en beïnvloeden zo het morele gedrag.

Buiten de sponsors, die we reeds vermeld hebben in het kader van de commercialisatie van de sport, en die voor het ter beschikking gestelde geld een "return" willen in de vorm van publiciteit zijn er ook andere actoren die om gedeeltelijk andere motieven dan geld (macht en prestige), eveneens belang hebben bij het resultaat.

Daar is vooreerst de wetenschap. De gedrevenheid om de fysieke grenzen af te tasten (Citius, Altius, Fortius ad absurdum: L. Allison, 2005) loopt gelijk met de gedrevenheid van de wetenschapper om technologische en wetenschappelijke vernieuwingen uit te proberen (Breivik, 1998). Het streven naar vooruitgang, verbetering en records is altijd al de motor geweest voor het zoeken naar allerlei (legale & illegale) voordelen. Technologie en wetenschap zoeken zowel de uitrusting (fiets, polstok enz.) als het lichaam van de sporter te verbeteren (diëten, doping, drukkamers, genetische technologie...). Men zou zelfs kunnen stellen dat voor sommige wetenschappers de sport een proefterrein is geworden om nieuwigheden uit te proberen.

Er zijn ook politici die in ruil voor de ter beschikking gestelde opleiding en training een verhoogd prestige voor het land eisen.

Er zijn de media die door het verslaan van de prestaties van de sporters hun marktaandeel, oplage of kijkcijfers willen verhogen.

Er zijn ook de supporters die via het succes van hun ploeg aan eigenwaarde zoeken te winnen. Ze scharen zich graag achter de "vedette" om mee te profiteren van het succes. Ze moedigen niet alleen meer aan, ze bejubelen, keuren af of schelden uit, eisen desnoods verwijdering van sporters, trainers, scheidsrechters, managers...

Hoe meer invloedrijke externe actoren belang hebben bij een goed resultaat, hoe sterker de waarden als eerlijkheid, zelfcontrole en respect voor de andere onder druk komen te staan en andere "waarden" zoals "zogenaamd professionalisme" (bedrog en corruptie), hardheid (heimelijk begane brutaliteit), niets ontziende rivaliteit (agressiviteit ook binnen de club of het team) meer op de voorgrond komen te staan.

6. Besluit

Tegen de achtergrond van de opmars van de commercialisatie, het speloverschrijdend egocentrisme, de attractie van macht, eer en prestige verstaan we beter dat getalenteerde kinderen steeds vroeger worden klaargestoomd door ouders, trainers en gestimuleerd door supporters om hun rol als topsporter op te nemen. De methoden die daarbij gebruikt worden, kunnen vaak als kinderarbeid, exploitatie en in uitzonderlijke gevallen zelfs als kindermishandeling worden omschreven en laten bij het kind diepe fysieke en psychische sporen na (Bertieri, 1996; Brackenridge, 1997; David, 1999; Donnelly, 1997). We verstaan ook beter het verlangen om steeds en tot elke prijs te winnen de sporter naar middelen doet grijpen die zijn gezondheid kunnen schaden, maar zijn prestatie

opdrijven vaak tot aan de grens van het menselijk draaglijke. Vanuit de medische wereld (artsen, verzorgers, apothekers) worden daarbij vaak hand- en spandiensten geleverd (Association pour un sport sans violence et pour le fair play, 1999; European group on ethics in science and new technologies, 1999; König, 1995).

Bij het hiervoorgaande kan men nog stellen dat het gaat over sportrelevante waarden die door externe druk de grenzen van het spel overschrijden. Het hek is helemaal van de dam als de sport of de sportcontext gebruikt wordt om louter egoïstische niet sportieve doelstellingen te realiseren. We hebben het hier over het gokken op het verlies van wedstrijden, de mensen handel in bepaalde sporten of over seksueel misbruik. Over dit laatste hebben we enkele cijfers en bedenkingen in verband met de toestand in Vlaanderen. In een recent onderzoek dat thans gerepliceerd wordt komt tot uiting dat 7.3% van de onderzochte meisjes expliciete, bedreigende seksuele avances vanwege hun mannelijke coach rapporteren, avances die moeilijk anders dan als misbruik kunnen geïnterpreteerd worden. 45% (ongeveer de helft van de proefgroep) werd op zijn minst eenmaal met ongewenste intimiteiten geconfronteerd. Deze cijfers zijn verrassend. De indruk die dit oplevert is eenvoudig samen te vatten: seksueel misbruik in de sport is geen uitzondering, een indrukwekkend groot aantal meisjes in de Vlaamse competitie sport voelt zich seksueel geïntimideerd en heeft ooit ervaring gehad met ongewenste intimiteiten vanwege de trainer of coach.

Sommigen mogen het ingaan tegen het overwicht en de dwang van de vernoemde egocentrische waarden, het terug focussen op de positieve waarden een van tevoren verloren zaak vinden. Gezien de complexiteit en de belangen die ermee gemoeid zijn lijkt dit inderdaad zo te zijn, ligt een gemakkelijke en snelle omkering van de negatieve trend niet voor de hand.

De auteurs verzetten zich echter tegen defeatisme en vinden ook dat men door voortdurend structurele maatschappelijke mechanismen als laatste oorzaak aan te halen van de vastgestelde uitwassen zijn onmacht toegeeft en zich in feite bij de toestand neerlegt. Stellen dat de sportwereld een spiegel is van de maatschappij met haar goede en slechte kanten, beëindigt meestal elke discussie en vormt in feite een handig alibi om niets te doen. Waarmee we niet bedoelen dat het niet zo zou zijn. Sport is zoals alle andere cultuurmateries een spiegel van de maatschappij en in vele gevallen zelfs een vergrotende spiegel, waar alles wat misgaat via de sport nog eens extra in de verf wordt gezet.

De sportbedreigende factoren alhoewel niet per se sportspecifiek moeten uiteraard binnen de sport zelf aangepakt worden. Het is het zo dat men daarbij alle mensen en instanties, die de jongste jaren op een of ander vlak geconfronteerd werden met uitwassen van de sport, moet aansporen om de onderliggende mechanismen ervan te identificeren en om samen te denken en te werken aan werkbare oplossingen.

Tot besluit zouden we willen stellen dat de sportsector door zelf een debat te initiëren rond ethiek, zowel transparantie als verantwoordelijkheid zou tonen. Door dit debat

te ondersteunen met onderzoek zou de sportsector bovendien een en ander in zijn juiste proporties kunnen plaatsen, overdrijvingen en dramatisering kunnen voorkomen en maatregelen kunnen voorstellen die in verhouding staan tot de omvang van de gestelde problemen.

Ons inziens bieden voorliggende inzichten en gegevens nu reeds voldoende evidentie om maatregelen te nemen. Dat er problemen zijn op diverse vlakken is duidelijk en het zou getuigen van struisvogelpolitiek als de sportsector hieruit geen conclusies zou trekken, de inzichten en gegevens zou banaliseren of marginaliseren. Nu maatregelen nemen kan de integriteit van de sport enkel ten goede komen.

Referenties

Alfermann D. (1999). Teacher-student interaction and interaction patterns in student groups. In: Y. Vanden Auweele, F. Bakker, S. Biddle, M. Durand, & R. Seiler (eds.), *Psychology for Physical Educators*. (pp. 343-377). Champaign (IL): Human Kinetics.

Allison, L. (2005). Citius, altius, fortius ad absurdum: biology, performance and sportmanship in the 21st century. In C. Tamburrini & T. Tännsjö, *Genetic Technology and Sport* (pp.149-157). Ethical questions. London, Routledge.

Association Française pour un Sport sans Violence et pour le Fair Play (1999). *Ethics and doping*, 5 e EFPM conference, Paris, juin 1999, Paris: European Fair Play Movement.

Brevik, G. (2005). Sport, gene doping and ethics. In C. Tamburrini & T. Tännsjö, *Genetic Technology and Sport* (165-178). Ethical questions. London, Routledge.

Drewe, S. B. (1999). Moral reasoning in sport: implications for physical education, *Sport, Education and Society*, 4, nr.2, 117-130.

Drewe, S. B. (2000). Coaches, Ethics and autonomy, *Sport, Education and Society*, 5, nr.2, 147-162.

Bertieri, C. (ed.) (1996). *Les droits de l'enfant et le sport (children's rights and sports)*, 10e Congrès International du Panathlon, Avignon, Mai 1995 (*Les Cahiers du Panathlon nr. 6*), Rapallo: Panathlon International.

Bertieri, C. (ed.) (2000). *Sport, Ethique, Jeunes, la ligne d'ombre du dopage (Sports, Ethics, Children, drugabuse casts a cloud over sports)*, 12e Congrès International du Panathlon (*Les Cahiers du Panathlon nr. 8*), Palermo: Panathlon International. Bockrath, F. & Franke, E. (1995). Is there any value in sport? *International Review for the Sociology of Sport*, 30, 283-310.

Brackenridge, C. & Kirby, S. (1997). Playing safe: assessing the risk of sexual abuse to elite child athletes. *International Review for the Sociology of Sport*, 32, 407-418.

Bredemeier, B.J. (1997). Character in action: promoting moral behavior in sport. In: R. Lidor & M. Bar-Eli (eds). *Innovations in sport psychology: linking theory and practice: proceedings*. Netanya (Israel): The Zinman College of Physical Education and Sport Sciences, The Wingate Institute for Physical Education and Sport.

Bredemeier, B.J. & Shields, D. L. (1986). *Athletic aggression: an issue of contextual morality*. *Sociology of Sport Journal*, 3 (1), 15-28.

Coakley, J. J. (1998). *Sport in Society: issues and controversies*. New York: McGraw.

David, P. (1999). *Children's rights and sports: young athletes and competitive sports, exploit and exploitation*. *The International Journal of Children's Rights*, 7, 53-81.

Deci, E.L. & Ryan, R.M. (1985) *Intrinsic Motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum Press.

De Smet, L. (1993). *In Belgian Sport more and more cases go to court*. *International Children's Rights Monitor*, 10 (4), 13-14.

De Knop P. & Buisman A. (1998). *Kwaliteit van jeugdsport (Youth sport quality)*. Brussel: VUBPress.

De Knop, P., Laporte, W., & Vanden Auweele, Y. (1996). *Jeugdgerichtheid in de georganiseerde sport (Is the organised sport youth friendly)*. Brussel, Gent, Leuven: Interuniversitair Onderzoekscentrum voor Sportbeleid.

De Knop, P., De Martelaer, K., Theeboom, M., Van Puymbroek, L., Wittcock, H. & Wylleman, P. (1992). *Sportclubs investeren in jeugd. Op weg naar een verantwoord jeugdsportbeleid (Sports clubs invest in youth. Towards a responsible policy of youth sports)*. Brussel: Bloso & Koning Boudewijnstichting.

Deutsch, M. & Gerard, H.B. (1955). A study of normative and informational influence upon individual judgment. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 53, 100-107.

Donnelly, P. (1997). *Child labour, sport labour: applying child labour laws to sport*. *International Review for the Sociology of Sport*, 32, 389-406.

Duda, J.L. () goal perspective in sport: Pushing the boundaries and clarifying some misunderstandings. In G.CL. Roberts (Ed.), *Advances in motivation in sport and exercise*. Champaign, IL: Human Kinetics.

Durand, M. (1999). *The teaching task and teaching strategies for physical educators*. In: Y. Vanden Auweele, F. Bakker, S. Biddle, M. Durand, & R. Seiler, (eds.). *Psychology for Physical Educators*. (437-458), Champaign (IL) Human Kinetics.

Eitzen D.S. (1988). Ethical problems in american sport, *Journal of Sport and Social Issues*, 12, nr.1, 17-20.

European Group on Ethics in Science and New Technologies to the European Commission (1999). *Adoption of an opinion on doping in sport (press dossier)*, Brussels: European Commission (Directorate C: Secretariat of the European Group on Ethics in Science and New Technologies).

Fiske, S. T. & Taylor, S. E. (1991). *Social Cognition*. New York: Mc Graw Hill.

Grupe, O. (1985). Top Level Sport for Children from an educational Viewpoint, *International Journal of Physical Education*, 22, 9-16.

Harvey, J. & Houle, F. (1994). *Sport, word economy, global culture and new social movements*. *Sociology of Sport Journal*, 11, 337-355.

Hovelynck J. & Vanden Auweele Y. (1999). *Group development in the P.E.-class*. In: Y. Vanden Auweele, F. Bakker, S. Biddle, M. Durand, & R. Seiler, (Eds.). *Psychology for Physical Educators*. (405-435), Champaign (IL), Human Kinetics.

König, E. (1995). Criticism of doping. *International Review for the Sociology of Sport*, 30, 247-262.

Lintunen T. (1999). *Development of self-perceptions during the school years*. In: Y. Vanden Auweele, F. Bakker, S. Biddle, M. Durand, & R. Seiler, (Eds.). *Psychology for Physical Educators*. (115-134) Champaign (IL), Human Kinetics.

Maass, A. & Clark, R.D. III (1982). Hidden impact of minorities: fifteen years of minority influence research. *Psychological Bulletin*, 95, 428-450.

Maes M.H. & Maes, S. (1973). *Lichamelijke opvoeding en cognitieve ontwikkeling (Physical education and cognitive development)*. Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding, 2.

Maes M.H., (1987). *Bewegingsopvoeding in de basisschool (Physical education in primary schools)*. Bewegingsopvoeding 41ste pedagogische week. Brussel: Ministerie van Onderwijs.

Maes, M.H., (1995). Olympisme, éthique et économie – In: Actes de la journée de réflexion sur l'éthique du sport, Université Catholique de Louvain-la-Neuve.

Maes, M.H., (1996). L'éthique dans le management du sport – In: Le management du sport: une approche internationale ed: Jean-Loup Chapelet, Lausanne, CIO.

Maes M.H., (1997). *Talent en Ethiek (Ethics and talent)*. *Olympics News*, 2.

Maes, M.H., (2003). Lichamelijke Opvoeding en Sport als waardengeneratoren. Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding, 3.

Maes, M.H., (2004). Sport en jongeren: over vorming gesproken. Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding, 1.

- Milgram, S. (1974). *Obedience to authority: an experimental view*. New York: Harper.
- Murphy, S. M. (1995). *Sport Psychology Interventions*. Champaign (IL), Human Kinetics.
- Ommundsen Y. & Bar-Eli M. (1999). *Psychological outcomes: theories, research and recommendations for practice*. In: Y. Vanden Auweele, F. Bakker, S. Biddle, M. Durand, & R. Seiler, (eds.). *Psychology for Physical Educators*. (73-113). Champaign (IL), Human Kinetics.
- Paelsterman, J. & Maes, M. (2000). Sport et éthique: valeurs et normes. Société et Sport – Fondation Roi Baudouin.
- Panathlon-Vlaanderen (2005). Kwetsbare kinderen. Bedreiging van de positieve waarden in de kinder- en jeugdsport. *Ethische Perspectieven*, 15, 253-265.
- Papaioannou A. & Goudas M. (1999). *Motivational climate of the physical education class*. In: Y. Vanden Auweele, F. Bakker, S. Biddle, M. Durand, & R. Seiler, (eds.). *Psychology for Physical Educators*. (51-68). Champaign (IL), Human Kinetics.
- Personne, J. (1993). Le sport 'pour' l'enfant, ni records ni médailles: conseils aux parents (Sports 'for' children, neither records nor medals: advices to parents). Paris: Ed. Harmattan.
- Power, FC, Higgins, A., & Kohlberg, L. (1989). *Lawrence Kohlberg's Approach to Moral Education*. New York: Columbia University Press.
- Ryan, J. (1996). Little girls in pretty boxes. The making and breacking of elite gymnasts and figure skaters.
- Seifart, H. (1984). *Sport and economy: the commercialization of olympic sport by the media*. *International Review for the Sociology of Sport*, 19, 305-316.
- Shields, D. L. & Bredemeier, B. (2001). Moral Development and Behavior in Sport . In Singer, H. A. Hausenblass, C. M. Janelle (Eds). *Handbook of Sport Psychology (p.585-603)*. New York: McMillan.
- Simson, V. & Jennings, A. (1992). *The lord of the rings: money, power, and drugs in the modern Olympics*. Toronto: Stoddart.
- Smith A.M., Scott S.G. & Wiese D.M. (1990). *The psychological effects of sports injuries: coping*. *Sports Medicine* 9(6): 352-369.
- Telama R. (1999). *Moral development*. In: Y. Vanden Auweele, F. Bakker, S. Biddle, M. Durand, & R. Seiler, (eds.). *Psychology for Physical Educators*. (321-342). Champaign (IL), Human Kinetics.

- Vallerand R.J. & Brière N.M. (1997). Development and validation of the multidimensional sportpersonship orientation scale, *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 19, 197-206.
- Van Assche, E., Vanden Auweele, Y., Metlouschko, O. & Rzewnicki, R. (1999). *Prologue: P.E. Curriculum goals in Europe*. In: Vanden Auweele, Y., Bakker, F., Biddle, S., Durand, M. & Seiler, R. (eds.). *Psychology for Physical Educators*. Champaign (IL), Human Kinetics.
- Vanden Auweele, Y. (1998). Surcharge psychique de jeunes athlètes dans le sport de compétition (psychic strain in competitive youth sports). *Sport*. nr. 161/162, 110-120.
- Vanden Auweele Y. (1999). Parents-coach interpersonal relationships. *Motricidade Humana*, 12, 77-88.
- Vanden Auweele, Y., Bakker, F., Biddle, S., Durand, M. & Seiler, R. (Eds.)(1999). *Psychology for Physical Educators*. Champaign (Ill.) Human Kinetics.
- Vanden Auweele, Y., De Martelaer, K. Rzewnicki, R. De Knop, P. & Wylleman, P. (2002). Parents and coaches: a help or a harm? Affective outcomes for children in sport. *Cinésiologie*, 41, nr.203-204, 71-72.
- Wenner, L.A. (1991). *One part alcohol, one part sport, one part dirt, stir gently: beer commercials and television sports*. In L.R. Vande Berg, *Television criticism: approaches and applications* (pp. 388-407), New York: Longman.
- Wenner, L.A. (1994). *Drugs, sport and media influence: can media inspire constructive attitudinal change?* *Journal of Sport and Social Issues*, 18, 282-292.
- Wenner, L.A (1998). *Mediasport*, London: Routledge.
- Willemot, Y. (1995). *Unicef en de rechten van het kind*. Brussel: Belgisch Comité voor Unicef.
- Wylleman P., Vanden Auweele Y., De Knop P., Sloore H. & De Martelaer, K. (1995). *Elite young athletes, parents and coaches*. In F.J. Ring (ed.). *The first Bath Sports Medicine Conference (124-133)*, Bath (UK): Centre for Continuing Education and Contributors.

Werken aan Verbondenheid. Teamgericht werken aan een positief schoolklimaat in het secundair onderwijs.

Gie Deboutte, Project Verbondenheid

Het Project Verbondenheid is een netoverschrijdend preventieproject in het onderwijs.

Begonnen als pilootproject voor het kleuter- en lageronderwijs, heeft het sinds 1999 de sprong gemaakt naar het middelbaar onderwijs. Heel wat scholen en onderwijsinstanties kwamen inmiddels in aanraking met de visie en de praktijk van het project. Hoewel het project zich aanvankelijk profileerde in functie van de aanpak van geweld of respectloos gedrag op school, ligt de klemtoon nu sterker op de uiteindelijke doelstelling van het project.

Het Project Verbondenheid biedt schoolteams een leidraad om als team en schoolgemeenschap werk te maken van een leefklimaat van verbondenheid op school. Zo'n leefklimaat voedt het individueel en collectief welbevinden, helpt probleemsituaties voorkomen en wekt positieve energie. Kortom, dit project wil werk maken van de opbouw van een positieve schoolcultuur. De gevolgde aanpak of strategie leidt ertoe dat respectloos gedrag wordt teruggedrongen.

Jongeren die verbondenheid ervaren putten hieruit groeikracht, zelfvertrouwen en levenszin(geving). Deze jongeren voelen zich uitgedaagd door wat zich in en om hen afspeelt. Ervaringen van verbondenheid voeden hun inlevingsvermogen en laten hen van binnen-uit (!) groeien naar een respectvolle houding. Zowel de band met zichzelf (welbevinden), de band met anderen, de band met school en samenleving (betrokkenheid en participatie) wint aan inhoud en kwaliteit.

De ervaringsgerichte invalshoek op waardeopvoeding verklaart waarom sinds 1994 nauw wordt samengewerkt met het Centrum ErvaringsGericht Onderwijs. Op dit ogenblik worden heel wat schoolteams in Vlaanderen begeleid en ondersteund om positieve stappen te zetten ter voorkoming van moeilijk en respectloos gedrag bij kinderen en jongeren.

1. Meer dan symptoombestrijding

Scheldpartijen, pestgedrag, vandalisme zijn slechts enkele vormen van respectloos gedrag die opduiken binnen de schoolmuren. Een vuile speelplaats, onverzorgde ateliers of leslokalen, ruzies, graffiti, verbaal geweld worden in toenemende mate een bron van ergernis. Leerkrachten en opvoeders hebben het er vaak moeilijk mee. Hoog tijd dat er wat aan gedaan wordt. De vraag is natuurlijk hoe dit probleem best wordt aangepakt?

Beoogt men vooral een onmiddellijk effect (zorgen dat het hier en nu stopt) of wordt er ook gekeken naar *de onderliggende oorzaken*? Houdt men het bij symptoombestrijding (de 'koorts' doen zakken) of wil men probleemsituaties in een ruimer kader plaatsen (nl. nagaan waar de koorts vandaan komt)? Het Project Verbondenheid kiest van meet af aan voor een ruimere, meer fundamentele aanpak. Respectloos en aanverwant probleemgedrag vormt nagenoeg altijd een antwoord op een scheefgegroeide situatie. Curatieve maatregelen zijn nodig maar hierbij moet de keuze vallen op maatregelen en initiatieven die het globale doen voorbijschieten noch kelderden. Er dient m.a.w. werk gemaakt van een samenhangende, integrale schoolaanpak. Formeel drukt die zich meestal uit in een stappenplan of strategie die alle noodzakelijke elementen bevat en waarvan de bouwstenen goed op elkaar zijn afgestemd.

2. De-link-wentie: een andere kijk op respectloos gedrag

Respectloos gedrag mag worden beschouwd als een variant van delinquent gedrag. Dan gebeurt het dat iemand geen rekening houdt met bestaande afspraken, met evidente samenlevingsregels of omgangsvormen. Om die reden wordt deze manier van doen ook omschreven als 'normoverschrijdend gedrag'. Iemand die zich niet aan de regels of gemaakte afspraken houdt, stelt zich met andere woorden delinquent op. Wie de regels volgt, valt niets te verwijten. Heel dikwijls valt men terug op deze *formalistische invulling* om iemand die zich niet correct gedraagt de les te spellen, te straffen, onder druk te zetten of uit te stoten.

Delinquent gedrag kan men echter ook vanuit *ethisch-inhoudelijke hoek* bekijken. Dan staat men stil bij de belevingskant van dader en/of slachtoffer, hun onderlinge relatie en die met hun ruimere omgeving. Hier ligt de klemtoon minder op de regel maar eerder op het gebrek aan respect voor diegene of datgene waarmee men omgaat.

Deze inkleuring voert ons naar de etymologische betekenis van het woord 'de-link-wentie'. Respectloos en normoverschrijdend gedrag hangt immers nauw samen met de niet ('de'-*linkwentie*) ontwikkelde of sterk afgebrokkelde band (de -'link' - wentie)

tussen dader en slachtoffer. Leerlingen die bijvoorbeeld samen met hun klassenleraar tot klasafspraken zijn gekomen, respecteren die door de bank genomen beter dan leerlingen die deze 'afspraken' – hoe zinvol ze ook zijn – simpelweg voorgeschoteld kregen. Laat leerlingen meedenken over de reorganisatie van de fietsenstalling, de recreatiezone of hun eigen klaslokaal en ze zullen er meer zorg voor dragen. Idem voor een milieuproject dat gedragen wordt door de leerlingen en dat bijvoorbeeld uitmondt in de aanleg van een eigen schooltuin, het uitgraven en inrichten van een schoolvijver of een akkie die leidt tot de aankoop van duurzame schoolmaterialen. Om dezelfde reden gebeurt het zelden of nooit dat kunstwerken of materialen die door leerlingen werden gemaakt door sommigen onder hen ontsierd worden. Men hoeft ze niet eens te bewaken of extra veilig op te stellen. Hier manifesteert zich telkens een vanzelfsprekende respectvolle betrokkenheid.

3. Respect van binnenuit

Meteen is aangeven waar het Project Verbondenheid naartoe wil. Als respectloos gedrag voortvloeit uit een gebrek aan verbondenheid, komt het er op aan die verbondenheid zoveel mogelijk (opnieuw) tot stand te laten komen, ze te voeden en te laten groeien. Ervaringen van verbondenheid dragen er immers toe bij dat kinderen en jongeren dieper én respectvoller in het leven gaan staan. Dan worden er sporen getrokken en wissels geopend die ook het eigen moreel aanvoelen fundamenteel (her)oriënteren. Daar is er sprake van attitudevorming. Sterke ervaringen zijn bijzonder existentieel: het blijven knoop- of steunpunten in persoonlijk ontwikkelingsproces.

Een levensecht voorbeeld verduidelijkt het belang dat we hieraan hechten. In het dagboek van een jonge misdadiger zien we hoe hij zonder schuld, schaamte of spijt terugblijkt op de gepleegde inbraken. Het gedwongen verblijf in een bijzondere jeugdinstelling (Mol) brengt hem blijkbaar niet tot andere – laat staan – betere inzichten. Daarom verbaast het dat hij elders in datzelfde dagboek blijk geeft van inlevingsvermogen (in slachtoffers) en van een spontaan en oprecht moreel gevoel. Zo beschrijft hij een situatie waarin hij tijdens een inbraak tracht te ontkomen. Terwijl hij een uitweg zoekt, opent hij een (slaap)kamerdeur. Hij ziet de slapende kinderen liggen en realiseert zich meteen dat hij deze (ongeschonden) plek niet mag betreden: *'Als ik hen nu wakker maak, zullen ze zich dat hun hele leven herinneren. Dat mag ik hen niet aandoen.'* Deze ingeving 'van binnenuit' is zo fundamenteel dat hij er niet omheen kan. De band of 'verbondenheid' met de slapende kinderen is zo reëel dat hij hen niet wil 'kwetsen'. Hun ongeschondenheid en deze veilige plek moeten intact blijven. Niet omdat regels dit voorschrijven, niet omdat er sancties zouden volgen. Maar wel omdat hij meteen doorvoelt en weet dat er iets is dan hij niet kan maken. Aan de integriteit van deze kinderen mag niet getornd worden. Punt uit.

4. Vijf levensbanen ervaren

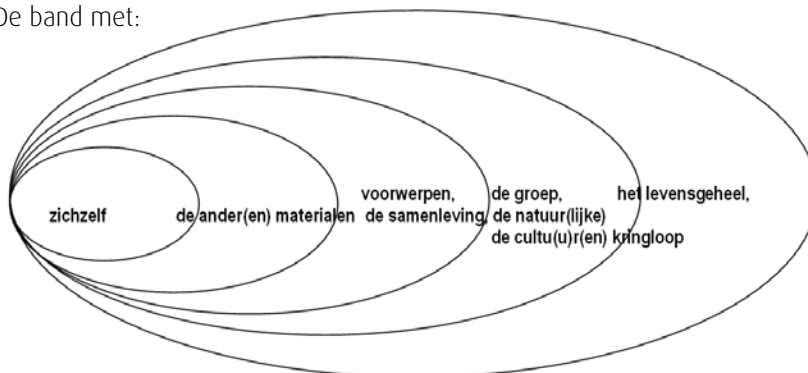
Als we ons de vraag stellen waarom deze jonge crimineel zich hier respectvol opstelt, dan kunnen we er niet omheen dat hij zich spontaan verbonden weet met deze kinderen. In zijn eigen ervaringswereld liggen ervaringen, emoties en belevingen opgeslagen die hem heel dicht bij de slapende kinderen brengen. Was die binding er niet geweest, dan kon niets hem beletten om de kamer wel te betreden.

De ontleding van deze en andere gevalstudies van criminaliteit (kapingen, gezinsdrama's, milieudelicten, witteboordencriminaliteit,...) bevestigen *het inzicht dat respectvol gedrag enkel kan groeien vanuit ervaringen van verbondenheid*.

Wie uitsluitend investeert in curatieve en korte-termijn-antwoorden op respectloos gedrag komt bedrogen uit. Met controle, angst en pure repressie bekomt men geen fundamentele attitudewijziging. Houdt men dit soort maatregelen te lang aan en wordt het de enige globale strategie, dan mondt ze tamelijk snel uit in de verzuring van het leefklimaat en in het ontbinden van de bestaande gemeenschap en/of van de bestaande relaties. De korte-termijn-winst ('eindelijk is de toestand terug onder controle') gaat snel verloren...

Daarom dient gewerkt aan een context waarin jongeren gerespecteerd blijven in hun eigen fundamentele groeibehoeften of -noden. Zonder zelfrespect en zelfvertrouwen wordt het voor hen quasi ondoenbaar om te groeien als mens. Daarom is het van essentieel belang dat we er als opvoeders/leerkrachten¹ over waken dat elk van hen de kans krijgt om nauwer verbonden te raken met (1) zichzelf, (2) de anderen, (3) de materiële omgeving, (4) de groep of samenleving (in haar culturele veelzijdigheid) en (5) het grote levensgeheel of de natuurlijke kringloop van het leven.

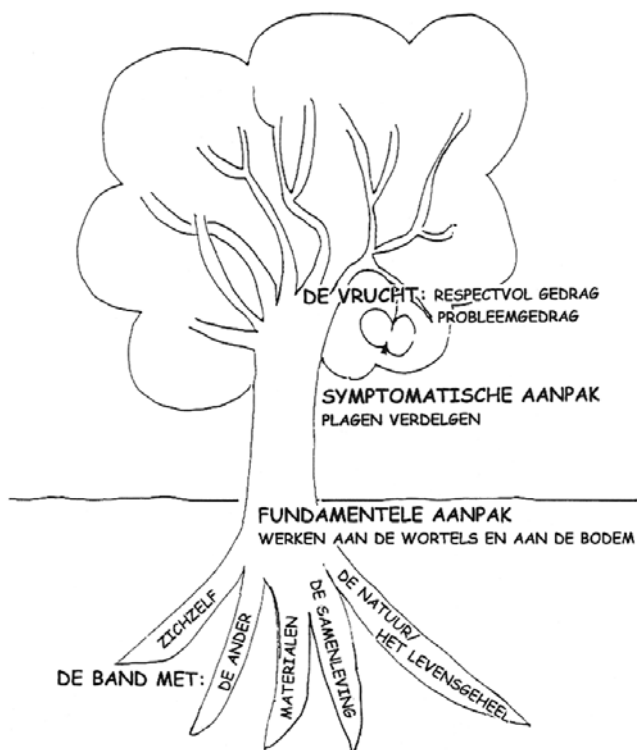
De band met:

¹ Beide 'rollen' horen bij elkaar. Een leerkracht is nl. altijd een opvoeder. Wie als leerkracht voor leerlingen staat of met hen samenwerkt, stelt onvermijdelijk een heleboel opvoedkundige handelingen. Leerlingen herinneren zich trouwens meestal dat aspect van hun 'goede' of 'slechte' leerkrachten.

Het bewust beleven van deze vijf levensdomeinen biedt de garantie dat jonge mensen volop en stevig geworteld in het leven komen te staan. Wie zich verbonden weet, ervaart zichzelf en het andere/de ander als verrijkend en waardevol. Dan voelt men zich gedragen en uitgedaagd door het leven (in al zijn breedheid). Dit biedt de beste garantie om zichzelf en al het andere/Andere ten voeten uit te waarderen, te respecteren en er zorg voor te dragen.

5. Preventief werken: het model van de appelboom

Schoolteams die met ons op weg gaan inspireren zich graag aan het model van de appelboom. De boom als geheel staat symbool voor de opgroeiende jonge mens. De vijf wortelstokken die de boom voeden en die hem in de aarde verankeren, staan voor de vijf vormen van verbondenheid. De vrucht die we willen bekommen, is een zo

gezond mogelijke appel (= symbool voor de respectvolle basisattitude die het kind of de jongere al of niet heeft ontwikkeld).

Spijtig genoeg wordt die vrucht nog regelmatig belaagd door allerlei plagen en storend ongedierte (= allerlei vormen van respectloos gedrag zoals vandalisme, pestgedrag, verbaal geweld, drugmisbruik, diefstal, ...). Deze plagen kunnen bestreden worden door een waaier van uiteenlopende maatregelen. Ze variëren van curatieve initiatieven (verdelgende spuitbus), specifiek preventieve maatregelen (probleemvoorkomende of beschermende spuitbus) tot preventiemaatregelen die de wortels van de problematiek aanpakken (algemene en fundamentele preventie).

Het Project Verbondenheid stimuleert schoolteams om de opduikende plagen zo breed mogelijk te bekijken. Altijd wordt gezocht naar het onderliggende waarom van deze plagen. De focus ligt daarbij niet op de zichtbare parasieten of bacteriën die de vrucht bedreigen. We kijken telkens opnieuw naar de appelboom in zijn geheel en in het bijzonder naar de kwaliteit van de wortels en van de bodem.

Wordt beslist om met een verdelgende spuitbus te werken (als de nood hoog is), dan doen we dit met de nodige voorzorg: we behoeden ons voor te zware of te veel 'pesticiden'. Die zouden het leefmilieu en de gezondheid van de totale boom kunnen aantasten. (Het is niet omdat vijf procent van de jongeren herhaaldelijk moeilijk gedrag stellen dat alle jongeren en alle leerkrachten moeten delen in de 'straf'.)

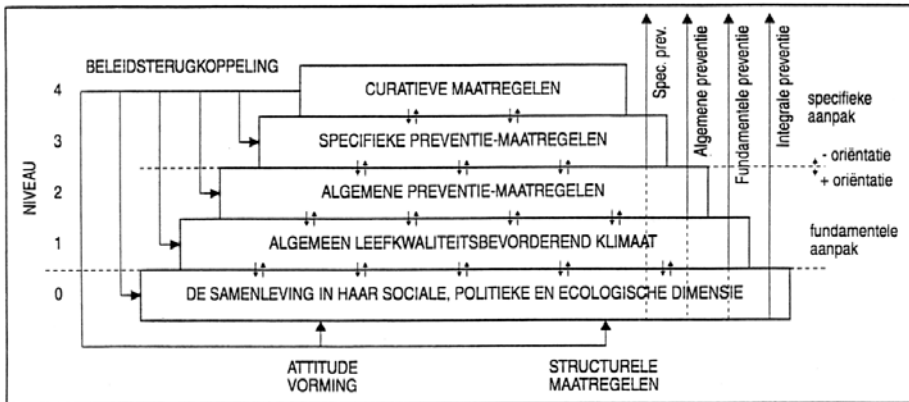
Het toevoegen van humus aan de bodem (het uitwerken van duurzame, positieve initiatieven die verbondenheid tot stand laten komen) en het versterken van de wortels draagt ertoe bij dat de boom op zich sterker en gezonder wordt. Dan staat hij niet alleen steviger wanneer de stormen van het leven de kop opsteken. Een gezonde boom is ook minder kwetsbaar als plagen de kop opsteken. De vruchten zijn doorgaans van een betere kwaliteit.

6. De preventiepiramide

Het appelboommodel is een heel werkbaar metafoor om stil te staan bij probleemgedrag én bij het antwoord dat scholen of opvoeders daarop formuleren. Mensen worden er sterk door aangesproken en laten zich graag door dit beeld inspireren.

De preventiepiramide, een analyse-instrument ontworpen door Johan Deklerck, vormt het wetenschappelijk fundament voor deze metafoor.

Deze piramide is opgebouwd uit vijf lagen. Het nulde niveau (helemaal onderaan) staat voor de brede maatschappelijke context die bepalend is voor de mogelijkheden en onmogelijkheden van de leerkrachten/opvoeders en van de scholen. Sociale, politieke, economische en ecologische factoren bepalen de condities van het schoolmilieu en van de mensen die elkaar daarin ontmoeten.

De niveaus 1 tot en met 4 geven aan dat er vier verschillende vormen van interventies mogelijk zijn met betrekking tot 'probleemgedrag' of 'probleemsituaties'. Op het vierde niveau situeren zich de curatieve maatregelen. Typisch hiervoor is dat ze plaatsvinden nadat er zich een probleem heeft voorgedaan en dat alle aandacht gericht is op het probleem. Men wil het zo snel mogelijk een halt toeroepen, indijken en voorkomen dat het zich herhaalt. In het beste geval slagen deze maatregelen erin het probleem op te lossen of in de kiem te smoren én gaat er een beperkt preventief (ontradend, herstellend) effect vanuit. De valkuil hier is dat men blijft steken in een louter symptomatische aanpak. Laat men de onderliggende oorzaken van een probleem links liggen dan zal het probleem zich ongetwijfeld opnieuw aandienen.

Specifiek preventieve maatregelen (niveau 3) mikken eveneens op een welomschreven problematiek. Het probleem en de oorzaken zijn in die mate gekend dat men werk maakt van de onmiddellijke aanleiding ervan. De pijlen richten zich daarom in hoofdzaak op de personen die het grootste risico lopen (dader en slachtoffer) en/of op de context waarin de problemen zich meestal aandienen (vb. speelplaats/refter/leswisselingen).

Niveau 3 en 4 hebben met elkaar gemeen dat ze probleemgeoriënteerd zijn en het risico in zich dragen dat bepaalde leerlingen/doelgroepen gestigmatiseerd raken. Dit laatste gebeurt vooral wanneer de 'schuld' voor het probleem bij deze laatste wordt gelegd.

Op niveau 2 (algemene preventie maatregelen) verdwijnt het eigenlijke probleem (vb. pestgedrag, onveilig gedrag in het verkeer, vandalisme, drugsgebruik door minderjarigen) naar de achtergrond. Hier reikt men antwoorden aan die verder reiken dan dat ene probleem. Het Project Leefsleutels, bijvoorbeeld, maakt werk van de sociale competenties van leerlingen. Tevens wordt via allerlei activiteiten gewerkt aan de opbouw van een tof, veilig en open klasklimaat. In die context komen 'de leefsleutellessen' veel beter tot hun recht en ontwikkelen jongeren bouwstenen (sociale vaardigheden) die hen in hun verdere leven van pas zullen komen en die hen minder kwetsbaar maken wanneer ze op zoek gaan naar vrienden, vermaak of een zinvolle invulling van hun eigen vrije tijd.

Het Project Verbondenheid mikt zelf op maatregelen die het algemene leefklimaat en de schoolcultuur ten goede komen (niveau 1). Via structurele en eenmalige initiatieven wordt gestalte gegeven aan een schoolmilieu waarin de betrokkenheid (participatie) en het welbevinden van leerkrachten, leerlingen en ouders meer aandacht krijgt. Die initiatieven moeten groeien vanuit de samenwerking met de betrokkenen.

Onderzoek toont aan dat de maatregelen van de andere niveaus (4-3-2) meer vruchten afwerpen wanneer ze gedragen worden door een visie, mentaliteit of cultuur die vertrouwen uitdrukt, positief georiënteerd is, waardevol en creatief.

Scholen die sterk participatief werken, stimuleren initiatief bij leerkrachten en leerlingen, hebben geen angst voor discussies of conflicten, kiezen makkelijker voor vertrouwensleerlingen en hebben om die reden ook veel minder last van leerkrachten die er uitgeblust of angstig bijlopen.

7. De praktijk: hoe wordt er gewerkt?

Scholen kunnen beroep doen op medewerkers van het Project Verbondenheid. Er worden zowel introductiesessies als trajectbegeleidingen verzorgd. In het laatste geval vat het begeleidingsproces aan met een kennismaking met de school ('intakegesprek'). Vervolgens wordt gezocht naar de beste manier om het team te informeren en bij de samenwerking te betrekken. Nadat de denkkaders en de manier van werken voldoende zijn toegelicht (in een personeelsvergadering of op een studiedag), wordt het schoolteam uitgenodigd om de eigen schoolwerking (klas-, team- en schoolniveau) te evalueren vanuit de aangereikte kaders (vijf belevingsdomeinen/de appelboom). Zo wordt een dubbele inventaris opgesteld, m.n. (a) een inventaris van wat reeds gebeurt en aanleunt bij de intenties van het project en (b) een inventaris van mogelijke werkpunten of initiatieven.

Op basis hiervan selecteert het team één of meer prioritaire werkpunten. Die worden één na één besproken en verder uitgewerkt. Het volledige team wordt van bij de aanvang bij het uitvoeringsproces betrokken. De samenspraak in de groep is een wezenlijk onderdeel van de gekozen werkmethode. De gekozen werkmethode garandeert de aansluiting bij de eigen schoolrealiteit (draagkracht van het team, teamcapaciteiten, ouderwerking, schoolpopulatie, ...).

De rol van de externe begeleiding spitst zich toe op het aanreiken van impulsen, het bewaken van het proces, het bieden van extra informatie en – vooral – het toepassen van de principes van Verbondenheid. Zo is het van groot belang dat nieuwe initiatieven 'opbouwend' zijn, de (onderlinge) verbondenheid versterken, structureel verankerd raken (echt deel uitmaken van het alledaagse schoolgebeuren) en gedragen worden door het hele team. Het samenspel tussen formele en informele contacten of initiatieven wordt van bij de aanvang aangemoedigd.

Voor meer informatie of voor het maken van afspraken:

Project Verbondenheid

H. Hooverplein 10

3000 Leuven

016/32 53 86 (tel)

016/32 54 63 (fax)

www.verbondenheid.be

info@verbondenheid.be

www.cego.be (nascholing)

Peer mediation (leerlingbemiddeling) Hoe leerlingen met conflicten kunnen omgaan

Myriam De Bonte, Pax Christi

Leerlingen zijn vaak slachtoffer van geweld zoals pesten, bedreiging, discriminatie, intimidatie, ... Veel van wat zich tussen leerlingen afspeelt, blijft buiten het gezichtsveld van de leerkrachten en opvoeders. Maar scholen en internaten kunnen er niet omheen: conflicten en geweld zijn op de een of andere manier aanwezig. Het formuleren van omgangs- of leefregels kan gedeeltelijk een antwoord bieden op deze vragen en problemen. Maar reglementering kan conflicten niet voorkomen. Het is goed te zoeken naar methodieken die ertoe kunnen bijdragen dat men conflicten in een vroeg stadium ontdekt, zodat men escalatie voorkomt en de conflicten oplost. De beheersing en het oplossen van conflicten dragen bij tot de sfeer op school en in het internaat. Peer mediation kan daarbij helpen.

1. Wat is leerlingbemiddeling (peer mediation)?

Leerlingen zoeken samen een oplossing voor een conflict, met de hulp van twee gelijken (of peers) die optreden als bemiddelaars. Dat is kort gezegd waar peer mediation, of leerlingbemiddeling, op neer komt. Dank zij peer mediation krijgen leerlingen de kans om hun problemen zelfstandig op te lossen. Zij kunnen zelf naar een leerlingbemiddelaar toe stappen, of worden daarnaar verwezen door hun klasgenoten of een volwassene op school.

Peer mediation: wat is dat?

peer = iemand uit zijn referentiegroep. Bv. als 16-jarige kunnen dat klasgenoten uit het 5de zijn, maar ook de andere leden van het koor, chiro-vrienden, ...

mediation = bemiddeling, een middel om tot een oplossing te komen.

Bemiddeling is slechts één conflicthanteringsmethode. Het verschilt van zowel arbitrage als onderhandeling. Bij arbitrage gaat een derde persoon, die een zeker gezag heeft, de knoop doorhakken. Hij/zij kan hierbij eventueel rekening houden met de beide betrokkenen, maar hoeft dit helemaal niet te doen. Deze methode wordt vaak op scholen door leerkrachten gebruikt. Bij onderhandeling gaan de beide conflictpartijen zelfstandig en samen naar een oplossing op zoek.

Het doel van leerlingbemiddeling is om tot een win-win oplossing te komen, een oplossing die dus beide partijen dat geeft wat ze zoeken (misschien niet alles wat ze willen, maar voldoende om verder samen te leven in een 'veilig' klimaat).

2. Peer mediation in grote lijnen

- ◆ Een bemiddelingssessie duurt niet meer dan 15 minuten. Bij grotere problemen of vele conflictpunten kunnen meerdere sessies gehouden worden.
- ◆ De deelname van de leerlingen aan bemiddeling en aanvaarding van de oplossing zijn geheel vrijwillig.
- ◆ De inhoud van de bemiddelingssessie is vertrouwelijk (mits enkele beperkingen, die vooraf aan de conflictpartijen meegedeeld worden).
- ◆ Tijdens bemiddeling worden andere bestraffende maatregelen van school en ouders uitgesteld.
- ◆ De leerkrachten ondersteunen de doorverwijzing van conflicten naar de leerlingbemiddelaars.

3. De bemiddelaars

- ◆ Bemiddelaars zijn **neutraal**, ze blijven **onpartijdig**. Ze trachten om de gevoelens en wensen van beide partijen te begrijpen.
- ◆ Bemiddelaars doen de **begeleiding** (begeleiden het gehele proces). Dat betekent dat de verantwoordelijkheid voor de gespreksinhoud bij de partijen zelf ligt. De bemiddelaars zijn verantwoordelijk voor het verloop van het gesprek en de naleving van de regels. Zij geven hun eigen mening dus niet!
- ◆ Bemiddelaars zijn gebonden aan de **zwijgplicht**. Ze behandelen de inhoud van de bemiddelingssessie dus vertrouwelijk. Enkel de coördinator valt mee onder de vertrouwelijkheid. Anderen kunnen, indien nodig, enkel ingelicht worden over of er een sessie heeft plaatsgevonden en of men tot een overeenkomst is gekomen.

- ◆ Bemiddelaars werken **vrijwillig**. De bemiddelaars kunnen een sessie afbreken indien ze van mening zijn dat het geen zin meer heeft om verder te gaan. Dit kan gebeuren wanneer één partij zich systematisch niet aan de regels houdt, of niet bereid is voldoende open en eerlijk te zijn.
- ◆ Bemiddelaars werken **oplossingsgericht**. Ze werken niet naar één specifieke oplossing toe maar bevorderen het herstel en stimuleren de partijen om naar elkaar te luisteren en mogelijke oplossingen met elkaar te bespreken.

4. De fasen van een bemiddeling

In eerste instantie moet er dus een conflict zijn tussen minstens twee partijen. Beide partijen moeten bereid zijn om aan de bemiddelingssessie deel te nemen. Ervaren bemiddelaars gebruiken in de realiteit deze fasen vaak door elkaar heen, maar in de schoolcontext wordt ervoor gekozen deze structuur wel duidelijk aan te houden.

Fase 1: Kennismaking, uitleggen van bemiddeling en de spelregels, instemming verkrijgen, complimenteren voor moed om dit conflict aan te pakken.

Fase 2: Ontdek hun verhalen. Beide partijen kunnen hun verhaal doen.

Fase 3: Ga dieper! Tracht de persoonlijke betekenis van het conflict te vinden (gevoelens, belangen, noden).

Fase 4: Op zoek naar oplossingen.

Fase 5: Afsluiting: het eens worden over een oplossing en deze dan in een schriftelijke overeenkomst vastleggen.

De opvolging is zeer belangrijk. Komen beide partijen hun afspraken na? Is het conflict hiermee ook daadwerkelijk van de baan?

5. Voordelen

Conflicten horen bij het leven, daar kan niemand omheen. Het gaat er dus niet zo zeer om, of iemand conflicten tegenkomt, maar hoe hij of zij er daarmee omgaat. Peer mediation biedt de leerlingen een alternatieve, positieve manier om met ruzies en conflicten om te gaan: degenen met het conflict zoeken samen naar een eerlijke oplossing. Het geeft ze de kans om hun verhaal te doen en daadwerkelijk gehoord te worden. En ze leren goed naar de ander te luisteren en zo erachter te komen hoe die ander zich bij het conflict voelt. Wanneer leerlingen horen dat de ander net zo met het conflict zit als zichzelf, is dat een grote opluchting. Het brengt een oplossing vaak al dichterbij.

Leerlingen die leren bemiddelen en degene die op een andere manier met bemiddeling te maken hebben, krijgen een levensvaardigheid onder de knie: ze leren hoe ze met conflicten kunnen omgaan. Daar hebben ze de rest van hun leven profijt van. De ervaring leert dat de sfeer op scholen waar leerlingbemiddeling is ingevoerd er merkbaar op vooruit gaat. Conflicten zullen er altijd blijven, maar met bemiddeling kunnen ze worden aangepakt voordat het uit de hand loopt.

Leerkrachten en opvoeders zijn bovendien minder tijd kwijt aan het oplossen van conflicten tussen leerlingen, omdat de meeste conflicten door bemiddelaars kunnen worden begeleid.

Doordat bij peer mediation leerlingen zelf ingeschakeld worden om conflicten te bemiddelen, hebben ze sterker het gevoel betrokken te zijn bij het hele schoolgebeuren. Er wordt immers vertrouwen gesteld in hun mogelijkheden om opbouwend met conflicten om te gaan. Deze vorm van participatie leidt tot meer welbevinden en bevordert de verbondenheid tussen de leerlingen.

6. Waarom het werkt

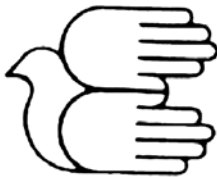
Kinderen en jongeren kunnen de conflicten van hun leeftijdsgenoten beter begrijpen dan volwassenen: ze spreken elkaars taal, en begrijpen goed wat er in de ander omgaat. Peer mediation is voor leerlingen een manier om over hun problemen te praten zonder dat een volwassene een oordeel zal vellen. De bemiddelaars laten de leerlingen in hun waarde, en richten zich puur op het oplossen van het probleem. Ze zijn neutraal, en de gesprekken zijn vertrouwelijk. Wat een bemiddelaar vooral doet, is goed luisteren, en zorgen dat leerlingen met een conflict ook naar elkaar luisteren.

7. Training

Voordat de geselecteerde leerlingen als bemiddelaars aan de slag kunnen, worden ze getraind. Nadien worden ze begeleid door een interne coördinator. Regelmatig gaan de peer mediators samen met de coördinator rond tafel zitten, om problemen aan te kaarten, ervaringen uit te wisselen, ...

8. Wat biedt de samenwerking Pax Christi Vlaanderen-IVCO?

- ◆ Pax Christi Vlaanderen en Ivco begeleiden dit project in scholen door de ontwikkeling, planning en vorming van conflictbemiddelaars. IVCO (Instituut Voor Competentieontwikkeling) is een netwerk van **zelfstandige** coaches en trainers die werken in het veld van opleiding en **Human Resources Development**. Begeleiders voor peer mediation zijn Liselotte Baeijaert en Els Janssens.
- ◆ Peer mediation is een methode die in zeer diverse scholen en internaten reeds is toegepast. Wij vinden het dan ook zeer belangrijk om samen met een school of internaat te gaan kijken hoe dit project concreet in hun situatie uitgewerkt kan worden.
- ◆ Wij bieden een meerjarig begeleidingsprogramma aan, dat afgestemd is op de noden en vragen van een school of internaat.
- ◆ Afhankelijk van de vraag kunnen wij de eerste generatie bemiddelaars trainen en de school erin begeleiden om dit uiteindelijk zelf op zich te nemen. Wij bieden ook een nascholing voor leerkrachten aan.

Wenst u meer informatie? Contacteer

PAX CHRISTI VLAANDEREN – Gio De Weerd

Italiëlei 98a

2000 Antwerpen

03/225 10 00

IVCO

Vlazendaallaan 22

1701 Itterbeek

02/567 09 80

www.ivco.be

Jeugd & Vrede: Pluralistische, Vlaamse jeugddienst voor vredesopvoeding¹

Ann Caremans, Jeugd & Vrede

1. Visie

Het streven naar vrede is een uiterst belangrijk kenmerk van onze beschaafde cultuur. De vredesopvoeding, die kennis en gevoel van respect voor de medemens bijbrengt, kan jonge mensen in staat stellen kritisch, hoopvol, vreedzaam en moedig mee te werken aan een meer vreedzame wereld en een democratische, menswaardige, rechtvaardige en solidaire samenleving (op lokaal, nationaal en internationaal niveau). Daartoe moet hen de nodige kennis, waarden en vaardigheden bijgebracht worden.

Het geweld in de wereld is geen kwestie van noodlot. Geweld is mensenwerk. Vrede is dat dus ook. Het ligt binnen de mogelijkheden van individuen, organisaties en regeringen om te reageren op alle soorten van geweld en om vorm te geven aan vrede.

J&V ziet grote perspectieven voor vredesopvoeding. Mensen van altijd en overal hebben oorlog met elkaar gevoerd en elkaar de hersens ingeslagen. Dat is één kant van de medaille. Mensen van altijd en overal hebben ook vrede met elkaar gesloten. Mensen hebben veel ervaring in vrede maken. Geweld en oorlog kunnen geen optie zijn.

2. Missie

Hoe verschillend mensen ook denken over vrede, vast staat dat vrede niet vanzelfsprekend is. Mensen zullen niet vanzelf de cultuur opbouwen om de beoogde samenleving

¹ Jeugd & Vrede is een pluralistische, Vlaamse jeugddienst met als algemene doelstelling vredeseducatie.

op te bouwen. Ze moeten daartoe bekwaam gemaakt worden. Bekwaam zijn om een cultuur van vrede op te bouwen is echter een ingewikkelde zaak. Men moet een visie hebben op wat een samenleving vrij van geweld maakt, men moet kunnen oordelen over wat geweld is, waar en hoe het ontstaat en hoe men het kan tegengaan en er een positieve ontwikkeling tegenover kan zetten en men moet in concrete situaties kunnen bepalen hoe op concreet geweld gereageerd kan worden, men moet een bereidheid ontwikkelen om de eigen belangen op een rechtvaardige wijze af te stemmen op die van anderen, men moet verantwoordelijk kunnen zijn als dat aan de orde is. Enzovoort.

J&V gaat er fundamenteel vanuit dat als je vrede wilt, dat je dan **vrede moet leren, maken, aanvoelen**. Dat is een maatschappelijke noodzaak. Conflicten zullen altijd bestaan, maar ze kunnen niet duurzaam opgelost worden met geweld.

Vredesopvoeding gaat uit van de tegenstellingen en conflicten die er op allerlei terreinen zijn tussen mensen en wil de maatschappelijke problemen die daar uit voortvloeien op een pedagogisch verantwoorde manier voorkomen of tegengaan.

Bij jongeren willen we daarvoor uitgaan van positieve doelstellingen en hen leren (zonder betutteling) op een geweldloze manier met conflicten om te gaan., leren wat vooroordelen zijn, leren om andere mensen, die op het eerste gezicht vreemd zijn, te waarderen, leren wat rechten (kinderrechten) en plichten zijn, leren van de geschiedenis van WO I en WO II, enz.

We kunnen onze missie ook formuleren met onderstaande bouwstenen voor vrede.

Als vrede een huis is waarin het veilig en aangenaam is om te wonen, met welke bouwstenen moeten we het dan optrekken?

Ik en de ander:

Bouwsteen: We helpen kinderen en jongeren de rijkdom in te zien van diversiteit, en leren hen zich te verplaatsen in de positie van mensen die anders denken, anders doen, anders zijn. We leren hen dat iedereen zijn talenten en gebreken heeft, en brengen hen waarden als solidariteit en gelijkheid bij.

Respect en verbondenheid:

Bouwsteen: We helpen kinderen en jongeren (een diep gevoel van) respect te ontwikkelen door hen ervaringen van verbondenheid te laten beleven en hun inlevingsvermogen te stimuleren. We helpen hen inzicht te krijgen in de waarden die we hanteren en die verschillend kunnen zijn van cultuur tot cultuur. We leren hen ook dat tolerantie zijn grenzen heeft.

Rechten en plichten, vrijheden en verantwoordelijkheden:

Bouwsteen: We helpen kinderen en jongeren te ontdekken dat rechten en plichten noodzakelijk zijn om een gezonde samenleving voor iedereen te garanderen, en dat ze een actieve inzet, verantwoordelijkheid en burgerzin vragen. We leren hen de grenzen van vrijheid te onderzoeken.

Praten en luisteren:

Bouwsteen: We helpen kinderen en jongeren in een ontspannen en veilige sfeer te verwoorden wat er in hen omgaat, en leren hen naar elkaar te luisteren, zodat ze conflicten kunnen uitpraten zonder geweld te gebruiken of zonder elkaar te willen overtroeven, vernederen, belachelijk maken.

Kennis en kritisch denken:

Bouwsteen: We helpen kinderen en jongeren hun oordeelvaardigheid te versterken door hen te stimuleren kritisch te denken en vragen te stellen. Daarbij laten we hen de noodzaak inzien van het verwerven van kennis voor ze tot een oordeel overgaan, en helpen we hen de informatie die ze via de media krijgen te interpreteren.

Vooroordelen, stereotypen en discriminatie:

Bouwsteen: We helpen kinderen en jongeren vooroordelen te herkennen bij zichzelf en de anderen, en wijzen hen op de mogelijkheid dat vooroordelen tot discriminatie kunnen leiden, en discriminatie tot vooroordelen.

Geweldloos omgaan met conflicten:

Bouwsteen: We helpen kinderen en jongeren sociale vaardigheden te ontwikkelen, en leren hen om bij ruzies op zoek te gaan naar oplossingen die voor alle partijen goed zijn. We stimuleren samenwerking in plaats van concurrentie.

Agressie en geweld:

Bouwsteen: We helpen kinderen en jongeren om inzicht te verwerven in hun eigen impulsen van agressie en geweld. We leren hen hoe ze de kracht die voortkomt uit boosheid op een constructieve manier kunnen aanwenden. We leren hen weerbaar te zijn, maar met respect voor de ander.

Maatschappij en individu:

Bouwsteen: We helpen kinderen en jongeren zich bewust te worden van de rol die ze (kunnen) spelen op lokaal, nationaal en internationaal niveau. We stimuleren betrokkenheid en solidariteit met het gebeuren binnen hun leefgemeenschap en in de rest van de wereld.

Mens, cultuur en milieu:

Bouwsteen: We helpen kinderen en jongeren te ontdekken hoe ze zorgzaam kunnen omgaan met hun omgeving, het milieu en het culturele erfgoed. We geven hen daartoe ook middelen in handen die een tegengif zijn voor onverschilligheid en een gevoel van machteloosheid.

3. Doelgroep

In de eerste plaats is de doelgroep: de jeugd van 4 tot 25 jaar en het jeugdwerk (op landelijk, provinciaal of gemeentelijk niveau). Er zijn daarbinnen geen beperkingen qua leeftijd, qua geslacht, qua etnische afkomst, qua filosofische, religieuze of politieke visie (voor zover toelaatbaar binnen ons democratisch bestel en met aanvaarding van de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens en het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het Kind).

Waar nuttig of nodig om de jeugd te bedienen, richten we ons (met publicaties en vorming) op de 'begeleiders' (jeugdwerkers, ouders, leerkrachten).

Ruim bekeken willen we natuurlijk effecten voor de hele samenleving en willen we zoveel mogelijk mensen gevoelig maken voor ons vredesperspectief.

4. Algemene beschrijving van de werking

J&V **ontwikkelt en begeleidt** een brede waaier van **producten** om vredesopvoeding met kinderen en jongeren te concretiseren: reizende tentoonstellingen, publicaties, educatieve software, website, enz.

Op een speelse, vaak interactieve manier gaan deze producten dieper in op begrippen als: vooroordelen, conflicthantering, stereotiepen, pestgedrag, kinderrechten, omgaan met macht en onmacht, mondiale problemen, enz.

J&V **geeft vorming** aan jongeren en aan begeleiders (in jeugdbewegingen, bij nationale en gemeentelijke jeugddiensten, in jeugdateliers en speelpleinwerkingen, enz.). Vorming kan standaard of op maat.

J&V **promoot** haar diensten graag aan een ruim publiek en hecht belang aan de zichtbaarheid van de werking. De jaarlijkse catalogus en de website zijn daarbij belangrijk.

Hoewel zij haar producten volledig zelfstandig ontwikkelt, wordt steeds gestreefd naar een ruim **samenwerkingsverband** met landelijke jeugdorganisaties en andere socio-culturele organisaties, zodat ruime publiciteit en gebruik van de producten gegarandeerd zijn.

5. Waarin onderscheidt J&V zich van andere organisaties?

J&V is een jeugddienst die educatieve initiatieven neemt in de **jeugdsector**. Als onze producten en diensten in tweede orde ook nuttig in de sector van onderwijs, volksonwikkeling of welzijnswerk kunnen gebruikt worden, dan is dat zinvol en doenbaar.

J&V werkt aan **vredesopvoeding**. Hoger noteerden we al: vredesopvoeding gaat uit van de conflicten die er op allerlei terreinen zijn tussen mensen en wil de maatschappelijke problemen die daar uit voortvloeien op een pedagogisch verantwoorde manier voorkomen of tegengaan.

Zo onderscheiden we ons van verwante werkerreinen: bij mensenrechteneducatie is dat de bescherming van de rechten van de mens overal ter wereld. Ontwikkelingseducatie richt zich op onze verhouding met de mensen uit de Derde Wereld en op de verhoudingen tussen rijk en arm. Milieueducatie probeert vernietiging van het milieu op aarde te voorkomen.

De meeste verwantschap is er eigenlijk met de mondiale vorming en de ontwikkelingseducatie van de NGO's voor ontwikkelingssamenwerking. We komen – weliswaar met een specifieke invalshoek – op hetzelfde terrein met anders-globalisme, eerlijke wereldhandel en duurzame ontwikkeling. Verder is er geen overlapping.

In Kleur Bekennen werken de provincies en de Federale Overheid (DGOS) samen rond ontwikkelingseducatie in de brede zin (procesmatig werken rond Noord-Zuidthema's). Daarbij wordt sinds 2001 exclusief op het onderwijs gefocust en is jeugdwerk weggevallen. In de mate dat bvb. Wereldcentrum Gent of Alfa Turnhout op het terrein van het jeugdwerk komen, doen ze dit als extra, maar niet in hun normale werkpakket dat op onderwijs gericht is. Onze materialen worden door hen trouwens goed gebruikt.

J&V is geen ledenbeweging, maar een **dienst**.

J&V is **geen vredesbeweging** in de strikte zin van het woord.

Binnen de socio-culturele sector ligt de rol om politieke actie te voeren, analyse over veiligheidbeleid te maken, e.d. bij organisaties, zoals Pax Christi, Forum voor Vredesactie, Vrede vzw, enz. Ze hebben weinig educatieve werking voor de jeugd, zeker niet voor -18-jarigen. Ze hebben ontzettend weinig leden en operationele middelen.

(Dat is spijtig want als dienst zouden we een beweging als ruggesteun kunnen gebruiken. Ons vredesopvoedingswerk komt historisch uit het antimilitarisme en het gewetensbezwaar tegen militaire dienstplicht en uit de tegenbeweging tegen de kernraketten. Deze aspecten van het vredesbewegingswerk deden de noodzaak van vredesopvoeding aanvoelen.)

Er bestaat geen overlegorgaan tussen de vredesorganisaties. Samenwerkingen ontstaan telkens voor bepaalde actiepunten (vb. verzet tegen bepaalde oorlog of tegen een regeringsbeslissing) waar J&V alsdusdanig geen opdracht in heeft.

J&V heeft dus geen vaste trefplaats waar ze de vredesorganisaties zou kunnen ontmoeten. Het Vlaamse Vredesweek-overleg compenseert dit enigszins. J&V vindt de werking rond de Vlaamse Vredesweek zeer belangrijk.

J&V kan instaan voor sensibilisering, vorming en productontwikkeling rond bepaalde thema's die door de vredesorganisaties worden aangebracht, vb. kindsoldaten.

J&V gaat met een aantal niet specifiek educatieve producten ook op het terrein van een beweging: peacevlaggen verspreiden (enige centrale distributeur in Vlaanderen), P-shirts, vredespasjes, ...

J&V is **geen hulpverleningsorganisatie**. We doen geen begeleiding van individuele jongeren die met pestgedrag geconfronteerd worden (maar zullen we doorverwijzen naar KJT, CAW of CLB). Nochtans hebben diverse van onze tophema's raakpunten met het jeugdwelzijnswerk. 'Kinderrechten', 'Pesten', 'Jongeren en Geweld' zitten in de welzijns sfeer, maar anderzijds stellen we vast dat in de jeugdsector duidelijk vraag is om hierrond (blijvend) actief te zijn en dat J&V daarbij een rol kan spelen.

Binnen het **landelijke jeugdwerk** zijn er geen andere organisaties die expliciet op vredeswerk focussen. Bekeken per thema van de J&V-werking kan je natuurlijk andere diensten en bewegingen aangeven die (al dan niet in het jeugdwerk) er ook mee bezig zijn.

Europees gezien hebben we nauwelijks diensten die op enigerlei wijze werken als J&V. Slechts de Stichting Vredeseducatie in Nederland kan als partner aangesproken worden.

Misschien zijn een paar aspecten van onze '**bedrijvigheid**' relevant als onderscheid met andere organisaties (maar we willen ons imago daar niet op vastpinnen!):

- ◆ het product 'interactieve reizende doetentoonstellingen' dat op vele locaties komt en een groot aantal bezoekers trekt (en de hele logistiek die daarbij komt kijken);
- ◆ de gamma van producten (publieksboek, posterset, doeboekje, doekrant, vormingsmap, speldoos, CD, video, multimediale animatie, website, workshop, vormings-

module, ...) dat rond een thema uitgewerkt wordt en op grote schaal verspreid wordt;

- ◆ het volledig zelf realiseren van deze materialen, maar telkens toch met de steun van vele organisaties uit jeugdwerk (en ook intersectorieel) om ruime bekendmaking en ruim gebruik van de producten mogelijk te maken.
- ◆ de animatoropleidingen en vakantiecampen voor asielzoekende minderjarigen.

6. Historiek

De organisatie ontstond onder de naam '**Burgerdienst voor de Jeugd**' (BDJ) op initiatief van Vlaamse leden van de War Resisters' International (Internationale van Oorlogstegenstanders) en we noteren de eerste activiteiten in 1964 n.a.v. de totstandkoming van een wettelijke regeling van het statuut van de gewetensbezwaarde-dienstweigeraar. BDJ heeft een secretariaat te Brussel in 1969, wordt een vzw. in 1972 en krijgt een erkenning als landelijke jeugdvereniging in 1976.

De hoofdactiviteit is in die periode de steun aan de gewetensbezwaarden, de promotie van de vervangende burgerdienst, de vertegenwoordiging van de gewetensbezwaarden en de politieke actie voor de verbetering van het wettelijke statuut en de burgerdienst. De burgerdienstplichtigen bouwen in de zeventiger jaren als gratis personeelskrachten in de socio-culturele sector mee aan de nieuwe sociale diensten en bewegingen, die dan ontstaan in de ontwikkeling-, mensenrechten-, milieu- en vredessector. Het was dan ook niet vreemd dat het nationale secretariaat van het VAKA, de organisator van de grote anti-rakettenbetogingen van 1979, 1981 en 1983, opgenomen werd door het BDJ-secretariaat.

In 1983 was de burgerdienst 'ingeburgerd' en bereidde BDJ vzw onder de roepnaam 'Jeugd & Vrede' haar werking uit tot de vredesopvoeding. Educatie rond mondiale vorming en vrede stond toen nog in zijn kinderschoenen.

In 1992 beslist de regering plots dat de dienstplicht wordt afgeschaft, waardoor tegen 1994 legerdienst en dus ook burgerdienst verdwijnen. BDJ vzw. converteert haar werking volledig naar vredesopvoeding en verandert haar naam in '**Jeugd & Vrede**'.

Zo begon de organisatie een dozijn jaren geleden haar derde leven en groeit het met een grotere doelgroep en een ruimer thema naar de landelijke jeugddienst die we nu kennen.

De verdere werking sinds 1993 kan enthousiast gebeuren door initiatieven en werkvormen die grote respons kennen en een groot publiek aanspreken. De productontwikkeling maakt het werk boeiend.

7. Werkingsthema's en -projecten

Voorkomen van pesten

Bij de start van de werking rond pesten hebben we gewerkt aan de sensibilisatie (doorbreken van het taboe, definiëren van het begrip, aantonen van kwalijk karakter); een tweede fase toont het belang van preventie en aanleren van sociale vaardigheden; nu willen we aanvullend het belang van verbondenheid benadrukken.

Jeugd & Vrede doet niet aan individuele hulpverlening, wel aan sensibilisatie en vorming. Pesten is niet alleen een fenomeen waaraan op school moet gewerkt worden, maar ook in het jeugdwerk.

Opdracht

Jongeren moeten inzicht krijgen in pestgedrag en de rol van pesters, meelopers en gepesten; ze moeten vanuit zichzelf het belang inzien van een goed groeps-klimaat en zich inzetten voor mensen die het nodig hebben. Pesten moet als onaanvaardbaar gedrag worden beschouwd.

Werken aan kinderrechten

Van 1995 tot 2005 maakte Jeugd & Vrede met tentoonstellingen, een doolhof, een speelhuisje, affichesets, enz. op grote schaal de diverse kinderrechten bekend. Deze algemene sensibilisatie laten we nu over aan de specifieke diensten en organisaties die intussen deze taak opgenomen hebben. Aangezien de kinderrechten zo een universeel gegeven zijn blijven ze echter in onze werking volop aan bod komen, zij het met een meer specifieke invalshoek qua onderwerp en methodiek. Jeugd & Vrede blijft ook lid van de Kinderrechtencoalitie.

Opdracht

Kinderen en jongeren moeten inzicht krijgen in hun fundamentele, universele rechten, zoals geformuleerd in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind en moeten deze rechten ook in de praktijk kunnen toepassen.

Omgaan met conflicten

Jeugd & Vrede is niet bezig met hulpverlening op het gebied van huiselijk geweld, straatagressie, e.d. We stellen vast dat het geweld vaak uit 'onkunde' of onwetendheid voorkomt. Daarom proberen we iets te doen aan het inzicht en de capaciteit om conflicten geweldloos op te lossen. Om zich te verenigen zonder aan te vallen, zonder anderen te kwetsen, ... Wat is conflict? Hoe escaleert het? Wat is conflictpreventie en -beheersing? Hoe kom je tot een geweldloze houding als 'way of life'? Hoe voorkom je geweld? Hoe kom je tot actieve geweldloosheid?

Opdracht

Jongeren moeten inzicht krijgen in conflicten en de bronnen ervan, weten dat geweld nooit een duurzame oplossing brengt en vaardigheden ontwikkelen om actief conflicten op te lossen zonder gebruik van geweld.

Respecteren van culturen

Van verdraagzaam, over tolerant naar respect. Respect is het moderne sleutelbegrip, hetgeen waar het om draait in de interculturele samenleving en dat is een stap verder dan tolerantie. Respect is daarenboven niet enkel gekoppeld aan andere culturen, maar kadert veel ruimer: respect voor andere mensen in het algemeen, respect voor andere leefwijzen, denkwijzen, respect voor het anders-zijn, ... Vooroordelen en conflicten zijn hier onlosmakelijk mee verbonden.

Opdracht

Jongeren moeten inzicht krijgen in begrippen als 'feit en mening', vooroordelen, stereotiepen, zondebokfenomeen, racisme, enz. om te komen tot een verdraagzame, antiracistische en niet-discriminerende samenleving. Vlaamse jongeren moeten zich zonder angst of wantrouwen thuis voelen in een maatschappij die veelkleurig is, waar diversiteit (geslacht, leeftijd, nationaliteit, etnische afkomst, handicap, seksuele geaardheid) de norm is en waar minderheden in de samenleving geïntegreerd zijn.

Bouwen aan duurzaamheid

Duurzame ontwikkeling is het sleutelbegrip van het moment en meteen ook het meest recente thema waarrond Jeugd & Vrede initiatieven opzet. Vrede, milieu en ontwikkeling zijn duidelijk aan elkaar gelinkt, daarnaast merkten we dat veel jongeren gevoelig zijn voor de problemen die de antiglobalisten aanbrengen. Het is belangrijk om jongeren inzicht bij te brengen in deze evolutie en het besef bij te brengen dat we in hetzelfde dichtbevolkte schuitje zitten, in een biosfeer waarin alles met elkaar verbonden is en waar het er dringend op aan komt om vanuit een gevoel van samenhang te streven naar de oprichting van een werkelijk mondiale samenleving.

Opdracht

Jongeren moeten de verbanden tussen vraagstukken van wereldomvang en de eigen leefwereld ontdekken en inzicht hebben in het streefdoel van antiglobalisten /andersglobalisten, die zich aanmelden als bouwers van een mondiale, sociale beweging met een heel menselijke agenda voor een leefbare omgeving, een duurzame economie en een menswaardig inkomen voor iedereen, voor mensenrechten en democratie, voor vrede en veiligheid.

Leren van oorlog

Dat mensen leren van de oorlog en gemakkelijk verbeterbaar zijn, is inderdaad geen automatisme. Wanneer jongeren vrede willen leren, moeten we met hen oefenen met gereedschappen waar je vrede mee kunt maken. Daarbij kunnen verhalen van mensen die in oorlogstijd leefden of beelden van de gruwel van de holocaust een belangrijke bron van leren zijn.

Opdracht

Jeugd & Vrede wil jongeren herinneren aan de oorlogsgeschiedenis en verbanden tussen de eigen leefwereld en de geschiedenis leren ontdekken.

8. Vorming

Jeugd & Vrede biedt vorming aan voor verschillende doelgroepen in het jeugdwerk: jongeren die hun eerste stappen zetten in de begeleidingswereld, meer ervaren animatoren, jeugdbegeleiders en jeugdwerkers.

Rond verschillende thema's is er een basispakket uitgewerkt. Na overleg wordt de module afgestemd op de noden van je organisatie of jeugdwerking. Ook vorming op maat is mogelijk.

Pesten in het jeugdwerk

In elke groep wordt wel eens gepest en daar heb je als begeleider niet altijd weet van. Om het probleem aan te pakken zit je misschien ook al met je handen in het haar. We willen je een grondig inzicht bezorgen in het pestprobleem en een steuntje in de rug geven om pestproblemen op te sporen, aan te pakken en te voorkomen.

De vorming is gebaseerd op het boek 'pesten in het jeugdwerk' en brengt een combinatie van theorie en praktijk. Enerzijds wordt het fenomeen pesten in zijn totaliteit verklaard. Anderzijds worden concrete tips aangereikt om pestgedrag in de groep te voorkomen of te verhelpen. Het geheel wordt aangevuld met diverse methodieken rond pesten.

Met de vorming willen we jongeren(begeleiders) een grondig inzicht bezorgen in het pestprobleem en een steuntje in de rug geven om pestproblemen op te sporen, aan te pakken en te voorkomen.

Omgaan met agressie en conflicten

Als begeleider streef je naar een goede sfeer in je groep. Plots ontploft er iets en sta je met je mond vol tanden. Elke begeleider maakt dit wel eens mee. We geven je graag een introductie in de aanpak van geweld en agressie én een hoop tips om te reageren op conflictsituaties. Een kijk op communicatie en preventie komt ook aan de beurt!

Bestaat uit:

- ◆ Communicatie
- ◆ Wat als het misgaat met communicatie
- ◆ Preventief werken

Door Spelen. Een sessie vol niet – competitieve spelen

Samenwerking en groepsvorming zijn een centraal gegeven in deze spelen. Spelenderwijs leren hoe je op een andere manier met conflict, macht en geweld kan omgaan.

Een leuke vorming om aan deel te nemen als begeleider en daarna over te brengen naar kinderen en jongeren.

Bestaat uit:

- ◆ Non-competitieve kennismaking
- ◆ Analyse van competitief spel + model conflicthantering Pat Patfoort
- ◆ Samenwerkingsspelen en vertrouwensspelen.

Hier gaan we uit van vorming door spel!

Vorming op Maat

Je wil graag rond een ander thema werken. Je hebt een idee en wil er wel eens over uitwisselen. Je wil meer te weten komen over onze andere thema's zoals verdraagzaamheid, geweldloosheid, mondiale vorming e.a.? Neem dan contact op met onze coördinator vorming. We werken graag met u een vorming op maat uit! Uniek en onovertroffen!

Info

Doelgroep: jeugdbegeleiders, max. 25

Prijs: € 50 voor een dagdeel (max. 3 uur) + kilometervergoeding

9. Vragen waar onze doelgroep mee zit

Enquête Jeugddiensten & Jeugdwerk (zomer 2006):

Vraag: Jeugd & Vrede geeft momenteel vorming over pesten, omgaan met agressie, non-competitieve spelen, groepsdynamica en duurzame ontwikkeling. Wat leeft er nog van thema's op jullie jeugddienst die verband houden met onze werking (vrede-seducatie)?

- ◆ verschillende vooroordelen, de verschillende politieke partijen en hun mening rond bepaalde kwesties, oorlog in andere landen
- ◆ teambuilding is zeker naar de jeugthuizen toe een hot-item
- ◆ omgaan met andere culturen
- ◆ verdraagzaamheid en racisme
- ◆ samenwerken met gezin en handicap rond jongeren met een handicap die vaak slachtoffers zijn van pesten en discriminatie

- ◆ Racisme en onverdraagzaamheid, diversiteit
- ◆ Samen-werken, informeren
- ◆ Straffen
- ◆ Omgaan met moeilijk gedrag
- ◆ Voornamelijk het bredere perspectief van pesten: cyberpesten, pesten via chat en gsm, pesten bij een oudere doelgroep (15+)

Heel veel jongeren(begeleiders) weten niet hoe te reageren op pestgedrag en/of gewelddadig gedrag in de lokale groep.

Conflict Disc

Frank Myny – Preventieconsulent Bijzondere Jeugdbijstand West-Vlaanderen

1. Probleemstelling

Niet alleen de materiële infrastructuur, maar ook het leefklimaat, de regels, de participatiekansen van ouders, begeleiders en opvoeders en de algemene doelstellingen van een speelpleinwerking (bijvoorbeeld: hoe inclusief wil een speelpleinwerking zijn?) kunnen ertoe bijdragen dat kinderen zich op hun best voelen in de speelpleinwerking. De concrete opvoedingspraktijk in een speelpleinwerking wordt door al deze factoren beïnvloed.

Een conflictsituatie ontstaat niet zomaar. Voor een conflict echt uitbreekt, is er meestal al het een en ander aan voorafgegaan. Die aanleiding is in vele gevallen een combinatie van verschillende gebeurtenissen die de voedingsbodem zijn voor het eigenlijke conflict. Soms ligt een deel van die aanleiding bij de kinderen zelf omdat ze slecht geslapen hebben, niet graag naar de speelpleinwerking komen of een verstoorde thuis-situatie hebben. In andere gevallen ligt de aanleiding op het speelplein zelf, omdat er bijvoorbeeld niet genoeg te beleven valt, een kind gepest wordt, er te veel dode momenten zijn. In de meeste gevallen is het een combinatie van verschillende factoren. De concrete opvoedingspraktijk op een speelplein kan ervoor zorgen dat er meer of minder conflicten zijn, of dat conflicten op een constructieve of minder constructieve manier worden aangepakt.

2. Verdere probleemanalyse

Ook het speelplein als organisatie heeft een grote invloed op het ontstaan van conflict-situaties. De concrete opvoedingspraktijk wordt beïnvloed door diverse factoren zoals de

pedagogische missie, de leefregels, het leefklimaat en de houding van de begeleiders. En terzelfder tijd beïnvloedt de opvoedingspraktijk ook op zijn beurt al deze zaken.

We hebben het hierboven al gesteld dat wachtmomenten op een speelplein bronnen kunnen zijn van storend gedrag en conflicten. Maar ook regels kunnen een bron worden van conflicten. Zo kan in een speelplein bijvoorbeeld een regel worden ingevoerd dat tieners de speelvoorzieningen voor kleuters niet mogen gebruiken als hangruimte. Wanneer ze dat toch doen, is er voor de animatoren een concrete basis om op te treden. Ze kunnen zich in hun concreet handelen (de opvoedingspraktijk) laten inspireren door deze regel en dat verbieden. Wanneer ze dit feit vaststellen en niet reageren, dan beïnvloeden ze door hun opvoedingspraktijk de regels. Want dan zijn deze regels dode letter en hebben ze nauwelijks invloed.

Op basis van observaties werden drie soorten conclusies geformuleerd. Het ging om conclusies over het voorkomen van conflicten en conclusies over het omgaan met conflicten. We geven hieronder ter illustratie een selectie uit deze conclusies weer.

- ◆ Speelpleinwerk heeft een duidelijk profiel (pedagogische missie). Het staat voor speelplezier voor kinderen. Speelpleinwerk moet dan ook in de eerste plaats zoveel mogelijk speelkansen aanbieden en dit tijdens de vakantie en onder begeleiding van jongeren. Maar niet alle kinderen komen met een positieve voorgeschiedenis naar een speelplein. Ze voelen zich soms niet goed in hun vel, terwijl dat welbevinden net de eerste voorwaarde is voor dat speelplezier. Het speelpleinwerk moet dan ook vooraf nagaan op welke manier dat welbevinden bevorderd kan worden door te werken rond gezelligheid en verbondenheid.
- ◆ De kwaliteit van een speelpleinwerking is af te meten aan het enthousiasme van de speelpleinploeg. Op organisatorisch niveau is het daarom uitermate belangrijk om veel energie te steken in het tot stand komen van een (h)echte speelpleinploeg, in een goed functionerend team van begeleiders.
- ◆ Het speelpleinwerk moet zich blijven profileren als een jeugdwerkform die staat voor spelen, vakantie en kinderen. Speelpleinwerk is geen hulpverlening. Maar bepaalde organisatorische aspecten van een speelpleinwerking kunnen wel degelijk aanleiding zijn voor het ontstaan van conflictsituaties. Lang wachten, in de rij staan voor inschrijvingen en dode spelmomenten kunnen conflicten in de hand werken.

Een speelpleinwerking kan dus ook anticiperen op het beheersen en het voorkomen van conflicten door haar werking en organisatie aan te passen.

3. De inhoud van de conflict disc

De conflict disc reikt methodieken aan die begeleiders en de verantwoordelijken op een speelpleinwerking *zelf* moeten hanteren en gebruiken.

Bij de uitwerking van de conflict disc werden er twee sporen gevolgd. Een eerste spoor biedt stappen aan om beter om te gaan met een situatie waarin er al sprake is van een probleem. Een tweede spoor is het preventieve deel dat mogelijkheden aanbiedt om conflictsituaties te voorkomen. Het project doet hierbij beroep op een metafoor: de Vlaamse Dienst voor Speelpleinwerking als pechverleningsdienst. De organisatie biedt een aantal startkabels aan wanneer de speelpleinwerking dreigt vast te lopen door een conflict (spoor 1). Maar daarnaast geven ze ook een onderhoudsboekje uit waarin beschreven staat wat er allemaal moet gebeuren om zulke situaties zo veel mogelijk te voorkomen (spoor 2).

Spoor 1: Startkabels

Op een speelpleinwerking kan het er soms hevig aan toegaan. Daar is niets mis mee. Een speelpleinwerking is een samenleving in zakformaat en daar horen onenigheden en conflicten nu eenmaal bij. En daar zitten positieve en negatieve kanten aan. Een fikse ruzie kan nieuwe inhoud geven aan relaties. Maar er zitten ook schaduwkanten aan. Het is bijzonder onaangenaam voor alle betrokkenen wanneer agressie, racistische uitlatingen, fysiek en verbaal pestgedrag zich voordoet. Dan springt het alarmsignaal op rood en moet er ingegrepen worden. Minder zichtbaar en daarom ook moeilijker opspoorbaar wordt het wanneer kinderen bijvoorbeeld uitgesloten of genegeerd worden door andere kinderen. Aan de basis hiervan kunnen onenigheden, moeilijkheden en conflicten liggen. Conflicten die blijven aanslepen en die niet aangepakt worden blijven woekeren en hebben bovendien de onaangename gewoonte om het hele klimaat te verzieken. En dat moet niet alleen zoveel mogelijk voorkomen worden, maar het moet ook aangepakt worden wanneer het zich voordoet.

In de conflict disc worden vijf stappen beschreven om een conflict aan te pakken. Telkens worden concrete methodieken aangereikt.

Stap 1: Ventileren

Partijen moeten in eerste instantie de kans krijgen om zich te uiten. Daar zijn een aantal goede redenen voor. Ventileren haalt de druk van de ketel, brengt de draaglast van de personen naar de groep en helpt om problemen in de juiste proporties te zien. Ventileren gaat bovendien niet vanzelf. Het vergt van de animatoren een hoge mate van betrokkenheid, openheid, luisterbereidheid en veel inlevingsvermogen. Een positief effect van ventileren is dat animatoren geconfronteerd worden met ervaringen van anderen en na verloop van tijd een genuanceerd beeld van de conflictsituatie krijgen. Soms is het probleem hiermee opgelost, maar niet altijd.

Stap 2: Probleem scherpstellen

Ventileren kan wel goed zijn op korte termijn, maar niet op lange termijn. Om dat in te schatten zijn er natuurlijk geen strikte regels. Veel zal afhangen van de inschatting op dat moment. Het uitdiepen van het probleem kan dan aan de orde komen. De begeleiders proberen een inzicht te verwerven in het probleem dat zich aandient. Door het probleem te bekijken vanuit het standpunt van het kind en van de begeleiders, komt men al een heel eind verder. Observeren, informatie verzamelen over de situatie, een persoonlijk gesprek voeren zijn activiteiten die ertoe kunnen bijdragen dat het probleem op een goede manier in beeld komt.

Zo bijvoorbeeld tracht de conflict disc aan de hand van een aantal vragen begeleiders te helpen om de conflictsituatie ook te bekijken vanuit het kind zelf.

Frequentie: *Komt het kind vaak in aanraking met het speelplein? Wordt het dagelijks één of meerdere keren gestraft?*

Duur: *Zijn de problemen al lang aan de gang? Enkele weken, eventueel al vorig jaar?*

Omvang: *Spookt het kind heel veel verschillende dingen uit? Soms zeggen animatoren: 'hij is er overal bij als er iets verkeerd loopt'. Het kind maakt vaak ruzie met andere kinderen, vernielt, spreekt tegen, saboteert de activiteiten...*

Ernst van het gedrag: *Veel kinderen vechten wel eens of maken iets kapot. Schopt dit kind om echt pijn te doen, vernietigt het 'gericht' materiaal van het speelplein of eigendommen van andere mensen...?*

Stap 3: Aanpak op maat

Nadien moet het probleem aangepakt worden. De voorwaarden daarvoor zijn, dat de animatoren voldoende respect houden voor alle betrokkenen en dat gestreefd wordt naar het behouden van goede banden. De aanpak houdt in dat er nieuwe realistische en haalbare doelen worden afgesproken. De inzet van een goed alternatief op het speelplein is vaak dat iedereen weer kan gaan spelen.

Stap 4: Evalueren en vastleggen

Zodra er nieuwe afspraken zijn gemaakt, is het belangrijk om te blijven zien hoe de situatie verder evolueert. Niets is vervelender dan een probleem dat voortdurend opnieuw opduikt.

Stap 5: Nazorg

Als de gekozen aanpak de probleemsituatie heeft opgelost, moeten we ervoor zorgen dat het probleem niet opnieuw opduikt.

Spoor 2: Het onderhoudsboekje

Om conflicten te voorkomen, is het belangrijk dat er op het speelplein aandacht besteedt wordt aan de volgende zaken:

1. Bij een kwalitatief speelaanbod gaat de aandacht vooral naar vakantie en spel dat gericht is op alle kinderen die er aanwezig zijn. Het speelaanbod moet dus voldoende divers zijn om de verschillende kinderen aan te spreken. Om te kunnen spelen, is het natuurlijk belangrijk dat kinderen zich goed voelen op een speelpleinwerking. Door veiligheid en geborgenheid en een begeleider die de kinderen goed kent, kan een kwalitatief aanbod ontwikkeld worden.
2. Een goede monitorenploeg besteedt voldoende tijd aan het uitbouwen van de relaties met kinderen. In het opvoedingsgebeuren staat de relatievorming met de kinderen centraal. Een goede vertrouwensband met de kinderen, met voldoende ruimte voor persoonlijke contacten is het uitgangspunt. Maar ook met andere monitoren moet een positieve band opgebouwd kunnen worden. Een speelpleinwerking organiseren is een hele klus en berust vooral op het enthousiasme van veel jonge mensen. En jonge monitoren kunnen nog niet alles weten en dat is normaal. Maar het is belangrijk dat ze terechtkomen in een groep die voldoende ondersteunend is en waar er voldoende coaching is.
3. Er is een goede organisatorische onderbouw. Kinderen zijn vaak de aanleiding tot storend gedrag op een speelpleinwerking, maar daarnaast kunnen ook de onvolkomenheden in de speelpleinorganisatie verantwoordelijk zijn voor storend gedrag. En regels maken op een speelpleinwerking vergt nu eenmaal veel paswerk. Maar toch kunnen een aantal voorwaarden geformuleerd worden waaraan deze regelgeving moet voldoen. Alleen die regels die echt nodig zijn, hebben hierin een plaats. En als ze ingevoerd worden, moeten ze voor alle participanten duidelijk zijn en consequent toegepast worden. Ze worden dan ook op een goede manier gecommuniceerd. De hele monitorenploeg moet hierbij samenwerken.
4. Er is aandacht voor de ouders en voor externe diensten. Volwassenen hebben het vaak moeilijk om storend gedrag van kinderen te interpreteren. Is het gedrag dat zich voordoet uitzonderlijk of niet? Krijgt deze jongere wel vaker ruzie met andere kinderen? Wordt hij of zij ook gepest op school? Een antwoord op deze vragen zou voor veel speelpleinwerkingen verduidelijken hoe ze de moeilijkheden het best kunnen aanpakken. Door raad te vragen aan de ouders of andere opvoeders zou men al een heel eind vooruitkomen. Voor de speelpleinwerking is het belangrijk de kinderen goed te kennen. Andere opvoeders kunnen de speelpleinwerking hierin bijstaan.

4. Verdere realisatie van de conflict disc

Voor de betrokken diensten en organisaties is het duidelijk dat de conflict disc geen product kan zijn dat volledig af is. De conflict disc kan immers onmogelijk de diverse opvoedingspraktijken en zeer verschillende opvoedingscontexten omvatten. Verrassend is deze vaststelling natuurlijk niet. Opvoeden is mensenwerk en dus steeds situationeel gebonden. Dat is een geruststellende vaststelling, want het betekent dat alle energie die in het opvoeden van jonge mensen wordt gestopt, ook wat kan opleveren.

Voor de preventie betekent dit vooral dat er geen algemene antwoorden op specifieke vragen gegeven kunnen worden. De antwoorden en oplossingen in de conflict disc zijn dan ook vooral te interpreteren als concretisering van een aantal voorwaarden waarmee in de opvoedingspraktijk rekening gehouden kan worden. Ze zijn niet te nemen of te laten en ze zullen in de verschillende contexten verschillende effecten hebben. Een analyse van de feitelijke opvoedingssituatie zal dan ook aan de basis liggen van elk concreet handelen. Op basis van de experimenten die op speelpleinwerkingen worden uitgevoerd en verder worden gevolgd, zullen in de toekomst wellicht nog betere voorstellen gedaan kunnen worden. De conflict disc zal daarom in de toekomst verder uitgebreid en opgebouwd worden op basis van meer concrete ervaringen en extra modules.

Beleidsplan ter preventie en bestrijding van geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op school

Maureen Luyens en An Thys – Limits vzw

1. Situering Steunpunt Grensoverschrijdend Gedrag op school

Limits vzw kreeg in 1997 van de toenmalige minister van Onderwijs het mandaat van Steunpunt en Informatiepunt Grensoverschrijdend Gedrag op School. Het Steunpunt verschaft in de eerste plaats telefonisch advies en informatie omtrent ongewenst gedrag aan iedereen die bij het onderwijsgebeuren betrokken is. Verder biedt het Steunpunt onder andere telefonische opvang aan personeelsleden en leerlingen die menen het slachtoffer te zijn van ongewenst gedrag. Het Steunpunt is tevens toegankelijk voor ouders die een melding wensen te maken over grensoverschrijdend gedrag naar hun kind toe. Ook directies en andere verantwoordelijken op school kunnen een beroep doen op het Steunpunt voor advies en interventies.

2. Ongewenst gedrag van volwassenen naar leerlingen: facts en bevindingen

Bij het Steunpunt zijn er in de periode van 1997 tot 2005 **257** meldingen binnengekomen waarbij er sprake was van één of andere vorm van grensoverschrijdend gedrag gesteld door volwassenen (personeel) naar leerlingen toe. Meer specifiek gaat het om 185 oproepen waarbij er melding gemaakt werd van pesterijen en/of agressie naar de leerling toe, in 72 situaties ging het om seksueel grensoverschrijdend gedrag. Wat betreft de meldingen omtrent pesterijen en agressie is er een opmerkelijke toename te bemerken over de laatste vijf jaar. Dit heeft grotendeels te maken met het feit dat het Steunpunt aanvankelijk enkel bevoegd was voor meldingen omtrent ongewenst

seksueel gedrag. Sinds 2001 heeft het Steunpunt een bijkomend mandaat gekregen om ook meldingen omtrent pesten en agressie door personeelsleden naar leerlingen (en tussen personeelsleden onderling) op te vangen en te behandelen. De stijging wijst ook op het feit dat de werking van Limits vzw aan bekendheid wint.

Het pestgedrag door leerkrachten en/of personeel uit zich voornamelijk op verbaal en psychisch vlak. Voorbeelden hiervan zijn o.a. een leerling vernederen in de klas, hem of haar isoleren, roepen, belachelijk maken, dreigen met punten, ... Meer dan de helft van deze meldingen komen vanuit het secundair onderwijs. Wat betreft ongewenst seksueel gedrag gaat het voornamelijk om fysieke uitingsvormen zoals aanrakingen, al dan niet intiem, knuffelen,...

De gevolgen van geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag voor de leerlingen zijn ernstig. Naast psychosomatische klachten worden er voornamelijk psychische klachten gerapporteerd (huilbuien, nachtmerries...).

Wat betreft pesten/agressie worden de problemen over het algemeen gemeld door de ouders van het kind. Bij ongewenst seksueel gedrag zijn het vaak personeelsleden met een zorgfunctie of de directie die om raad vragen bij het Steunpunt.

Naast telefonische ondersteuning komt het Steunpunt op vraag van de oproeper tussen. Dit kan gaan van een telefonisch contact met de directie ter responsabilisering of om de directie te adviseren in het zoeken naar een oplossing tot een gesprek met de betrokken leerkracht waarbij deze aangesproken wordt op zijn gedrag. Vaak heeft het Steunpunt ook een bemiddelende rol tussen de school en de ouders als er geen dialoog meer mogelijk is.

3. Situering Beleidsplan ter preventie en bestrijding van geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op school

Op 11 juni 2002 keurde de federale regering een wet goed die werknemers beschermt tegen geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op het werk. De wet betekent een wijziging en aanvulling van de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk.

Door de nieuwe wet van 11 juni 2002 ter bescherming van personeelsleden tegen geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag kwam de hele problematiek van grensoverschrijdend gedrag op school sterk in de actualiteit te staan.

Om deze wettelijke bepalingen te vertalen naar de onderwijscontext, zonder daarbij de in de meeste gevallen niet door de wet beschermde leerlingen uit het oog te verliezen,

ontwierp Limits vzw, in opdracht van de minister van Onderwijs, een *Beleidsplan ter preventie en bestrijding van geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op school*.

Deze wetgeving verplicht werkgevers zowel een preventief als een curatief beleid te voeren. De opdracht van de minister om een beleidsplan tegen geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag uit te werken voor scholen, gaat echter verder dan het implementeren van wat de wet bepaalt. Ook voor leerlingen moest immers een beleidsplan uitgewerkt worden, ook al worden zij in het algemeen niet door deze wet beschermd.

De wet voorziet het voeren van een preventief beleid, naast een remediërend of interveniërend luik.

4. Ontwikkeling van het Beleidsplan

Om de opdracht van de minister tot een goed einde te kunnen brengen en tegelijk te voldoen aan de behoefte van scholen aan een praktische en bruikbare handleiding, koos Limits vzw ervoor een draaiboek uit te werken dat handig gebruikt kan worden voor het opzetten van een preventiebeleid alsook op het moment dat ongewenst gedrag zich daadwerkelijk voordoet en gestopt dient te worden.

Dit praktische plan bestaat uit een preventief en een interveniërend luik. Het plan biedt een stappenplan voor het voeren van een constructief (werkend) beleid ter voorkoming van ongewenst gedrag op school. Limits vzw werkte vier afzonderlijke bundels uit, die los van elkaar gebruikt kunnen worden. Afhankelijk van de situatie die zich voordoet, kan men het gepaste plan hanteren.

Er zijn twee preventieplannen, één ten behoeve van leerlingen en één ten behoeve van onderwijspersoneel, waarin de stappen worden beschreven die men kan ondernemen om de kans op ongewenst gedrag minimaal te houden. De bundels bevatten handige tips en aanbevelingen, gebaseerd op concrete probleemsituaties. De bundel die op schoolpersoneel van toepassing is, is opgesteld conform de wetgeving uit 2002. Daarnaast ontwierp Limits vzw twee interventieplannen, die men kan raadplegen wanneer ongewenst gedrag zich voordoet en zo vlug mogelijk gestopt moet worden. Ook hier is er één bundel van toepassing op leerlingen, en een andere op schoolpersoneel. De interventieplannen zijn nog eens telkens onderverdeeld in twee delen, naargelang degene die het ongewenst gedrag stelt.

Het beleidsplan is ontworpen voor directies, leerkrachten, vertrouwenspersonen en CLB-begeleiders. Het kan inspirerend werken voor al wie rechtstreeks betrokken is bij het welzijn van leerlingen en personeelsleden. Sommige scholen kunnen hierdoor gestimuleerd worden om hun werking op een zinvolle manier verder te zetten. An-

dere scholen zullen zich door dit plan beter bewust worden van de noodzaak van een preventief beleid.

Bij het opstellen van het beleidsplan voor leerlingen is rekening gehouden met de ervaring, initiatieven en suggesties van de verschillende deskundigen die in de voorbije jaren relevante projecten hebben ontwikkeld in Vlaanderen. Daarnaast werd verder gebouwd op de ervaring van het Steunpunt.

5. Verspreiding van het Beleidsplan

Het Beleidsplan ter preventie en bestrijding van geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag verscheen in het najaar van 2003. Elke school en CLB ontving een exemplaar. Daarnaast kan het Beleidsplan gratis gedownload worden via de website van het departement Onderwijs, www.ond.vlaanderen.be/publicaties en via de website van het Steunpunt, www.iswlimits.be.

In 2004 volgde een sensibiliseringscampagne om het Beleidsplan verder bekend te maken. Er werden drie studienamiddagen georganiseerd in samenwerking met het departement Onderwijs voor alle onderwijsbetrokkenen. Ook tijdens twee opleidingsdagen voor vertrouwenspersonen uit het onderwijs werd het Beleidsplan toegelicht. Wegens groot succes werden de opleidingsdagen voor vertrouwenspersonen in 2005 herhaald. Hierbij werd opnieuw de aandacht gevestigd op het gebruik van het Beleidsplan.

6. Drie peilers

Een constructief beleid rond pesten, geweld en ongewenst seksueel gedrag moet gebaseerd zijn op drie peilers: preventie, sensibilisering en interventie. In de eerste plaats moeten scholen werk maken van een **positief schoolklimaat**, dat een buffer kan vormen tegen alle vormen van ongewenst gedrag. Wie graag naar school komt, er graag werkt en leert en er zich als persoon gerespecteerd weet, zal minder snel de drang voelen ongewenst gedrag te stellen. Er zou op school een permanente werking moeten bestaan die een continue aandacht voor welbevinden op school, kan verzekeren, bijvoorbeeld in de vorm van een werkgroep. Deze werkgroep kan de beginsituatie met betrekking tot deze problematiek, in kaart brengen. Waar staat de school op vlak van preventie? Komt pesten voor, waar en door wie wordt het ongewenst gedrag gesteld? Dit zijn noodzakelijk te beantwoorden vragen, wil men naar een werkend preventiebeleid evolueren.

Sensibilisatie hangt onlosmakelijk samen met preventie. De onderwijsbetrokkenen, schoolbesturen en inrichtende machten, directies, leerkrachten, en ander schoolpersoneel dienen zich bewust te zijn van hun verantwoordelijkheid in deze materie.

Personeelsleden moeten geïnformeerd worden over welke gevolgen pest- en ander ongewenst gedrag kan hebben op kinderen en jongeren. Er moet een duidelijke boodschap zijn dat ongewenst gedrag niet door de beugel kan en dat het binnen de schoolmuren zeker niet getolereerd zal worden.

Interventie in situaties van ongewenst gedrag, gebeurt eigenlijk op een moment waarop de preventie ontoereikend is gebleken. Dit neemt niet weg dat ook interventie, het zo snel mogelijk beëindigen van ongewenst gedrag met zo beperkt mogelijke schade voor klager en aangeklaagde, belangrijk is. Het Beleidsplan schenkt ook hieraan aandacht. Personeelsleden van de school worden door de federale wet omtrent geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op het werk beschermd. Het interventieplan dat Limits vzw ontwierp ter bescherming van personeelsleden, houdt hier rekening mee. Dit betekent niet dat leerlingen die, omdat zij buiten de bescherming van de wet vallen (zij zijn immers geen werknemers) slachtoffer worden van ongewenst gedrag, geen bescherming zouden nodig hebben. Limits vzw werkte een interventieplan uit ten behoeve van leerlingen, op basis van haar jarenlange ervaring en expertise. Er is aandacht voor de manieren waarop zowel klager als aangeklaagde aangesproken kunnen worden, voor de opvang van de ouders en voor de verschillende manieren waarop men de schade voor alle betrokkenen kan beperken.

7. Preventieplannen

Wat het preventieve luik betreft heeft Limits vzw twee preventieplannen uitgewerkt in verband met geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op school. Het gaat om een preventieplan voor leerlingen en een preventieplan voor personeelsleden van de school.

Volgens de nieuwe wetgeving zijn werkgevers verplicht een globaal preventiebeleid te voeren. Toch heeft Limits ervoor gekozen om een opsplitsing te maken in twee plannen. Dit om de volgende redenen:

- ◆ De huidige wetgeving is enkel van toepassing op de personeelsleden van de school. In het preventieplan voor de personeelsleden van de school zijn de richtlijnen van de wetgeving volledig geïntegreerd.
- ◆ De meeste leerlingen worden niet beschermd door de wet over geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op het werk. Toch is een goed werkend preventiebeleid ten aanzien van leerlingen belangrijk.
- ◆ De preventieplannen zijn gericht naar verschillende gebruikers. Het preventieplan voor leerlingen is geschreven voor directies, leerkrachten, CLB-medewerkers en vertrouwensleerlingen. Het preventieplan voor personeelsleden is bedoeld voor directies, vertrouwenspersonen en preventieadviseurs.

8. Interventieplannen

Naast de uitwerking van een preventief plan op maat van de doelgroep bestond de tweede opdracht eruit een interventieplan uit te werken en dit zowel voor personeelsleden als voor leerlingen.

Volgens de wetgeving over geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag zijn het de personeelsleden van de school die beschermd moeten worden, zowel tegen collega's als tegen leerlingen. Omdat de aanpak verschilt voor volwassenen en leerlingen, zijn er twee delen voorzien:

Deel 1 Interventieplan voor geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag tussen personeelsleden onderling.

Deel 2 Interventieplan voor geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag waarbij personeelsleden ongewenst gedrag ondervinden van leerlingen.

Deze interventieplannen zijn gericht naar de directies, vertrouwenspersonen en preventieadviseurs.

Zoals eerder werd aangehaald, is de huidige wetgeving over geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag niet van toepassing op de meeste leerlingen. Toch is het belangrijk om ook leerlingen te kunnen beschermen. Daarom bestaat er een grote behoefte aan concrete richtlijnen die hierbij kunnen helpen. Leerlingen kunnen geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag ondervinden van andere leerlingen, maar ze kunnen ook het slachtoffer worden van grensoverschrijdend gedrag van personeelsleden van de school. Om deze twee situaties te kunnen erkennen en om tegemoet te komen aan de voorvernoemde nood, ontwikkelde Limits vzw een interventieplan voor leerlingen dat bestaat uit twee delen:

Deel 1 Interventieplan voor geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag tussen leerlingen onderling.

Deel 2 Interventieplan voor geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag waarbij leerlingen ongewenst gedrag ondervinden van personeelsleden.

Deze interventieplannen zijn onder andere gericht naar directies, leerkrachten, CLB-medewerkers en leden van het oudercomité.

9. Praktische informatie

Het Steunpunt Grensoverschrijdend Gedrag op school is elke werkdag bereikbaar van 10u-17u op het telefoonnummer 016/20.85.88.

Meer informatie via www.iswlimits.be (Steunpunt Onderwijs).

Bijlagen

**Contribution of the Belgian Child Rights NGO Coalitions
to the global study on violence against children¹.
Submission to the United Nations Secretary
General's Study on Violence Against Children**

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen en de Coordination des ONG pour les droits de l'enfant

1. Introduction

The following contribution was coordinated by the French-speaking and the Flemish Children's Rights Coalition, the two NGO-coalitions who are monitoring the Convention on the Rights of the Child in Belgium.

The contribution consists of the input submitted by member-organisations who, in their daily work, deal with violence against children in Belgium. This contribution doesn't pretend to be exhaustive. It only brings together the experiences of NGO's, and puts the attention on the most prior forms of violence against children in Belgium.

2. General observations

Violence against children is an incredibly large problem, varied in shape, with far reaching negative consequences, not only for those involved, but for those linked to it and for society as a whole as well. The problem is growing, both in our own society and worldwide. There are no easy solutions. A lot is being done already, but not enough. Further commitment and action are required at all levels.

¹ Submitted by e-mail 1/04/2005 (Deze tekst werd ingediend per e-mail op 1 april 2005. Sommige gegevens kunnen gedateerd zijn.)

Important accents and priorities

1. The importance of the C.R.C. and everything connected with it.
2. The importance of children's rights education: generalised, compulsory in every type of education, at all levels and continuously! The youth work also has to assume more responsibility in this respect.
3. No need for new declarations, texts, proposals ... the existing laws, proposals, texts and declarations have to be put into practice!
 - ◆ ILO-Convention 182
 - ◆ Action platform Stockholm/Yokohama
 - ◆ Action platform special UNO-session on children's rights
 - ◆ Action platform 4th World Congress for Women
 - ◆ Action platform millennium goals
4. Participation in the debate by socially vulnerable and injured youngsters
 - ◆ youngsters as informants and witnesses
 - ◆ youngsters as empirical experts
 - ◆ resilience development among youngsters as to solidarity
5. A National Commission should operate as a coordinating agency between the different involved ministries, and should develop a coherent policy on all kinds of violence against children.
6. Debate, attention and funds should not be reduced to extreme violence against children. Obviously, this is important, but it is only the tip of the iceberg.
7. There is a strong link between commercialised, sexual or other extreme violence against children outside the family on the one hand and domestic violence, not commercialised and non-sexual violence against children on the other hand . The one nourishes the other in both directions.
8. Domestic violence is a much larger problem than expected in our country as well. It exists in many forms and it has to be opposed. The taboo has to be broken down.
9. Other supply lines to extreme exploitation of children have to be cut: extreme poverty, racism, war, AIDS, children without parents, children on the run, degradation of the family and of parenting
10. Pay attention to new ways of culturally protected violence against children: fighting divorce, irresponsible parenting, spoiling.
11. Responsible parenthood and compulsory educational support. The family as a 'social factory' must be strengthened. The power of the market has to be limited!

3. Child maltreatment

“UNICEF research estimates that almost 3,500 children under the age of 15 die from physical abuse and neglect every year in the industrialized world. The greatest risk is among younger children. A small group of countries – Spain, Greece, Italy, Ireland and Norway – appear to have an exceptionally low incidence of child maltreatment deaths; Belgium, the Czech Republic, New Zealand, Hungary and France have levels that are four to six times higher. The United States, Mexico and Portugal have rates that are between 10 and 15 times higher than those at the top of the league table. The good news is that child deaths from maltreatment appear to be declining in the great majority of industrialized countries”²

The number of reports of cases of child abuse increases, but this is due partly to a higher willingness to report. The most communicated form of maltreatment is physical maltreatment. Emotional neglect is rather recent, but rising form of maltreatment. Most of the reports remain originating from the direct surroundings from the child.

Children as a victim of maltreatment generally arrive at the welfare assistance and/or justice. Each actor has its own vision on treatment, so that a different route is frequently followed.

Prevention of child maltreatment

- ◆ **Screening the educating context as risk prevention**

Risk screening is only justified and appropriate when it will be applied with respect for the education competence and the privacy of parents. Moreover, the instrument is only appropriate when for each question being raised, an answer and/or offer exists or is searched for.

- ◆ **Radical reject of so-called ‘small violence’ (violence within the education)**

Belgium has still not made beating children within the educational context illegal. Several other European countries, however, did.

NGO’s asks for the setting-up of Article 371bis in the Civil Code: *“a child is entitled to care, security and a good education. It must be treated with respect for its person and its individual character and it cannot be subject to humiliating treatment, or other forms of physical or mental violence.”*

Also we ask that a legal prohibition on corporal punishment would be adopted, like already happened in Sweden, Denmark, Finland, Cyprus, Germany, Croatia and Iceland.

² A League Table of Child Maltreatment Deaths in Rich Nations, 2003, UNICEF Innocenti Research Centre

This is also asked moreover by the Council of Europe. Given the widespread and traditional acceptance of corporal punishment as a legitimate form of discipline of children in Belgium, the legislation does not send a clear message to parents, children and others that all corporal punishment is unlawful. Despite some positive constitutional and legislative changes, there is no explicit prohibition of parental corporal punishment. Awareness raising campaigns should support the legal prohibition of corporal punishment.

◆ **To promote courses of education support**

Parents may not fall into an “educational vacuum” when they no longer use physical punishment, but aren’t offered alternatives. Parents must get the chance of practising and exchanging education skills, together with other parents, such as putting limits, to learn to punish and to reward... This service must be accessible, sufficiently spread and aimed to both “modal parents” and parents with specific questions or problems.

◆ **Support of initiatives that raise resistance of children**

The government must invest in initiatives to make children able-bodied. Resources must be immediately freed to give chances to such initiatives.

◆ **Support of the child- and young people telephone**

NGO’s are of opinion that the child- and young people telephone as a basic provision must continue to exist. A 0800-line (free of charge and anonymous) for this has been designated and asks extra resources.

◆ **More attention to the prevention**

NGO’s demand that prevention becomes incorporated in all sectors of youth care. Particular attention must go out to antisocial behaviour of young children, since then the foundation for the further life path is laid.

◆ **Perception concerning violence**

The best approach of prevention has been preventing that the children of today develop into the violence offenders of tomorrow. This asks for an arsenal of measures with focus on communication competence, perception concerning violence (toys, computer games, media...).

Protection of the child as a victim

◆ **Need to more and structural consultation between several involved ministries**

To be able to conduct a coherent policy on violence within the family, there must come an end to the fragmentation in dealing with the problem, by the establishment of a coordinating agency (commission, consultative committee, coordination cell...) who brings together all the involved ministers.

- ◆ **More harmonisation between the Welfare and Justice authorities, between care workers and the police**
The NGO's ask the same treatment irrespective of the reporting point. This asks for constant and structural consultation, training moments and a generalised common treatment like currently being developed thematically in a number of cities.
- ◆ **Particular attention for assistance to children within a violent partner relation**
Although children themselves are not a direct victim but a witness of a violent relation, it is important that the assistance takes care of these children and support them.
- ◆ **The legal position of young people**
The NGO's ask that children can address themselves directly to the judge, that the government establishes the right to be heard for children as from 12 years and that children are entitled to a youth lawyer.
- ◆ **Description of mentally violence so that it can be incorporated in the law**
Shouting and scolding can have for children just as heavy or even heavier impact than beating. Mental violence however is not illegal. The NGO's ask a legal framework to illegalise mental violence.

4. Young road traffic victims

"In every single industrialized country, injury has now become the leading killer of children between the ages of 1 and 14. Taken together, traffic accidents, intentional injuries, drownings, falls, fires, poisonings and other accidents kill more than 20,000 children every year throughout the OECD. Despite these statistics, and the rising worries of parents everywhere, the likelihood of a child dying from intentional or unintentional injury is small and becoming smaller. For a child born into the developed world today, the chances of death by injury before the age of 15 are approximately 1 in 750 – less than half the level of 30 years ago. The likelihood of death from abuse or intentional harm is smaller still – less than 1 in 5,000. On the roads of the industrialized world, child deaths have been declining steadily for more than two decades."³

The NGO's strongly insist that road traffic accidents are considered as a form of (physical and mental) violence against children. We believe this violence that originates on

³ A League Table of Child Maltreatment Deaths in Rich Nations, 2003, UNICEF Innocenti Research Centre

the streets to be banalised too much by society and by government bodies, which is a fundamental violation of the right to physical and personal integrity of children. Studying the rights of children who are involved in road traffic accidents, teaches us that fundamental rights mentioned in the Convention of the Rights of the Child are violated: the right to development, access to information, education, leisure time, ...

There is too much ignorance, a limited awareness concerning:

- ◆ The existence of children who are road traffic victims
- ◆ The different ways in which children can become victim of a road traffic accident:
 - Direct victims who have to recover from their injuries in hospital, have to rehabilitate in specialised rehabilitation centres and have to find their way again in society, sometimes with permanent disabilities.
 - Brothers, sisters, nephews, cousins, friends and schoolmates who have lost a loved-one in a road traffic accident and have to go on with their lives.
 - Brothers, sisters, nephews, cousins, friends and classmates who have to cope with a victim that needs special care; the beloved one is not the same person anymore due to physical and emotional trauma and injuries.
 - Children and youngsters who have witnessed a road traffic accident and have to cope with this in one way or another.
- ◆ The needs and desires of these children
- ◆ The impact of road traffic accidents on the direct environment of children, especially on the family
- ◆ The support and care that can provide an answer to the needs and desires of those children, in their direct environment and in the professional care system

The NGO's believe that children who are direct or indirect road traffic victims, without any difference, need to feel better supported in their own environment and find their way more easily in a better developed care system, in which the perspective of children and youngsters primes.

The NGO's believe that there is an important lack of knowledge concerning the prevalence of this kind of violence. Existing figures only show the numbers of direct victims. They fail to show:

- ◆ the numbers of indirect victims
- ◆ the numbers of direct victims who need further support after the formal revalidation period in a hospital or revalidation centre

These numbers are needed to provide government bodies and society with a solid base for appropriate action, not only in the field of prevention of this type of violence, but also with concern to the fields of rehabilitation and reintegration.

Although valid statistical background is an important basis for action, it is not enough. There is also an important need for scientific research into the qualitative aspects of this type of violence. From the point of view of NGO's, qualitative research into the needs and desires of these violated children is needed, but we are convinced that NGO's in the prevention-field experience the same need with regard to 'their' topics.

Data from the World Health Organisation shows that the risk of death following a road accident is still significantly higher in Belgium than in the neighbouring countries. The knowledge that the victims are mainly minors means that it is not exaggerated to conclude that in this matter, children from all social categories within the section of society with no (political) voice, are structurally disadvantaged compared to other groups.

However, a clear and positive evolution is in progress in Belgium: during recent years the government has granted a more sustained attention to road safety leading up to a number of initiatives. Obviously, implementing a controlled coherent policy in the area of road safety has been made more difficult by the dispersal of expertise in this field. The federal authorities, regions, cities and towns all have decisive powers in this area.

The NGO's highlight the numerous and efficient prevention campaigns. They support the campaign promoting the use of safety belts by children in the rear of the car. However, one must not lose sight of the fact that the main cause of most accidents is excess speed. The failure to respect speed limits thus must also be tackled. The NGO's expect more effort by the competent responsible persons in this area, i.e. the Ministers of Justice and of Internal Affairs.

5. Sexual Abuse

Child Focus conducted a study on the profile of the child sex abuser. The most important conclusion that emerged from this study is that there is no single type of child abuser. Most of the time (about 85 to 90 %), the abuser is a family member or friend, in other words someone who would never be a suspect. This abuser is friendly and wins the child's confidence.

Sexual abuse usually causes serious damage. However, it is possible to limit this damage by making an early diagnosis and giving a proper assistance.

It is important to keep in mind that Child Focus, social services and Justice are not the only services dealing with cases of sexual abuse. Schoolteachers and principals, all who come into daily contact with children, really need to pay attention to this problem. Everyone has a role to play and is involved in the victim support.

Prevention absolutely has to become a priority. We can mention the campaign "stop prostitution enfantine.be".

The treatment of the abusers often constitutes a strategy neglected in comparison with the prevention of the sexual exploitation and protection of the children. One however could say that “the only hope to put the children out of reach abusers is to work.... with these men in order to stop their criminal cycle. Such a work – that they deserve it or not – is quite simply the best shape of protection of the children we have”.

The research undertaken in the United Kingdom and the United States showed that the most current characteristic presented by those which commit sex murders against children is the distortion of their behaviour and ways of thinking their.

This type of attitudes and convictions is frequently a sexualised form of racism (“in this culture, the girls are sexually mature younger”).

According to their criteria: the child is responsible for the aggressions which it undergoes, the sexual contacts with an adult cannot make him of evil, and it is able to agree to these acts (the child “chose” this way of life).

These distortions make it possible to the abusers to deceive themselves while being convinced that of such contacts can be beneficial for the child (we nothing but do “come to assistance” of the child by giving him money).

The programs of treatment which attack these cognitive distortions and encourage the development of the compassion towards the children could have some positive results.

6. Parental Abduction

Besides cases of disappearance and sexual abuse of minors, Child Focus also treats cases of parental abduction. In 2003, Child Focus had 567 new cases of parental abduction, involving 837 children. Of these 567 cases, there were 207 preventive ones, where one of the parents fears that the other one is going to abduct the child.

In the parental abduction cases, Child Focus does not defend the interests of the two parents or even of one of the parents, but always endeavours to give priority to the interests of the children.

A parental abduction is a traumatising experience for a child. It means that the child is taken away from the other parent, from his friends at school, from his room and his toys. It also often happens that the abductor lies to the child concerning the other parent with the result that the child has a distorted image of that parent.

If there is a solution for the abduction and if it is possible to have contacts between the child and the parent that is left behind, these contacts are often difficult. Sometimes, the child doesn't speak the same language as the parent anymore, and has been raised in a completely different culture.

If the child then returns to the country of origin, all this can cause even more problems for the child. On the other hand, the contact with the other parent can be restored.

7. Unaccompanied minors

Any national of a State not forming part of the European Economic Area who has not yet reached the age of 18 and enters Belgian territory or resides there without being accompanied by the father, mother, legal guardian or spouse is defined as an “unaccompanied migrant minor”.

There has been a lot of progress in the last years about the way those children are treated in Belgium. A new law creating a guardianship system has been approved by the parliament and has entered into force on the 1st of May 2004. Since then every unaccompanied migrant minor should receive the help of a legal guardian whose duties are:

- ◆ To represent legally the child in all the legal procedures (asylum procedure, other migration procedure, ...);
- ◆ To assist him in the interviews, demands, ...
- ◆ To take care of him and provide him a shelter, a school, a psychological assistance when needed, ...
- ◆ To formulate propositions of long term solutions for him
- ◆ To make sure that the best interest of the child is fully respected

The authorities also created various open centres that organise sections especially conceived for the minor and propose an adequate care to those children. The centres provide a social, legal and school follow-up. There is also a schooling system adapted to them.

Besides those very positive evolutions of the last years, the NGO's still have many subjects of concern about the unaccompanied minors:

- ◆ There aren't enough guardians for all unaccompanied minors arriving in Belgium; that means that a part of them do not receive this specific protection;
- ◆ The guardianship system is still in its beginning; the quality of the guardianship is not yet perfect: the guardian receive a training but this one is not sufficient; there isn't enough control on the quality of the intervention of the guardians.
- ◆ There are big differences of treatment of unaccompanied minors whether they apply for asylum or not; the differences are linked with the procedure, the right to stay in Belgium, the accommodation system, the schooling system,... There are no legal justification of those difference in the treatment of those children;

- ◆ A child who do not apply for asylum will meet many difficulties to find an adequate centre which will provide him accommodation, care and meet all his needs; if he lives illegally on the territory, he may not receive social help from the local authorities in charge of this individual support;
- ◆ Because this lack of adequate protection of the non asylum seekers, some of them disappear; among the ones who disappear, some try to go to another European country (like UK), while other stay in Belgium but illegally; the fact that the Belgian authorities do not provide them with a legal status means that they don't receive the protection they deserve. The children who disappear as well as those who have to hide themselves because they live illegally in the country are probably the most vulnerable ones and could be subject of different kind of mistreatment, abuses, ...
- ◆ The NGO's are very concerned by the fact that unaccompanied minors are first and foremost foreigners before being minors as far as the Belgian state and the immigration authorities are concerned. A child applying for asylum will mainly be treated as an adult and too little is done to consider him really as a child; the procedure is mainly the same for a child and for an adult; many kind of children's right violation are not taken into account to provide them with a refugee status.

But besides all those subjects of concern, one of the most important and characterised violation of children's right is probably the deprivation of liberty. The access to the territory of foreign unaccompanied minors is often refused and in that case, the child is detained at the border. Children accompanied by their families or legal representatives are also often detained in closed centres for situated at the border. They are placed in those centres which are completely not adequate for the minors, and are mixed up with adults.

The detention of foreigner minors in the closed centres must be considered as an illegal measure that is an inhuman and degrading type of treatment according to article 3 of the Convention on human rights and is opposite with article 5 of the same Convention and article 3 and 37 of the Convention on the Rights of the Child witch defines the infant's detention very clearly as a last resort and therefore only as an exceptional measure. The end of the detention must be legally affirmed.

8. Trade and traffic

Trafficking of human being remains an issue of great importance on the political agenda in Belgium. Both the government and NGO's made great efforts to improve the legislation and the prevention systems, and to provide care, recovery and reintegration for minor victims of trafficking. It is important to recall the structure of the Belgian State and the breakdown of responsibilities between the various levels of authority.

Belgian governmental policy on CSEC, including trafficking of children, is therefore broken down into several parts. On the one hand, the Federal State is responsible for justice and foreign affairs matters. On the other hand, the Communities are responsible for prevention, awareness and aid to victims.

Legislation

The most important progress at federal level was made in the field of legislation by reinforcing the existing laws and regulations.

On 23 March 2000, the Belgian Parliament adopted a new constitutional provision (Article 22 bis) on children's rights in order to guarantee respect for the moral, physical and sexual integrity of children. This provision gives concrete expression to the objective of ensuring the recognition of the child as a subject of rights in the Belgian Constitution.

Belgium also adopted a new law on the protection of minors in the criminal justice system, dated 28 November 2000. This completes the provisions already added to the Belgian Criminal Code in 1995 concerning commercial sexual exploitation. The law reinforces the protection of minors, particularly with regard to trafficking, prostitution and pornography. In line with the implementation of the Trafficking Protocol, the provisions of the law on human trafficking will be modified shortly.

The law of December 1980 on access to the territory, residence, establishment and expulsion of foreigners, makes it an offence to facilitate the entry, residence and, in future, the transit, of a foreigner in Belgium by using fraudulent means, violence, threats or constraints, or to abuse the vulnerability of a foreigner. A new article in the law of November 2000 adds 'minority' to the criteria by which a foreigner could be vulnerable, so that the fact of being a minor is automatically considered a position of vulnerability.

Ratification of the Optional Protocol on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography requires adaptation⁴ of the Belgian law, which currently does not make a sufficient distinction between trafficking and smuggling, and has no special provisions for cases in which the trafficked person is a minor.

Care provisions

Unaccompanied minors are considered an important risk group. On 24 December 2002 a law was passed in the Belgian Parliament, which creates a system of guardianship, allowing for the appointment of a guardian to every unaccompanied foreign minor on Belgian territory.

⁴ Approved by the Council of Ministers in a legislative proposal of November 2003.

Reception centres specialising in the reception of victims of trafficking of human beings already exist for several years in Belgium. Since 2000 three specialised centres for the reception of minor victims of trafficking and unaccompanied minors were opened in both regions of the country. The regional governments finance those centres. The centres offer temporary reception while efforts are made to find a long-term solution for the young people.

The regional governments dedicated more resources to street social work as an important instrument in the detection of and care for young foreign prostitutes. The objective is to take steps so that the victims of prostitution – whose unstructured, underground lifestyle are an obstacle to any initiative – come into contact with social assistance. For example, in Antwerp, the non-profit association, Payoke, provides assistance, among other things, to young people who are involved with prostitution in one way or another (e.g. groups of prostitutes starting up, groups of very young pimps, children of prostitutes, and young street children in red light districts) most of whom are from former Yugoslavia and have no papers. Similar associations exist in the two Communities.

Law Enforcement, coordination and prevention

In implementing the section on trafficking of human beings of the Federal Plan for security and penal policy⁵, a working group was created in September 2000 under the chairmanship of the Criminal Policy Department (Ministry of Justice), in which all sectors participated (justice, internal affairs, judges, police, “*Office des étrangers*” (the Immigration Services), etc.). The sectors comment in this working group on the progress of the internal action plans. Working meetings took place every month for several months and resulted in an inventory or stocktaking on the trafficking of human beings, with a special place for the situation of children. This inventory is revised periodically.

A network of expertise in the field of trafficking of human beings is being put in place by the College of General Prosecutors. Liaison magistrates are appointed for each judicial district and made responsible for the issue of trafficking. A national magistrate in the Public Prosecutors Department has the task of coordinating the work against trafficking at national level. The purpose is to contribute, by means of concrete projects, to the development and implementation of criminal policy in this field. One of the objectives is to optimise the implementation of the Ministerial Directive of 31 May 1999⁶ on the policy for investigation and prosecution of cases involving trafficking of human beings

⁵ In execution of the government agreement called “La voie vers le 21e siècle” (Towards the 21st century), and particularly under point 3 referring to a “secure society”, the Minister of Justice was appointed by the federal government to draft a Federal Plan for security and penal policy. This plan was adopted unanimously by the government on 31 May 2000.

⁶ COL 12/99.

and child pornography, while correcting any loopholes or shortcomings shown up by the evaluation carried out in 2002.

During 2004, the Directive will be modified in line with the Trafficking Protocol. The age of the victims is one of the criteria for priority with regard to investigation and prosecution. The directive recommends not losing sight of the objective, which is to prosecute those who organize trafficking of human beings and child pornography, or who benefit from such crimes.

The directive sets out the tasks of liaison magistrates appointed for each judicial district and each prosecution service, in so far as trafficking of human beings is concerned. It provides for the holding of periodical coordination meetings with all the services involved, including those concerned with the sexual exploitation of children for commercial purposes.

During 2003, 18 Federal Prosecutors were appointed to handle, lead and prosecute all sub-local and/or international criminal investigations. Four of these Prosecutors are specialised in human trafficking matters.

A Taskforce on “trafficking of human beings” in which all departments dealing with this problem, as well as the Centre for Equal Opportunities and the Fight against Racism, are involved, was set up in December 2000. The mission of the Taskforce is to design an integrated policy covering administration, social welfare, criminal law, and assistance to victims. In January 2003, the Taskforce prepared a Royal Decree on the functioning and coordination of the struggle against trafficking of human beings.

A concrete plan for organizing the exchange and processing of information in a structured way has been developed. The objective of this human trafficking information and analysis Centre⁷ (98) is to find structured ways to coordinate and integrate information. It is used by police forces, NGOs and the social services in an effort to harmonise their policies. The same Decree that will formally establish this new Centre will also set up a multi-agency co-ordination on human trafficking, which will advise the government on policy in the area.

Various prevention campaigns, awareness actions and distributions of information have been subsidised by the regional governments in both parts of the country. They were carried out by specialised NGOs and child care organisations. Young people can ask questions free of charge and anonymously by means of a telephone line (‘kindertelefoons’) and Youth Centres are available to them if they want to get more personalised information or assistance. Victims of trafficking make only occasional use of this general service.

⁷ IAMM-CIATTEH.

After the Second World Congress in Yokohama, the government decided to focus actively on the demand side of the child prostitution and trafficking issue. A prevention project is being developed with ECPAT in Belgium involving different target groups⁸. (99)

Data collection

All the studies done in the last two years on child trafficking involving Belgium (IOM, Save the Children, UNICEF) agreed that no reliable data is available on the number of trafficked children involved in sexual exploitation. In Belgium no distinction is made in the official statistics between adults and minors, although minors are given a special legal status.

The *'Office des étrangers'* (Immigration Services) registers 1,000 UAMs every year. In 2002, 15 new cases of trafficking in minors were started in the courts. In 11 of those cases, trafficking for sexual purposes was explicitly mentioned. The centres for the reception of victims of trafficking accounted for more than 45 minor victims of trafficking for sexual purposes in that year.

Recommendations

We refer to the Trafficking I Report⁹ and to the Recommendations contained in it, all of which remain valid today, even though many advances have been made. We also refer to the OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings, and to the Brussels Declaration on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings which in their recommendations reflect the recommendations of this Report below.

I. Recommendations to Governments:

1. Establish effective Child Protection mechanisms at national level.
2. Develop an Anti-Trafficking Programme with specific provision for combating the trafficking of children.
3. Give children their rightful priority in national judicial systems.

⁸ A national campaign with ECPAT Belgium/Federal police and other partners (National Transport Federation, National Railway, NMBS, Child Focus, Ministry of Foreign Affairs, Army, National Tourism Industry, ...) directed towards lorry drivers, army personnel, embassy personnel, NGO personnel etc. Information leaflets and posters in all train stations and police stations, a code of conduct for Belgians working abroad, training courses for all embassy and army personnel. Renewed efforts towards tour operators and travel agencies. A 6 month campaign directed towards the public in general will be launched in March 2004 (posters in railway stations, police posts, airports and embassies abroad). A national hotline will be created.

⁹ ECPAT Europe Law ENFORCEMENT PROGRAMME, 2004.

4. Criminalise in-country human trafficking.
5. Criminalise the purchase of sexual services from minors.
6. Law enforcement officials must recognise the special vulnerability of children to sexual exploitation.
7. Provide Witness Protections for Child Victims.
8. Consider the establishment of a Counter-Trafficking Steering Group along the model of the UK, with specialised sub-groups.
9. Re-thinking of Migration Policies
10. Research the extent and the nature of the prostitution of minors.

II. Recommendations to national social and educational services:

11. Develop data registration systems specific to minors.
12. Map the national services.
13. Education, awareness raising and social assistance for prevention.

III. Recommendations to NGOs:

14. Co-operation between NGOs working for children and NGOs working for women.
15. Use of the Offices of the UN Special Rapporteur and OSCE Representative.

IV. Recommendations to governments, NGOs and IGOs:

16. Awareness-raising.
17. Information and training for those involved in combating trafficking.
18. Improving the quality of media coverage.
19. Hotlines/Helplines.
20. Developing programmes for shelter, rehabilitation and reintegration.
21. Attention to repatriation programmes.

V. Recommendations to governments, funding agencies, the private sector:

22. Fund the not-for-profit sector to provide care for victims on a continuing basis.

9. Child pornography

Internet is a tool that helps to evolve society. New ways of distraction, communication and information are discovered and established. The things that are happening on the Internet, have an influence on a number of habits and social values and this on global level.

Faced with this situation, the responsibility of the legislator is complex. On the one hand, he has to guarantee the freedom of speech on the Internet, on the other hand he has to take care and prevent the risks and punish the antisocial and inhuman activities which happen on the Internet. The huge domain of Internet, makes the development of legislation a titan's work. More often, the focus of legislation lies on the offender and not on the victim of the crime.

When talking about pornography on line, the notions of phantasm, pleasure, auto-eroticism, expression of curiosity and search for sexual satisfaction come immediately to mind. The omnipresence of pornography, not only on the Internet, but also on other commercial supports, strengthens the banality of sexual acts and tends to enlarge the circle of "normality".

The confrontation of young children with pornographic images could result in the creation of fear and anxieties, certainly with very young children. Some children will try to re-experiment what they have seen on the Internet. Others could consider the access to these images as a violation of an interdiction, which is comparable with a game to achieve a record. Once this record is broken, they pass on to something else. The consequences of having easy access to images of pornographic nature for children are divers and depend heavily on their age.

In this way, the different attempts to lock up the Internet with a padlock of all potential harmful material for youngsters, as for example pornographic images, appears to be pointless until now. The lack of efficiency of filters is not to be proven and total parental control is an illusion. A friendly and preventive supervision of parents, as well as the attention towards and the constant exchange of ideas concerning the new technologies, which are available for their children, is a more realistic solution.

In the field of protection of minors, the legislator has a lot of work to do concerning the fight against any harmful content and material. Child abusive images are in abundance on the Internet and maintain the sexual exploitation of over probably 100.000 children in the world.

The ECPAT international concept paper "Cyberspace as a locale of violence" is also a good source of information.

10. Begging

Facing the presence of children in the streets of Brussels, the CODE has realised 2 studies: one about the begging of the children and the search for a social answer and the second about the awareness of the Roma community and the school integration of the Roma children.

This first research had made it possible to draw up the following observations:

- ◆ The children who beg in Brussels are for the majority of the children accompanied by their parents or their family in the broad sense.
- ◆ They are originating in the countries of central and Eastern Europe.
- ◆ The begging is generally the consequence of poverty and exclusion in which these families live.
- ◆ According to the information collected near the authorities and of qualified associations on the matter, the phenomenon of the draft of the children is marginal in Belgium.

Considering the specificity of the Roma community like groups migrants and the great ignorance of this population, The CODE has continued the research with two parts:

- ◆ Concrete actions of information and of sensitising of the public authorities and in particular of the police force. Within this framework, a module of formation was carried out and courses were given to the School of police force of Brussels. This module should be integrated in the basic training and continued police force.
- ◆ A deepened qualitative analysis of the schooling of the children Roma the schooling being a fundamental vector of integration.

First, reports of research let us note that the relations of the Romanian world with the world non-Romanian are characterised by the mistrust and the fear which have their roots in a long history of persecution and rejection. For the Roma child, the contact with school is often the first contact with the world non-Romanian. It is consequently important that this contact proceeds well to facilitate a good fixing with the company.

The barriers of the schools are analysed through the applicable legislative framework on the matter and its practice. Although the government took completely positive measures out of matter of equality of chances, in particular through the Decree "Discriminations positive", the decree relative to the welcome of the firstly-newcomers and the circular relative to the repatriation of families with child at school, we note some gaps:

- ◆ The definition of firstly-newcomer which makes it possible the firstly-newcomers to profit of reorientation class excludes certain categories of children (for example children coming from the countries arising of EU or children residing since more than one year on the Belgian territory and which are not registered at school),
- ◆ The reorientation class, in itself positive, which has as a function to work the learning intensive of the French language and the handing-over on adapted level, is not conceived to accommodate there young illiterates, which is sometimes the case of the Roma children,
- ◆ Lastly, the duration of the passage which is fixed at one year maximum (so that the class keeps its function of footbridge) is often insufficient.

Moreover, certain principles registered in the legislation are not applied in practice and also constitute important obstacles for the school participation of the Roma children:

- ◆ The right of the inscription is not guaranteed in practice,
- ◆ The gratuity of school: the expenses school are certainly too heavy for families in precarious situation!
- ◆ The school follow-up of the absenteeism is rare because the qualified services are overflowed.

Research makes state of various obstacles to the school participation of Roms:

- ◆ The situation of stay and the precarious living conditions prevent the child to invest in a long-term process.
- ◆ The schooling does not constitute a priority when you are in situation of survival, in particular to satisfy the primary education needs (to eat, ...).
- ◆ The weak schooling and the bad experiments of the parents have as a consequence mistrust with respect to the institution of the school, the lack of references, ...

Let us note that according to a study of the UNDP in 2002: "a third only of Roms questioned finished their primary studies and 6 % their studies secondary and 1% of them made higher studies"!

- ◆ The relation school-family, which is of any importance for the school participation of the children, is often characterised by misunderstandings and the no-communication.
- ◆ Various sociocultural characteristics enter also concerned: prevalence of the family on school, an education directed towards the group with daily rates/rhythms of life free, a strong orientation towards the oral culture?

In addition to these various obstacles, it is important to take into account the characteristics of the school course of the Roma children. This course is often characterised by a parcelled out course, a late entry in the schooling, a shift of age, a school delay, the absenteeism. All these factors are in interaction and are reinforced mutually. The parcelled out course and the age of entrance in educational circle have important effects on the delay.

Finally, the CODE recommends:

- ◆ The search for a social and co-ordinate answer with the authorities and the NGO active in this matter,
- ◆ Measures in term of stay for a better access of the refugee status and the regularisation,

- ◆ Measures to increase the school integration of the Romas children (via for example a school mediation),
- ◆ Measures to increase the access at the social aid
- ◆ Measures to fight against the trade of human beings at the national and international level
- ◆ Actions for a best respect of the minorities rights in the origin country.

11. About the Belgian Child Rights NGO Coalitions

The French-speaking Children’s Rights Coalition (“*Coordination des ONG pour les droits de l’enfant*” (CODE)) and the Flemish Children’s Rights Coalition (“*Kinderrechtencoalitie Vlaanderen*”) are the two NGO-coalitions who are monitoring the Convention on the Rights of the Child (CRC) in Belgium.

French-speaking Children’s Rights Coalition – CODE

The “*Coordination des ONG pour les droits de l’enfant*” (CODE) was founded in 1994 within the framework of the first official Belgian report was an initiative by the Belgian section of the Defence for International Children (DEI).

Members today include: Amnesty International, ATD Quart Monde, BADJE (Bruxelles Accueil Développement de la Jeunesse et de l’Enfance), the Belgian Committee for UNICEF, DEI International, ECPAT Belgique, Commission Justice et Paix, la Ligue des droits de l’homme, la Ligue des familles and OMEP.

These different associations have a common objective of developing specific actions to promote and defend children’s rights in Belgium and in the world.

Together, they have the following goals:

- ◆ To monitor that the Convention concerning Children’s Rights is put in action by Belgium.
- ◆ To develop a programme for informing, consciousness raising and educating about children’s rights.

French-speaking Children’s Rights Coalition Coordination des ONG pour les droits de l’enfant (CODE)

Frédérique Van Houcke

Child Rights Officer

Rue Marché aux Poulets 30, 1000 Bruxelles

Tel.: (00-32) 2/209.61.68 – Fax.: (00-32) 2/209.61.60

E-Mail: frederiquevanhoucke@lacode.be

Website: www.lacode.be

Flemish Children's Rights Coalition

The Flemish Children's Rights Coalition is a network of 27 non-governmental organizations for the defence of children's rights. The areas in which these organizations work, the public they target and the levels at which they operate vary, but they all have the child's interest at the heart of their programs.

The 27 member-NGO's of the Flemish Children's Rights Coalition are the following: Child Focus, CREFI, DCI Vlaanderen, Dienst Alternatieve Sanctie & Voogdijraad, Ecpat België, Gelijke Rechten voor Iedere Persoon met een Handicap, Gezinsbond, 't Huis, Jeugd en Vrede, Kinder- en Jongerentelefoon, Kinderrechtenhuis, Kinderrechtswinkels, Liga voor Mensenrechten, Medisch Steunpunt Mensen Zonder Papieren, Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg, Onderzoekscentrum Kind en Samenleving, Ouders van Dove Kinderen, Plan België, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, Unicef België, VCOV, Vlaams Welzijnsverbond, Vlaamse Scholierenkoepel, Vivès, Vlaams Internationaal Centrum, Welzijnszorg et ZEBRA.

Flemish Children's Rights Coalition

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen

Didier Reynaert & Jef Geboers

Child Rights Officer

Eekhout 4, 9000 Ghent – Belgium

Tel: +32 (0)9/225.90.25

Email: didier.reynaert@kinderrechtencoalitie.be

Website: <http://www.kinderrechtencoalitie.be>

Following member organisations submitted a contribution:

◆ **Child Focus**

One of the main tasks of Child Focus remains combating the sexual abuse of children. To achieve this objective, every staff member of Child Focus has a specific role. On the one hand, the case managers are in charge of providing the child and his/her parents with proper support. It also means that the victim will be put in contact with the official services. On the other hand, Child Focus can count on the commitment of the research and prevention department. This department regularly organises study days, takes part in the launch of prevention campaigns and carries out different studies.
<http://www.childfocus.org>.

- ◆ **ECPAT (End Child Prostitution and Trafficking of Children for sexual purposes)**
ECPAT is an international pluralist network which fights to put an end to the sexual exploitation of the children, which pleads for an equitable North-South policy and which begins for a responsible development, durable and participate of the countries of the South.
<http://www.ecpat.be>

- ◆ **Kinderrechtenhuis (= children's rights house)**
The Kinderrechtenhuis was set up in 1999 as a non-profit organisation. Its main purpose was the establishment of a child friendly society according to the C.R.C. The *Kinderrechtenhuis* has room for 40 beds and publishes its own magazine: *'Recht uit kind'*! There are activities on three levels: accommodation for youth work and social holiday centre; solidarity house; training centre for children's rights.
<http://www.kinderrechtenhuis.tk>

- ◆ **The League of Families**
The league of families is a non-profit organisation. Its aims are to promote solidarity between families, to advance the interests of all families with special consideration of large families, and to advocate a family- and child-minded society. The 'Bond' welcomes all families: large families, young families, grand-parent families, reconstituted families and one parent families all have their place within the organisation.
<http://www.gezinsbond.be>

- ◆ **Platform 'Minors in exile'**
The Platform "Minors in exile" is a network of associations which aim to improve the catch in charge of the foreign minors in Belgium, to formulate draft amendments of the legislation, administrative rules and procedures and to exchange information on the interventions of each association.
http://www.sdj.be/fr/242_mineurs_en_exil.html

- ◆ **UNICEF**
The UNICEF is the Funds of the United Nations for childhood. UNICEF Belgium carries out an active plea near the authorities and of the public so that one gives more attention to all the aspects of the rights of the child as well in the national policy as in our international relations. UNICEF Belgium is thus at the origin of campaigns on the draft of the children, the sexual exploitation of the children or on the children soldiers.
By the project «What do you think?» (www.whatdoyouthink.be), UNICEF Belgium implements the right to the participation of the children and of the young people and associates them at the "rapportage" for the Committee rights of the child.
<http://www.unicef.be>

◆ **ZEBRA**

ZEBRA is an organization of which the goal is to develop and stimulate all the initiatives which could improve the situation of young victims of the road and their parents.

<http://www.zebraweb.be>.

Aanbevolen literatuur en wetgeving

Bijlage

1. Algemeen

VN-studie Geweld tegen kinderen

www.unviolencestudy.org

www.violencestudy.org

www.crin.org/violence

VN-Comité voor de Rechten van het Kind

<http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm>

OMCT: World Organisation Against Torture

www.omct.org

Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children

<http://www.endcorporalpunishment.org/>

2. Seksueel geweld

Relevante wetgeving

- ◆ Wet 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, *B.S.* 31 december 1980.
- ◆ Wet 25 november 1991 houdende goedkeuring van het Verdrag inzake de rechten van het kind aangenomen te New York op 20 november 1989, *B.S.* 17 januari 1992.

- ◆ Omzendbrief van 7 juli 1994 betreffende de afgifte van verblijf – en arbeidsvergunningen aan vreemdelingen en slachtoffers van mensenhandel, *B.s.* 7 juli 1994.
- ◆ Wet 13 april 1995 houdende bepalingen tot bestrijding van de mensenhandel en van de kinderpornografie, *B.s.* 25 april 1995.
- ◆ Koninklijk Besluit van 16 juni 1995 betreffende de opdracht en bevoegdheid van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding inzake de bestrijding van de internationale mensenhandel, alsook de uitvoering van artikel 11 paragraaf 5, van de wet van 13 april 1995 houdende bepalingen tot bestrijding van de mensenhandel en van de kinderpornografie, *B.s.* 14 juli 1995.
- ◆ Omzendbrief nr. COL 12/99 3 juni 1999 van het College van Procureurs – generaal bij de Hoven van Beroep betreffende de Ministeriële richtlijn houdende het opsporing – en vervolgingbeleid betreffende mensenhandel en kinderpornografie van 31 mei 1999.
- ◆ Wet 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, *B.s.* 17 maart 2001.
- ◆ Wet 28 november 2000 inzake computercriminaliteit, *B.S.* 3 februari 2001.
- ◆ Wet 8 april 2002 betreffende de anonimiteit van getuigen, *B.s.* 31 mei 2002.
- ◆ Wet 7 juli 2002 houdende een regeling voor de bescherming van bedreigde getuigen en andere bepalingen, *B.s.* 10 augustus 2002.
- ◆ Koninklijk Besluit van 16 mei 2004 betreffende de bestrijding van de mensensmokkel en mensenhandel, *B.s.* 28 mei 2004.
- ◆ Wet 10 augustus 2005 tot wijziging van diverse bepalingen met het oog op de versterking van de strijd tegen mensenhandel en mensensmokkel en tegen praktijken van huisjesmelkers, *B.s.* 2 september 2005.
- ◆ Wet houdende instemming met het Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van het kind, inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie, aangenomen te New York op 25 mei 2000, *B.s.* 27 maart 2006.
- ◆ Gemeenschappelijk optreden van 27 februari 1997 door de Raad opgenomen op grond van artikel K.3 van het verdrag van de Europese Unie ter bestrijding van mensenhandel en seksuele uitbuiting van kinderen. *P.B.* 4 maart 1997, Nr. L 063.
- ◆ Overeenkomst nr. 182 van de Internationale Arbeidsorganisatie van 17 juni 1997 betreffende het verbod van de ergste vormen van kinderarbeid
- ◆ Facultatief protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie van 25 mei 2000, bij het verdrag inzake de rechten van het kind.
- ◆ Aanvullend protocol inzake preventie, bestrijding en bestraffing van mensenhandel, in het bijzonder vrouwenhandel en kinderhandel, bij het verdrag van de Verenigde Naties tegen transnationale georganiseerde misdaad, gedaan te New York op 15 november 2000.
- ◆ Aanbeveling nr. R (2000) 11 ter bestrijding van mensenhandel met het oog op seksuele exploitatie, 19 mei 2000.

- ◆ Besluit van de Raad van 29 mei 2000 ter bestrijding van kinderpornografie op het Internet. *P.B.* 9 juni 2000, Nr. L 138.
- ◆ Aanbeveling nr. R (2001) 16 ter bescherming van kinderen tegen seksuele exploitatie, 31 oktober 2001.
- ◆ Kaderbesluit van de Raad van 19 juli 2002 inzake de bestrijding van mensenhandel. (2002/629/JBZ) *P.B.* 1 augustus 2002, Nr. L 203/1.
- ◆ Besluit van de Commissie van 25 maart 2003 tot oprichting van de adviesgroep 'Deskundigengroep Mensenhandel', *P.B.* 26 maart 2003, Nr. L 079, 25-27.
- ◆ Kaderbesluit van de Raad van 22 december 2003 ter bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie. (2004/68/JBZ) *P.B.* 20 januari 2004, Nr. L 13/44.
- ◆ Richtlijn 2004/81/EG van de Raad van 29 april 2004 betreffende de verblijfstitel die in ruil voor de samenwerking met de bevoegde autoriteiten wordt afgegeven aan onderdanen van derde landen die het slachtoffer zijn van mensenhandel of hulp hebben gekregen bij illegale immigratie. *P.B. L 261*, 6 augustus 2004.
- ◆ Besluit Nr. 803/2004/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 april 2004 tot vaststelling van een communautair actieprogramma (2004-2008) ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen kinderen, jongeren en vrouwen en ter bescherming van slachtoffers en risicogroepen (Daphne II- programma), *P.B.* 30 april 2004, Nr. L 143, 1-8.
- ◆ Conventie van de Raad van Europa inzake de bestrijding van mensenhandel in Warschau op 16 en 17 mei 2005.

Websites

Meldingspunten

www.gpj.be/nl/meld_kp.htm
contact@gpj.be
www.fedpol.be
contact@fccu.be
www.stopkinderprostitutie.be
www.missingkids.com

Nationale organisaties

www.ecpat.be
www.childfocus.be
www.saferinternet.be
www.clicksafe.be

www.sensoa.be/seksueel_misbruik.php
www.plan-belgie.org/nieuws/pers/akkoord_mensenhandel
www.seksueelgeweld.be

Internationale organisaties

www.ispcan.org
www.osce.org
www.ilo.org
www.csecworldcongress.org
www.unicef.org/protection/index_exploitation.html
www.icmec.org
www.thecode.org
www.worl-tourism.org/protect_children/

Slachtofferhulp

www.boysproject
www.payoke.be

Wetgeving

<http://pisa.belnet.be/pisa/nl/juridisch/isp.htm>
www.wvc.vlaanderen.be/juriwel/kinderrechten
<http://europa.eu/scadplus/leg/nl/s22009.htm>

Literatuur

VERMEULEN, G., *Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu, 2001, 699 p.

Prostitutie en seksueel misbruik: een probleemstelling, Remion, G., Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1991, 96 p.

O'GRADY, R., *Schande!: de schokkende wereld van sekstoerisme en kinderprostitutie*, Tielt, Lannoo, 1995, 135 p.

Root causes: a gender approach to child sexual exploitation: a WEDO report on the First world congress against commercial sexual exploitation of children: Stockholm, Sweden, August 27-31, 1996, Women's Environment and Development Organisation, New York, 1996.

VENICZ, L. EN VANWEESENBECK, I., *Aard en omvang van (gedwongen) prostitutie onder minderjarige (allochtone) meisjes*, Utrecht, NIS-SO, 1998.

Joint east west research on trafficking in children for sexual purposes in Europe: the sending/ receiving countries, Noten, T., Amsterdam, ECPAT Law Enforcement Group, 2004.

3. Intrafamiliaal Geweld

Websites

Vertrouwensartsencentra Kindermishandeling

www.kindinnood.org

www.kindermishandelingleuven.be

www.vkantwerpen.be

info@vkgent.be

info@vertrouwenscentrumwvl.be

info@vklimburg.be

Steunpunt Algemeen Welzijnswerk

www.steunpunt.be

Kind & Gezin

www.kindengezin.be

RAAK (Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling)

www.stopkindermishandeling.nl

Literatuur

Dossier 'Geweld in het gezin. Gezinnen zijn niet te kloppen.'

<http://www.gezinsbond.be/html/actuele-standpunten/Intrafamiliaal%20geweld.pdf>

Een Titanic vol kinderen. Bond Zonder Naam

www.atlas-bzn.be

Slotbeschouwingen van het VN-Comité voor de Rechten van het Kind

<http://www.kinderrechtcoalitie.be/default.asp?pageid=241>

4. Geweld op school en in de vrije tijd

Websites

www.sportopjongerenmaat.be
www.violencestudy.org
www.ohchr.org/english/bodies/crc/discussion.htm
www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/school.pdf
www.kindengezin.be
www.kinderrechten.be
www.violencestudy.org
www.ncccev.org/violence/community.html
www.obsviolence.com

Literatuur

- BOONEN, R. (red), *GEWELDig. Congresboek*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn, 2006, 266 p.
- DAVID, P., *Human Rights in Youth Sport: A Critical Review of Children's Rights in Competitive Sport*, Routledge, London, 2005.
- DEBOUTTE, G. en SCHELSTRAETE, I., *Pesten. Wat is het, wat doe je eraan?*, Bakermat uitgevers, 2000, 88 p.
- DEPUYDT, A., DEKLERCK, J. en DEBOUTTE, G., *Verbondenheid als antwoord op de link-wentie? Preventie op een nieuw spoor*, Acco, Leuven- Leusden, 2001, 215 p.
- GUGGENBÜHL, A., *Fascinerend geweld. Omgaan met agressief geweld op school*, Lemniscaat, Rotterdam, 1996, 142 p.
- Jeugd en geweld: een interdisciplinair perspectief. In: Zicht op jeugd, DE HAAN, W.J.M. en DE BIE, E.F.A.E. (red.), Van Gorcum, Den Haag, 1999, 12 p.
- VAN ACKER, J., *Probleemgedrag in de klas en agressie op school: een praktische hand-leiding*, De Boeck, Antwerpen, 2005, 180 p.
- VAN DINTER, F., *Soms, vaak, misschien. Over preventie in het basisonderwijs*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn, 2004, 234 p.
- VAN NESTE, G., "Spijbelpreventie in de praktijk. De jongerencoaches in Antwerpen", *Welwijs* 2005, jrg. 16, nr. 3, 34-35.
- VAN NESTE, G., "Preventie van antisociaal gedrag op school. Het startbanenproject JoJo: scholen voor jongeren, jongeren voor scholen", *Welwijs* 2001, jrg. 12, nr. 2, 7-10.
- VETTENBURG, N., *Violence in schools, Awareness – raising, prevention, penalties*, General report, Council of Europe Publishing, 1999, 32 p.

Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, prostitutie en pornografie bij het Verdrag inzake de rechten van het kind

New York, 25 mei 2000

De Staten die partij zijn bij dit Protocol,

Overwegend dat het ten behoeve van de verdere verwezenlijking van de doelstellingen van het Verdrag inzake de rechten van het kind en de verdere toepassing van de bepalingen ervan, in het bijzonder de artikelen, 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 en 36, gepast zou zijn de maatregelen uit te breiden die de Staten die partij zijn, dienen te nemen teneinde de bescherming van kinderen te waarborgen tegen de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie,

Tevens overwegend dat het Verdrag inzake de rechten van het kind het recht van het kind erkent te worden beschermd tegen economische uitbuiting en tegen het verrichten van werk dat naar alle waarschijnlijkheid gevaarlijk is of de opvoeding van het kind zal hinderen, of schadelijk zal zijn voor de gezondheid of de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke of maatschappelijke ontwikkeling van het kind, 44 (2000) Nr. 2

Ernstig bezorgd over de aanzienlijke en toenemende internationale handel in kinderen ten behoeve van de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie,

Uiterst bezorgd over de wijdverbreide en voortdurende praktijk van sekstoerisme, waarvoor kinderen bijzonder kwetsbaar zijn, aangezien het de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie rechtstreeks bevordert,

Erkennend dat een aantal bijzonder kwetsbare groepen, met inbegrip van meisjes, een groter risico loopt om seksueel te worden uitgebuit en dat meisjes onevenredig vertegenwoordigd zijn onder de slachtoffers van seksuele uitbuiting,

Bezorgd over de toenemende beschikbaarheid van kinderpornografie via internet en andere nieuwe technologieën, en herinnerend aan de Internationale Conferentie inzake de bestrijding van kinderpornografie op internet (Wenen, 1999) en, in het bijzonder,

de conclusie daarvan die oproept tot het wereldwijd strafbaar stellen van de vervaardiging, verspreiding, export, import, transmissie, het opzettelijk bezit en propageren van kinderpornografie, en de nadruk leggend op het belang van nauwere samenwerking en partnerschap tussen regeringen en de Internetbranche,

Van mening dat de uitbanning van de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie zal worden vergemakkelijkt door aanneming van een brede benadering, waarbij rekening wordt gehouden met alle relevante factoren, zoals onderontwikkeling, armoede, economische verschillen, een onrechtvaardige sociaaleconomische structuur, probleemgezinnen, gebrek aan onderwijs, migratie van het platteland naar de stad, discriminatie op grond van geslacht, onverantwoordelijk seksueel gedrag door volwassenen, schadelijke traditionele praktijken, gewapende conflicten en handel in kinderen,

Van mening dat het nodig is te pogen de bewustwording van het publiek te bevorderen om de vraag van consumenten naar de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie terug te dringen, en voorts overtuigd van het belang van versterking van een wereldwijd partnerschap tussen alle actoren en van het verbeteren van de rechtshandhaving op nationaal niveau,

Gelet op de bepalingen van internationale juridische instrumenten die relevant zijn voor de bescherming van kinderen, met inbegrip van het Verdrag van Den Haag inzake de bescherming van kinderen en de samenwerking op het gebied van de interlandelijke adoptie, het Verdrag van Den Haag inzake de burgerrechtelijke aspecten van internationale ontvoering, het Verdrag van Den Haag inzake de bevoegdheid, het toepasselijke recht, de erkenning, de tenuitvoerlegging en de samenwerking op het gebied van ouderlijke verantwoordelijkheid en maatregelen ter bescherming van kinderen en Verdrag nr. 182 van de Internationale Arbeidsconferentie betreffende het verbod op en de onmiddellijke actie voor de uitbanning van de ergste vormen van kinderarbeid,

Aangemoedigd door de overweldigende steun voor het Verdrag inzake de rechten van het kind, waaruit de algemene bereidheid blijkt zich in te zetten voor de bevordering en bescherming van de rechten van het kind,

Het belang erkennend van de uitvoering van de bepalingen van het Actieprogramma ter voorkoming van de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie en de Verklaring en de Agenda van Stockholm, aangenomen op het Wereldcongres tegen de commerciële seksuele uitbuiting van kinderen, gehouden te Stockholm van 27 tot en met 31 augustus 1996, en andere ter zake dienende besluiten en aanbevelingen van relevante internationale organisaties,

Op passende wijze rekening houdend met het belang van de tradities en culturele waarden van ieder volk voor de bescherming en de harmonische ontplooiing van het kind,

Zijn het volgende overeengekomen:

Artikel 1

De Staten die partij zijn, verbieden de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie overeenkomstig de bepalingen van dit Protocol.

Artikel 2

Voor de toepassing van dit Protocol wordt verstaan onder:

- a. de verkoop van kinderen: iedere handeling of transactie waarbij een kind wordt overgedragen door een persoon of groep personen aan een andere persoon of groep personen tegen betaling of een andere vorm van vergoeding;
- b. kinderprostitutie: het gebruik van een kind bij seksuele handelingen tegen betaling of een andere vorm van vergoeding;
- c. kinderpornografie: elke afbeelding, op welke wijze dan ook, van een kind dat betrokken is bij, werkelijke of gesimuleerde, expliciete seksuele gedragingen of elke afbeelding van de geslachtsorganen van een kind voor primair seksuele doeleinden.

Artikel 3

1. Iedere Staat die partij is, waarborgt dat zijn strafrecht volledig van toepassing is op ten minste de volgende handelingen en gedragingen, ongeacht of deze strafbare feiten in eigen land dan wel grensoverschrijdende, of individueel dan wel in georganiseerd verband worden gepleegd:
 - a. in het kader van de verkoop van kinderen als omschreven in artikel 2:
 - i. het aanbieden, afleveren of aanvaarden van een kind, ongeacht op welke wijze, met als doel:
 - a. de seksuele uitbuiting van het kind;
 - b. de overdracht met winstoogmerk van organen van het kind;
 - c. het onderwerpen van het kind aan gedwongen arbeid;
 - ii. het als tussenpersoon ongerechtmatig verkrijgen van toestemming voor de adoptie van een kind in strijd met toepasselijke internationale juridische instrumenten inzake adoptie;
 - b. het aanbieden, verwerven, aanwerven of ter beschikking stellen van een kind voor kinderprostitutie als omschreven in artikel 2;
 - c. het vervaardigen, distribueren, verspreiden, importeren, exporteren, aanbieden, verkopen of bezitten voor bovengenoemde doeleinden van kinderpornografie als omschreven in artikel 2.

2. Onverminderd de bepalingen van het nationale recht van een Staat die partij is, geldt hetzelfde voor een poging tot het plegen van een van de bedoelde handelingen, alsmede voor medeplichtigheid of deelneming aan deze handelingen.
3. Iedere Staat die partij is, stelt op deze feiten passende straffen die rekening houden met de ernst ervan.
4. Onverminderd de bepalingen van zijn nationale recht, neemt iedere Staat die partij is waar nodig maatregelen om de aansprakelijkheid van rechtspersonen te vestigen voor de in het eerste lid van dit artikel omschreven strafbare feiten. Met inachtneming van de rechtsbeginselen van de Staat die partij is, kan deze aansprakelijkheid van rechtspersonen strafrechtelijk, privaatrechtelijk of bestuursrechtelijk zijn.
5. De Staten die partij zijn, nemen alle passende juridische en bestuurlijke maatregelen om te waarborgen dat alle personen die betrokken zijn bij de adoptie van een kind handelen in overeenstemming met toepasselijke internationale juridische instrumenten.

Artikel 4

1. Iedere Staat die partij is, neemt de nodige maatregelen om zijn rechtsmacht te vestigen ten aanzien van de strafbare feiten bedoeld in artikel 3, eerste lid, wanneer de feiten zijn gepleegd op zijn grondgebied of aan boord van een in die Staat geregistreerd schip of luchtvaartuig.
2. Iedere Staat die partij is, kan de nodige maatregelen nemen om zijn rechtsmacht te vestigen ten aanzien de strafbare feiten bedoeld, in artikel 3, eerste lid, indien:
 - a. de vermoedelijke dader een onderdaan is van die Staat of een persoon die zijn vaste woon- of verblijfplaats op zijn grondgebied heeft;
 - b. het slachtoffer een onderdaan is van die Staat.
3. Iedere Staat die partij is, neemt tevens de nodige maatregelen om zijn rechtsmacht te vestigen ten aanzien van de voornoemde strafbare feiten wanneer de vermoedelijke dader zich op zijn grondgebied bevindt en hij hem niet uitlevert aan een andere Staat die partij is op grond van het feit dat het strafbare feit door een van diens onderdanen is gepleegd.
4. Dit Protocol sluit geen strafrechtelijke rechtsmacht uit die wordt uitgeoefend in overeenstemming met het nationale recht.

Artikel 5

1. De strafbare feiten, bedoeld in artikel 3, eerste lid, worden geacht te zijn beschouwd als uitleveringsdelicten in elk tussen de Staten die partij zijn bestaand uitleveringsverdrag en worden opgenomen als uitleveringsdelicten in elk later tussen hen te sluiten uitleveringsverdrag, in overeenstemming met de in die verdragen genoemde voorwaarden.

2. Indien een Staat die partij is de uitlevering afhankelijk stelt van het bestaan van een verdrag, en een verzoek om uitlevering wegens deze strafbare feiten ontvangt van een andere Staat die partij is waarmee hij geen uitleveringsverdrag heeft gesloten, kan hij dit Protocol beschouwen als juridische grondslag voor uitlevering. De uitlevering is onderworpen aan de voorwaarden waarin het recht van de aangezochte Staat voorziet.
3. De Staten die partij zijn en de uitlevering niet afhankelijk stellen van het bestaan van een verdrag, erkennen deze strafbare feiten onderling als uitleveringsdelicten, onderworpen aan de voorwaarden waarin het recht van de aangezochte Staat voorziet.
4. Voor uitlevering tussen de Staten die partij zijn, worden deze strafbare feiten beschouwd niet alleen te zijn begaan op de plaats waar zij zijn gepleegd, maar ook op het grondgebied van de Staten die overeenkomstig artikel 4 rechtsmacht dienen te vestigen.
5. Wanneer een verzoek om uitlevering wordt gedaan ter zake van een in artikel 3, eerste lid, omschreven strafbaar feit en de aangezochte Staat die partij is niet uitlevert of wenst uit te leveren op grond van de nationaliteit van de dader, neemt die Staat passende maatregelen om de zaak over te dragen aan zijn bevoegde autoriteiten ten behoeve van vervolging.

Artikel 6

1. De Staten die partij zijn, verlenen elkaar de ruimst mogelijke bijstand in verband met onderzoeken of bij strafrechtelijke of uitleveringsprocedures ter zake van de in artikel 3, eerste lid, genoemde strafbare feiten, met inbegrip van rechtshulp ter verkrijging van bewijsmateriaal waarover zij beschikken en dat nodig is voor de procedure.
2. De Staten die partij zijn, komen hun verplichtingen uit hoofde van het eerste lid van dit artikel na in overeenstemming met verdragen of andere regelingen inzake wederzijdse rechtshulp die tussen hen bestaan.
Indien dergelijke verdragen of regelingen ontbreken, verlenen de Staten die partij zijn elkaar rechtshulp in overeenstemming met hun nationale wetgeving.

Artikel 7

Onverminderd de bepalingen van hun nationale recht:

- a. nemen de Staten die partij zijn maatregelen ten behoeve van het, indien nodig, in beslag nemen van en beslag leggen op:

- i. zaken zoals documenten, vermogensbestanddelen en andere hulpmiddelen die zijn gebruikt voor het plegen of bevorderen van strafbare feiten als bedoeld in dit Protocol;
 - ii. opbrengsten afkomstig van dergelijke strafbare feiten;
- b. geven de Staten die partij zijn uitvoering aan verzoeken van een andere Staat die partij is tot beslagname van of beslaglegging op de in onderdeel a. bedoelde zaken of opbrengsten;
- c. nemen de Staten die partij zijn maatregelen gericht op het, tijdelijk of definitief, sluiten van panden die zijn gebruikt voor het plegen van dergelijke strafbare feiten.

Artikel 8

1. De Staten die partij zijn, nemen passende maatregelen om de rechten en belangen van kinderen die het slachtoffer zijn van de uit hoofde van dit Protocol verboden praktijken tijdens alle fasen van de strafrechtelijke procedure te beschermen, in het bijzonder door:
 - a. de kwetsbaarheid van kinderslachtoffers te erkennen en procedures aan te passen teneinde hun speciale behoeften, met inbegrip van hun speciale behoeften als getuige, te erkennen;
 - b. kinderslachtoffers te informeren over hun rechten en hun rol in en de omvang, planning en voortgang van de procedure en de uitspraak in hun zaak;
 - c. op een wijze die in overeenstemming is met de procesregels van het nationale recht mogelijk te maken dat de opvattingen, behoeften en zorgen van kinderslachtoffers naar voren worden gebracht en onderzocht in de procedure wanneer hun persoonlijke belangen in het geding zijn;
 - d. gedurende de gehele gerechtelijke procedure passende ondersteunende diensten te bieden aan kinderslachtoffers;
 - e. indien nodig de persoonlijke levenssfeer en identiteit van kinderslachtoffers te beschermen en maatregelen te nemen in overeenstemming met het nationale recht om verspreiding van informatie te voorkomen die zou kunnen leiden tot de identificatie van kinderslachtoffers;
 - f. in daarvoor in aanmerking komende gevallen zorg te dragen voor de bescherming van zowel kinderslachtoffers als hun gezinnen en van ten behoeve van hen optredende getuigen, tegen intimidatie en represailles;
 - g. onnodige vertraging wat betreft het wijzen van het vonnis en wat betreft de uitvoering van rechterlijke bevelen of beschikkingen inzake de toekenning van schadeloosstelling aan kinderslachtoffers te voorkomen.

2. De Staten die partij zijn, waarborgen dat onzekerheid ten aanzien van de feitelijke leeftijd van het slachtoffer geen beletsel vormt voor het instellen van strafrechtelijke onderzoeken, met inbegrip van onderzoeken ten behoeve van het vaststellen van de leeftijd van het slachtoffer.
3. De Staten die partij zijn, waarborgen dat bij de behandeling door het strafrechtssysteem van kinderen die het slachtoffer zijn van de in dit Protocol omschreven strafbare feiten, de belangen van het kind de eerste overweging vormen.
4. De Staten die partij zijn, nemen maatregelen om te zorgen voor passende scholing, in het bijzonder op het gebied van recht en psychologie, voor de personen die werken met slachtoffers van de uit hoofde van dit Protocol verboden strafbare feiten.
5. In de daarvoor in aanmerking komende gevallen nemen de Staten die partij zijn maatregelen teneinde de veiligheid en integriteit van de personen en/of organisaties die betrokken zijn bij de voorkoming en/of bescherming en rehabilitatie van slachtoffers van deze strafbare feiten te beschermen.
6. Geen enkele bepaling van dit artikel wordt zodanig uitgelegd dat deze schadelijk is voor of onverenigbaar met de rechten van de verdachte op een eerlijk en onpartijdig proces.

Artikel 9

1. De Staten die partij zijn, zullen ter voorkoming van de in dit Protocol bedoelde strafbare feiten wettelijke en bestuurlijke maatregelen en sociaal beleid en programma's aannemen of aanscherpen, toepassen en bekendmaken. Specifieke aandacht wordt geschonken aan de bescherming van kinderen die in het bijzonder kwetsbaar zijn voor deze praktijken.
2. De Staten die partij zijn, bevorderen de kennis van het grote publiek, met inbegrip van kinderen, door middel van informatie met alle passende middelen, onderwijs en opleiding inzake de preventieve maatregelen en schadelijke gevolgen van de in dit Protocol bedoelde strafbare feiten. Bij de nakoming van hun verplichtingen uit hoofde van dit artikel moedigen de Staten die partij zijn de deelname aan van de gemeenschap en, in het bijzonder, van kinderen en kinderslachtoffers, aan de informatieve, educatieve en opleidingsprogramma's, mede op internationaal niveau.
3. De Staten die partij zijn, nemen alle uitvoerbare maatregelen teneinde alle passende bijstand aan de slachtoffers van deze strafbare feiten te waarborgen, waaronder hun volledige herintegratie in de maatschappij en hun volledige lichamelijke en geestelijke herstel.
4. De Staten die partij zijn, waarborgen dat alle kinderslachtoffers van de in dit Protocol omschreven strafbare feiten toegang hebben tot adequate procedures om zonder onderscheid des persoons schadeloosstelling te vorderen van degenen die juridisch aansprakelijk zijn.

5. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen gericht op het doeltreffend verbieden van de vervaardiging en verspreiding van materiaal dat de in dit Protocol omschreven strafbare feiten propageert.

Artikel 10

1. De Staten die partij zijn, nemen alle nodige stappen om de internationale samenwerking te intensiveren door multilaterale, regionale en bilaterale regelingen ten behoeve van voorkoming, opsporing, onderzoek, vervolging en bestraffing van hen die verantwoordelijk zijn voor handelingen met betrekking tot de verkoop van kinderen, kinderprostitutie, kinderpornografie en kindersekstoerisme. De Staten die partij zijn, bevorderen ook de internationale samenwerking en coördinatie tussen hun autoriteiten, nationale en internationale non-gouvernementele organisaties en internationale organisaties.
2. De Staten die partij zijn, bevorderen de internationale samenwerking om kinderslachtoffers bij te staan bij hun lichamelijke en geestelijke herstel, reïntegratie in de maatschappij en repatriëring.
3. De Staten die partij zijn, bevorderen de intensivering van internationale samenwerking teneinde de hoofdoorzaken, zoals armoede en onderontwikkeling, aan te pakken die ten grondslag liggen aan en bijdragen tot de kwetsbaarheid van kinderen voor de verkoop van kinderen, kinderprostitutie, kinderpornografie en kindersekstoerisme.
4. De Staten die partij zijn, verlenen, voor zover zij daartoe in staat zijn, financiële, technische of andere bijstand door middel van bestaande multilaterale, regionale, bilaterale of andere programma's.

Artikel 11

Geen enkele bepaling van dit Protocol tast bepalingen aan die meer bijdragen tot de verwezenlijking van de rechten van het kind en die vervat kunnen zijn in:

- a. het recht van een Staat die partij is;
- b. het in die Staat geldende internationale recht.

Artikel 12

1. Iedere Staat die partij is, brengt, binnen twee jaar na de inwerkingtreding van dit Protocol voor die Staat aan het Comité voor de Rechten van het Kind verslag uit met uitgebreide informatie over de maatregelen die hij heeft genomen voor de toepassing van de bepalingen van het Protocol.
2. Na het uitbrengen van het uitgebreide verslag, neemt iedere Staat die partij is in de verslagen die hij in overeenstemming met artikel 44 van het Verdrag uitbrengt aan

het Comité voor de Rechten van het Kind alle verdere informatie op met betrekking tot de toepassing van het Protocol.

De andere Staten die partij zijn bij het Protocol brengen iedere vijf jaar verslag uit.

3. Het Comité voor de Rechten van het Kind kan de Staten die partij zijn verzoeken om nadere informatie die relevant is voor de toepassing van dit Protocol.

Artikel 13

1. Dit Protocol staat open voor ondertekening door iedere Staat die partij is bij het Verdrag of die het ondertekend heeft.
2. Dit Protocol dient te worden bekrachtigd en staat open voor toetreding door iedere Staat die partij is bij het Verdrag of die het ondertekend heeft. De akten van bekrachtiging of toetreding dienen te worden nedergelegd bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties.

Artikel 14

1. Dit Protocol treedt in werking drie maanden na de nederlegging van de tiende akte van bekrachtiging of toetreding.
2. Voor iedere Staat die dit Protocol bekrachtigt of ertoe toetreedt nadat het in werking is getreden, treedt het Protocol een maand na de datum van nederlegging van zijn akte van bekrachtiging of toetreding in werking.

Artikel 15

1. Iedere Staat die partij is, kan dit Protocol te allen tijde opzeggen door een schriftelijke kennisgeving aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, die vervolgens de andere Staten die partij zijn bij het Verdrag en alle Staten die het Verdrag hebben ondertekend in kennis stelt. De opzegging wordt van kracht een jaar na de datum van ontvangst van de kennisgeving door de Secretaris-Generaal.
2. Een dergelijke opzegging heeft niet tot gevolg dat de Staat die partij is, wordt ontslagen van zijn verplichtingen uit hoofde van dit Protocol met betrekking tot strafbare feiten gepleegd voorafgaand aan de datum waarop de opzegging van kracht wordt.
Evenmin tast een dergelijke opzegging op enigerlei wijze de voortzetting van het onderzoek aan van een aangelegenheid die reeds wordt bestudeerd door het Comité voorafgaand aan de datum waarop de opzegging van kracht wordt.

Artikel 16

1. Iedere Staat die partij is, kan een wijziging voorstellen en deze indienen bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties. De Secretaris-Generaal deelt de voorgestelde wijziging vervolgens mede aan de Staten die partij zijn met het verzoek hem te berichten of zij een conferentie verlangen van de Staten die partij zijn ten einde de voorstellen te bestuderen en in stemming te brengen. Indien, binnen vier maanden na de datum van deze mededeling, ten minste een derde van de Staten die partij zijn een dergelijke conferentie verlangt, roept de Secretaris-Generaal de vergadering bijeen onder auspiciën van de Verenigde Naties.
Iedere wijziging die wordt aangenomen door een meerderheid van de ter conferentie aanwezige Staten die partij zijn en die hun stem uitbrengen, wordt ter goedkeuring voorgelegd aan de Algemene Vergadering.
2. Een wijziging die in overeenstemming met het eerste lid van dit artikel wordt aangenomen, treedt in werking wanneer zij is goedgekeurd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties en is aanvaard door een meerderheid van tweederde van de Staten die partij zijn.
3. Wanneer een wijziging in werking treedt, is zij bindend voor de Staten die partij zijn en haar hebben aanvaard, terwijl de andere Staten die partij zijn gebonden zullen blijven door de bepalingen van dit Protocol en door iedere voorgaande wijziging die zij hebben aanvaard.

Artikel 17

1. Dit Protocol, waarvan de Arabische, de Chinese, de Engelse, de Franse, de Russische en de Spaanse tekst gelijkelijk authentiek zijn, wordt nedergelegd in het archief van de Verenigde Naties.
2. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties zendt gewaarmerkte afschriften van dit Protocol toe aan alle Staten die partij zijn bij het Verdrag en alle Staten die het Verdrag hebben ondertekend.

The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment

Algemeen commentaar nr. 8 (2006)

I. Objectives

1. Following its two days of general discussion on violence against children, held in 2000 and 2001, the Committee on the Rights of the Child resolved to issue a series of general comments concerning eliminating violence against children, of which this is the first. The Committee aims to guide States parties in understanding the provisions of the Convention concerning the protection of children against all forms of violence. This general comment focuses on corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment, which are currently very widely accepted and practised forms of violence against children.
2. The Convention on the Rights of the Child and other international human rights instruments recognize the right of the child to respect for the child's human dignity and physical integrity and equal protection under the law. The Committee is issuing this general comment to highlight the obligation of all States parties to move quickly to prohibit and eliminate all corporal punishment and all other cruel or degrading forms of punishment of children and to outline the legislative and other awareness-raising and educational measures that States must take.
3. Addressing the widespread acceptance or tolerance of corporal punishment of children and eliminating it, in the family, schools and other settings, is not only an obligation of States parties under the Convention. It is also a key strategy for reducing and preventing all forms of violence in societies.

II. Background

4. The Committee has, from its earliest sessions, paid special attention to asserting children's right to protection from all forms of violence. In its examination of States parties' reports, and most recently in the context of the United Nations Secretary-General's study on violence against children, it has noted with great concern the widespread legality and persisting social approval of corporal punishment and other cruel or degrading punishment of children.¹ Already in 1993, the Committee noted in the report of its fourth session that it "recognized the importance of the question of corporal punishment in improving the system of promotion and protection of the rights of the child and decided to continue to devote attention to it in the process of examining States parties' reports".²
5. Since it began examining States parties' reports the Committee has recommended prohibition of all corporal punishment, in the family and other settings, to more than 130 States in all continents.³ The Committee is encouraged that a growing number of States are taking appropriate legislative and other measures to assert children's right to respect for their human dignity and physical integrity and to equal protection under the law. The Committee understands that by 2006, more than 100 States had prohibited corporal punishment in their schools and penal systems for children. A growing number have completed prohibition in the home and family and all forms of alternative care.⁴
6. In September 2000, the Committee held the first of two days of general discussion on violence against children. It focused on "State violence against children" and afterwards adopted detailed recommendations, including for the prohibition of all corporal punishment and the launching of public information campaigns "to raise awareness and sensitize the public about the severity of human rights violations in this domain and their harmful impact on children, and to address cultural acceptance of violence against children, promoting instead 'zero-tolerance' of violence".⁵

¹ United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children, due to report to United Nations General Assembly, autumn 2006. For details see <http://www.violencestudy.org>.

² Committee on the Rights of the Child, Report on the fourth session, 25 October 1993, CRC/C/20, para. 176.

³ All the Committee's concluding observations can be viewed at www.ohchr.org.

⁴ The Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children provides reports on the legal status of corporal punishment at www.endcorporalpunishment.org.

⁵ Committee on the Rights of the Child, day of general discussion on State violence against children, Report on the twenty-fifth session, September/October 2000, CRC/C/100, paras. 666-688.

7. In April 2001, the Committee adopted its first general comment on “The aims of education” and reiterated that corporal punishment is incompatible with the Convention: “... Children do not lose their human rights by virtue of passing through the school gates. Thus, for example, education must be provided in a way that respects the inherent dignity of the child, enables the child to express his or her views freely in accordance with article 12, paragraph 1, and to participate in school life. Education must also be provided in a way that respects the strict limits on discipline reflected in article 28, paragraph 2, and promotes non-violence in school. The Committee has repeatedly made clear in its concluding observations that the use of corporal punishment does not respect the inherent dignity of the child nor the strict limits on school discipline ...”.⁶
8. In recommendations adopted following the second day of general discussion, on “Violence against children within the family and in schools”, held in September 2001, the Committee called upon States to “enact or repeal, as a matter of urgency, their legislation in order to prohibit all forms of violence, however light, within the family and in schools, including as a form of discipline, as required by the provisions of the Convention ...”.⁷
9. Another outcome of the Committee’s 2000 and 2001 days of general discussion was a recommendation that the United Nations Secretary-General should be requested, through the General Assembly, to carry out an in-depth international study on violence against children. The United Nations General Assembly took this forward in 2001.⁸ Within the context of the United Nations study, carried out between 2003 and 2006, the need to prohibit all currently legalized violence against children has been highlighted, as has children’s own deep concern at the almost universal high prevalence of corporal punishment in the family and also its persisting legality in many States in schools and other institutions, and in penal systems for children in conflict with the law.

III. Definitions

10. “Child” is defined as in the Convention as “every human being below the age of eighteen years unless under the law applicable to the child, majority is attained earlier”.⁹

⁶ Committee on the Rights of the Child, general comment No. 1, The aims of education, 17 April 2001, CRC/GC/2001/1, para. 8.

⁷ Committee on the Rights of the Child, day of general discussion on violence against children within the family and in schools, Report on the twenty-eighth session, September/October 2001, CRC/C/111, paras. 701-745.

⁸ General Assembly resolution 56/138.

⁹ Article 1.

11. The Committee defines “corporal” or “physical” punishment as any punishment in which physical force is used and intended to cause some degree of pain or discomfort, however light. Most involves hitting (“smacking”, “slapping”, “spanking”) children, with the hand or with an implement - a whip, stick, belt, shoe, wooden spoon, etc. But it can also involve, for example, kicking, shaking or throwing children, scratching, pinching, biting, pulling hair or boxing ears, forcing children to stay in uncomfortable positions, burning, scalding or forced ingestion (for example, washing children’s mouths out with soap or forcing them to swallow hot spices). In the view of the Committee, corporal punishment is invariably degrading. In addition, there are other non-physical forms of punishment that are also cruel and degrading and thus incompatible with the Convention. These include, for example, punishment which belittles, humiliates, denigrates, scapegoats, threatens, scares or ridicules the child.
12. Corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment of children take place in many settings, including within the home and family, in all forms of alternative care, schools and other educational institutions and justice systems – both as a sentence of the courts and as a punishment within penal and other institutions – in situations of child labour, and in the community.
13. In rejecting any justification of violence and humiliation as forms of punishment for children, the Committee is not in any sense rejecting the positive concept of discipline. The healthy development of children depends on parents and other adults for necessary guidance and direction, in line with children’s evolving capacities, to assist their growth towards responsible life in society.
14. The Committee recognizes that parenting and caring for children, especially babies and young children, demand frequent physical actions and interventions to protect them. This is quite distinct from the deliberate and punitive use of force to cause some degree of pain, discomfort or humiliation. As adults, we know for ourselves the difference between a protective physical action and a punitive assault; it is no more difficult to make a distinction in relation to actions involving children. The law in all States, explicitly or implicitly, allows for the use of non-punitive and necessary force to protect people.
15. The Committee recognizes that there are exceptional circumstances in which teachers and others, e.g. those working with children in institutions and with children in conflict with the law, may be confronted by dangerous behaviour which justifies the use of reasonable restraint to control it. Here too there is a clear distinction between the use of force motivated by the need to protect a child or others and the use of force to punish. The principle of the minimum necessary use of force for the shortest necessary period of time must always apply. Detailed guidance and training is also required, both to minimize the necessity to use restraint and to ensure that any methods used are safe and proportionate to the situation and do not involve the deliberate infliction of pain as a form of control.

IV. Human rights standards and corporal punishment of children

16. Before the adoption of the Convention on the Rights of the Child, the International Bill of Human Rights - the Universal Declaration and the two International Covenants, on Civil and Political Rights and on Economic, Social and Cultural Rights - upheld “everyone’s” right to respect for his/her human dignity and physical integrity and to equal protection under the law. In asserting States’ obligation to prohibit and eliminate all corporal punishment and all other cruel or degrading forms of punishment, the Committee notes that the Convention on the Rights of the Child builds on this foundation. The dignity of each and every individual is the fundamental guiding principle of international human rights law.
17. The preamble to the Convention on the Rights of the Child affirms, in accordance with the principles in the Charter of the United Nations, repeated in the preamble to the Universal Declaration, that “recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world”. The preamble to the Convention also recalls that, in the Universal Declaration, the United Nations “has proclaimed that childhood is entitled to special care and assistance”.
18. Article 37 of the Convention requires States to ensure that “no child shall be subjected to torture or other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment”. This is complemented and extended by article 19, which requires States to “take all appropriate legislative, administrative, social and educational measures to protect the child from all forms of physical or mental violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation, including sexual abuse, while in the care of parent(s), legal guardian(s) or any other person who has the care of the child”. There is no ambiguity: “all forms of physical or mental violence” does not leave room for any level of legalized violence against children. Corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment are forms of violence and States must take all appropriate legislative, administrative, social and educational measures to eliminate them.
19. In addition, article 28, paragraph 2, of the Convention refers to school discipline and requires States parties to “take all appropriate measures to ensure that school discipline is administered in a manner consistent with the child’s human dignity and in conformity with the present Convention”.
20. Article 19 and article 28, paragraph 2, do not refer explicitly to corporal punishment. The *travaux préparatoires* for the Convention do not record any discussion of corporal punishment during the drafting sessions. But the Convention, like all human rights instruments, must be regarded as a living instrument, whose interpretation deve-

lops over time. In the 17 years since the Convention was adopted, the prevalence of corporal punishment of children in their homes, schools and other institutions has become more visible, through the reporting process under the Convention and through research and advocacy by, among others, national human rights institutions and non-governmental organizations (NGOs).

21. Once visible, it is clear that the practice directly conflicts with the equal and inalienable rights of children to respect for their human dignity and physical integrity. The distinct nature of children, their initial dependent and developmental state, their unique human potential as well as their vulnerability, all demand the need for more, rather than less, legal and other protection from all forms of violence.
22. The Committee emphasizes that eliminating violent and humiliating punishment of children, through law reform and other necessary measures, is an immediate and unqualified obligation of States parties. It notes that other treaty bodies, including the Human Rights Committee, the Committee on Economic, Social and Cultural Rights and the Committee against Torture have reflected the same view in their concluding observations on States parties' reports under the relevant instruments, recommending prohibition and other measures against corporal punishment in schools, penal systems and, in some cases, the family. For example, the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, in its general comment No. 13 (1999) on "The right to education" stated: "In the Committee's view, corporal punishment is inconsistent with the fundamental guiding principle of international human rights law enshrined in the Preambles to the Universal Declaration and both Covenants: the dignity of the individual. Other aspects of school discipline may also be inconsistent with school discipline, including public humiliation."¹⁰
23. Corporal punishment has also been condemned by regional human rights mechanisms. The European Court of Human Rights, in a series of judgements, has progressively condemned corporal punishment of children, first in the penal system, then in schools, including private schools, and most recently in the home.¹¹ The European Committee of Social Rights, monitoring compliance of member States of the Council of Europe with the European Social Charter and Revised Social Charter, has found that compliance with the Charters requires prohibition in legislation against any form of

¹⁰ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, general comment No. 13, The right to education (art. 13), 1999, para. 41.

¹¹ Corporal punishment was condemned in a series of decisions of the European Commission on Human Rights and judgements of the European Court of Human Rights; see in particular *Tyrer v. UK*, 1978; *Campbell and Cosans v. UK*, 1982; *Costello-Roberts v. UK*, 1993; *A v. UK*, 1998. European Court judgements are available at <http://www.echr.coe.int/echr>.

violence against children, whether at school, in other institutions, in their home or elsewhere.¹²

24. An Advisory Opinion of the Inter-American Court of Human Rights, on the *Legal Status and Human Rights of the Child* (2002) holds that the States parties to the American Convention on Human Rights “are under the obligation ... to adopt all positive measures required to ensure protection of children against mistreatment, whether in their relations with public authorities, or in relations among individuals or with non-governmental entities”. The Court quotes provisions of the Convention on the Rights of the Child, conclusions of the Committee on the Rights of the Child and also judgements of the European Court of Human Rights relating to States’ obligations to protect children from violence, including within the family. The Court concludes that “the State has the duty to adopt positive measures to fully ensure effective exercise of the rights of the child”.¹³
25. The African Commission on Human and Peoples’ Rights monitors implementation of the African Charter on Human and Peoples’ Rights. In a 2003 decision on an individual communication concerning a sentence of “lashes” imposed on students, the Commission found that the punishment violated article 5 of the African Charter, which prohibits cruel, inhuman or degrading punishment. It requested the relevant Government to amend the law, abolishing the penalty of lashes, and to take appropriate measures to ensure compensation of the victims. In its decision, the Commission states: “There is no right for individuals, and particularly the Government of a country to apply physical violence to individuals for offences. Such a right would be tantamount to sanctioning State-sponsored torture under the Charter and contrary to the very nature of this human rights treaty.”¹⁴ The Committee on the Rights of the Child is pleased to note that constitutional and other high-level courts in many countries have issued decisions condemning corporal punishment of children in

¹² European Committee of Social Rights, general observations regarding article 7, paragraph 10, and article 17. *Conclusions XV-2*, Vol. 1, General Introduction, p. 26, 2001; the Committee has since issued conclusions, finding a number of Member States not in compliance because of their failure to prohibit all corporal punishment in the family and in other settings. In 2005 it issued decisions on collective complaints made under the charters, finding three States not in compliance because of their failure to prohibit. For details, see http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/; also *Eliminating corporal punishment: a human rights imperative for Europe’s children*, Council of Europe Publishing, 2005.

¹³ Inter-American Court of Human Rights, Advisory Opinion OC-17/2002 of 28 August 2002, paras. 87 and 91.

¹⁴ African Commission on Human and Peoples’ Rights, *Curtis Francis Doebbler v. Sudan*, Comm. No. 236/2000 (2003); see para. 42.

some or all settings, and in most cases quoting the Convention on the Rights of the Child.¹⁵

26. When the Committee on the Rights of the Child has raised eliminating corporal punishment with certain States during the examination of their reports, governmental representatives have sometimes suggested that some level of “reasonable” or “moderate” corporal punishment can be justified as in the “best interests” of the child. The Committee has identified, as an important general principle, the Convention’s requirement that the best interests of the child should be a primary consideration in all actions concerning children (art. 3, para. 4). The Convention also asserts, in article 18, that the best interests of the child will be parents’ basic concern. But interpretation of a child’s best interests must be consistent with the whole Convention, including the obligation to protect children from all forms of violence and the requirement to give due weight to the child’s views; it cannot be used to justify practices, including corporal punishment and other forms of cruel or degrading punishment, which conflict with the child’s human dignity and right to physical integrity.
27. The preamble to the Convention upholds the family as “the fundamental group of society and the natural environment for the growth and well-being of all its members and particularly children”. The Convention requires States to respect and support families. There is no conflict whatsoever with States’ obligation to ensure that the human dignity and physical integrity of children within the family receive full protection alongside other family members.

¹⁵ For example, in 2002 the Fiji Court of Appeal declared corporal punishment in schools and the penal system unconstitutional. The judgement declared: “Children have rights no wit inferior to the rights of adults. Fiji has ratified the Convention on the Rights of the Child. Our Constitution also guarantees fundamental rights to every person. Government is required to adhere to principles respecting the rights of all individuals, communities and groups. By their status as children, children need special protection. Our educational institutions should be sanctuaries of peace and creative enrichment, not places for fear, ill-treatment and tampering with the human dignity of students” (Fiji Court of Appeal, *Naushad Ali v. State*, 2002). In 1996, Italy’s highest Court, the Supreme Court of Cassation in Rome, issued a decision that effectively prohibited all parental use of corporal punishment. The judgement states: “... The use of violence for educational purposes can no longer be considered lawful. There are two reasons for this: the first is the overriding importance which the [Italian] legal system attributes to protecting the dignity of the individual. This includes ‘minors’ who now hold rights and are no longer simply objects to be protected by their parents or, worse still, objects at the disposal of their parents. The second reason is that, as an educational aim, the harmonious development of a child’s personality, which ensures that he/she embraces the values of peace, tolerance and co-existence, cannot be achieved by using violent means which contradict these goals” (Cambria, Cass. sez. VI, 18 Marzo 1996 [Supreme Court of Cassation, 6th Penal Section, 18 March 1996], Foro It II 1996, 407 (Italy)). Also see South African Constitutional Court (2000) *Christian Education South Africa v. Minister of Education*, CCT4/00; 2000 (4) SA757 (CC); 2000 (10) BCLR 1051 (CC), 18 August 2000.

28. Article 5 requires States to respect the responsibilities, rights and duties of parents “to provide, in a manner consistent with the evolving capacities of the child, appropriate direction and guidance in the exercise by the child of the rights recognized in the present Convention”. Here again, interpretation of “appropriate” direction and guidance must be consistent with the whole Convention and leaves no room for justification of violent or other cruel or degrading forms of discipline.
29. Some raise faith-based justifications for corporal punishment, suggesting that certain interpretations of religious texts not only justify its use, but provide a duty to use it. Freedom of religious belief is upheld for everyone in the International Covenant on Civil and Political Rights (art. 18), but practice of a religion or belief must be consistent with respect for others’ human dignity and physical integrity. Freedom to practise one’s religion or belief may be legitimately limited in order to protect the fundamental rights and freedoms of others. In certain States, the Committee has found that children, in some cases from a very young age, in other cases from the time that they are judged to have reached puberty, may be sentenced to punishments of extreme violence, including stoning and amputation, prescribed under certain interpretations of religious law. Such punishments plainly violate the Convention and other international human rights standards, as has been highlighted also by the Human Rights Committee and the Committee against Torture, and must be prohibited.

V. Measures and mechanisms required to eliminate corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment

1. Legislative measures

30. The wording of article 19 of the Convention builds upon article 4 and makes clear that legislative as well as other measures are required to fulfil States’ obligations to protect children from all forms of violence. The Committee has welcomed the fact that, in many States, the Convention or its principles have been incorporated into domestic law. All States have criminal laws to protect citizens from assault. Many have constitutions and/or legislation reflecting international human rights standards and article 37 of the Convention on the Rights of the Child, which uphold “everyone’s” right to protection from torture and cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. Many also have specific child protection laws that make “ill-treatment” or “abuse” or “cruelty” an offence. But the Committee has learned from its examination of States’ reports that such legislative provisions do not generally guarantee the child protection from all corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment, in the family and in other settings.

31. In its examination of reports, the Committee has noted that in many States there are explicit legal provisions in criminal and/or civil (family) codes that provide parents and other carers with a defence or justification for using some degree of violence in “disciplining” children. For example, the defence of “lawful”, “reasonable” or “moderate” chastisement or correction has formed part of English common law for centuries, as has a “right of correction” in French law. At one time in many States the same defence was also available to justify the chastisement of wives by their husbands and of slaves, servants and apprentices by their masters. The Committee emphasizes that the Convention requires the removal of any provisions (in statute or common – case law) that allow some degree of violence against children (e.g. “reasonable” or “moderate” chastisement or correction), in their homes/families or in any other setting.
32. In some States, corporal punishment is specifically authorized in schools and other institutions, with regulations setting out how it is to be administered and by whom. And in a minority of States, corporal punishment using canes or whips is still authorized as a sentence of the courts for child offenders. As frequently reiterated by the Committee, the Convention requires the repeal of all such provisions.
33. In some States, the Committee has observed that while there is no explicit defence or justification of corporal punishment in the legislation, nevertheless traditional attitudes to children imply that corporal punishment is permitted. Sometimes these attitudes are reflected in court decisions (in which parents or teachers or other carers have been acquitted of assault or ill-treatment on the grounds that they were exercising a right or freedom to use moderate “correction”).
34. In the light of the traditional acceptance of violent and humiliating forms of punishment of children, a growing number of States have recognized that simply repealing authorization of corporal punishment and any existing defences is not enough. In addition, explicit prohibition of corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment, in their civil or criminal legislation, is required in order to make it absolutely clear that it is as unlawful to hit or “smack” or “spank” a child as to do so to an adult, and that the criminal law on assault does apply equally to such violence, regardless of whether it is termed “discipline” or “reasonable correction”.
35. Once the criminal law applies fully to assaults on children, the child is protected from corporal punishment wherever he or she is and whoever the perpetrator is. But in the view of the Committee, given the traditional acceptance of corporal punishment, it is essential that the applicable sectoral legislation – e.g. family law, education law, law relating to all forms of alternative care and justice systems, employment law – clearly prohibits its use in the relevant settings. In addition, it is valuable if professional codes of ethics and guidance for teachers, carers and others, and also the rules or charters of institutions, emphasize the illegality of corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment.

36. The Committee is also concerned at reports that corporal punishment and other cruel or degrading punishments are used in situations of child labour, including in the domestic context. The Committee reiterates that the Convention and other applicable human rights instruments protect the child from economic exploitation and from any work that is likely to be hazardous, interferes with the child's education, or is harmful to the child's development, and that they require certain safeguards to ensure the effective enforcement of this protection. The Committee emphasizes that it is essential that the prohibition of corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment must be enforced in any situations in which children are working.
37. Article 39 of the Convention requires States to take all appropriate measures to promote physical and psychological recovery and social reintegration of a child victim of "any form of neglect, exploitation, or abuse; torture or any other form of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment". Corporal punishment and other degrading forms of punishment may inflict serious damage to the physical, psychological and social development of children, requiring appropriate health and other care and treatment. This must take place in an environment that fosters the integral health, self-respect and dignity of the child, and be extended as appropriate to the child's family group. There should be an interdisciplinary approach to planning and providing care and treatment, with specialized training of the professionals involved. The child's views should be given due weight concerning all aspects of their treatment and in reviewing it.

2. Implementation of prohibition of corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment

38. The Committee believes that implementation of the prohibition of all corporal punishment requires awareness-raising, guidance and training (see paragraph 45 et seq. below) for all those involved. This must ensure that the law operates in the best interests of the affected children - in particular when parents or other close family members are the perpetrators. The first purpose of law reform to prohibit corporal punishment of children within the family is prevention: to prevent violence against children by changing attitudes and practice, underlining children's right to equal protection and providing an unambiguous foundation for child protection and for the promotion of positive, non-violent and participatory forms of child-rearing.
39. Achieving a clear and unconditional prohibition of all corporal punishment will require varying legal reforms in different States parties. It may require specific provisions in sectoral laws covering education, juvenile justice and all forms of alternative care. But it should be made explicitly clear that the criminal law provisions on assault also cover all corporal punishment, including in the family. This may require an ad-

ditional provision in the criminal code of the State party. But it is also possible to include a provision in the civil code or family law, prohibiting the use of all forms of violence, including all corporal punishment. Such a provision emphasizes that parents or other caretakers can no longer use any traditional defence that it is their right (“reasonably” or “moderately”) to use corporal punishment if they face prosecution under the criminal code. Family law should also positively emphasize that parental responsibility includes providing appropriate direction and guidance to children without any form of violence.

40. The principle of equal protection of children and adults from assault, including within the family, does not mean that all cases of corporal punishment of children by their parents that come to light should lead to prosecution of parents. The *de minimis* principle – that the law does not concern itself with trivial matters – ensures that minor assaults between adults only come to court in very exceptional circumstances; the same will be true of minor assaults on children. States need to develop effective reporting and referral mechanisms. While all reports of violence against children should be appropriately investigated and their protection from significant harm assured, the aim should be to stop parents from using violent or other cruel or degrading punishments through supportive and educational, not punitive, interventions.
41. Children’s dependent status and the unique intimacy of family relations demand that decisions to prosecute parents, or to formally intervene in the family in other ways, should be taken with very great care. Prosecuting parents is in most cases unlikely to be in their children’s best interests. It is the Committee’s view that prosecution and other formal interventions (for example, to remove the child or remove the perpetrator) should only proceed when they are regarded both as necessary to protect the child from significant harm and as being in the best interests of the affected child. The affected child’s views should be given due weight, according to his or her age and maturity.
42. Advice and training for all those involved in child protection systems, including the police, prosecuting authorities and the courts, should underline this approach to enforcement of the law. Guidance should also emphasize that article 9 of the Convention requires that any separation of the child from his or her parents must be deemed necessary in the best interests of the child and be subject to judicial review, in accordance with applicable law and procedures, with all interested parties, including the child, represented. Where separation is deemed to be justified, alternatives to placement of the child outside the family should be considered, including removal of the perpetrator, suspended sentencing, and so on.
43. Where, despite prohibition and positive education and training programmes, cases of corporal punishment come to light outside the family home – in schools, other institutions and forms of alternative care, for example – prosecution may be a

reasonable response. The threat to the perpetrator of other disciplinary action or dismissal should also act as a clear deterrent. It is essential that the prohibition of all corporal punishment and other cruel or degrading punishment, and the sanctions that may be imposed if it is inflicted, should be well disseminated to children and to all those working with or for children in all settings. Monitoring disciplinary systems and the treatment of children must be part of the sustained supervision of all institutions and placements which is required by the Convention. Children and their representatives in all such placements must have immediate and confidential access to child-sensitive advice, advocacy and complaints procedures and ultimately to the courts, with necessary legal and other assistance. In institutions, there should be a requirement to report and to review any violent incidents.

3. Educational and other measures

44. Article 12 of the Convention underlines the importance of giving due consideration to children's views on the development and implementation of educational and other measures to eradicate corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment.
45. Given the widespread traditional acceptance of corporal punishment, prohibition on its own will not achieve the necessary change in attitudes and practice. Comprehensive awareness-raising of children's right to protection and of the laws that reflect this right is required. Under article 42 of the Convention, States undertake to make the principles and provisions of the Convention widely known, by appropriate and active means, to adults and children alike.
46. In addition, States must ensure that positive, non-violent relationships and education are consistently promoted to parents, carers, teachers and all others who work with children and families. The Committee emphasizes that the Convention requires the elimination not only of corporal punishment but of all other cruel or degrading punishment of children. It is not for the Convention to prescribe in detail how parents should relate to or guide their children. But the Convention does provide a framework of principles to guide relationships both within the family, and between teachers, carers and others and children. Children's developmental needs must be respected. Children learn from what adults do, not only from what adults say. When the adults to whom a child most closely relates use violence and humiliation in their relationship with the child, they are demonstrating disrespect for human rights and teaching a potent and dangerous lesson that these are legitimate ways to seek to resolve conflict or change behaviour.
47. The Convention asserts the status of the child as an individual person and holder of human rights. The child is not a possession of parents, nor of the State, nor simply an object of concern. In this spirit, article 5 requires parents (or, where applicable,

members of the extended family or community) to provide the child with appropriate direction and guidance, in a manner consistent with his/her evolving capacities, in the exercise by the child of the rights recognized in the Convention. Article 18, which underlines the primary responsibility of parents, or legal guardians, for the upbringing and development of the child, states that “the best interests of the child will be their basic concern”. Under article 12, States are required to assure children the right to express their views freely “in all matters affecting the child”, with the views of the child being given due weight in accordance with age and maturity. This emphasizes the need for styles of parenting, caring and teaching that respect children’s participation rights. In its general comment No. 1 on “The aims of education”, the Committee has emphasized the importance of developing education that is “child-centred, child-friendly and empowering”.¹⁶

48. The Committee notes that there are now many examples of materials and programmes promoting positive, non-violent forms of parenting and education, addressed to parents, other carers and teachers and developed by Governments, United Nations agencies, NGOs and others.¹⁷ These can be appropriately adapted for use in different States and situations. The media can play a very valuable role in awareness-raising and public education. Challenging traditional dependence on corporal punishment and other cruel or degrading forms of discipline requires sustained action. The promotion of non-violent forms of parenting and education should be built into all the points of contact between the State and parents and children, in health, welfare and educational services, including early childhood institutions, day-care centres and schools. It should also be integrated into the initial and in-service training of teachers and all those working with children in care and justice systems.
49. The Committee proposes that States may wish to seek technical assistance from, among others, UNICEF and UNESCO concerning awareness-raising, public education and training to promote non-violent approaches.

4. Monitoring and evaluation

50. The Committee, in its general comment No. 5 on “General measures of implementation for the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6)”, emphasizes the need for systematic monitoring by States parties of the realization

¹⁶ See note 11.

¹⁷ The Committee commends, as one example, UNESCO’s handbook, *Eliminating corporal punishment: the way forward to constructive child discipline*, UNESCO Publishing, Paris, 2005. This provides a set of principles for constructive discipline, rooted in the Convention. It also includes Internet references to materials and programmes available worldwide.

of children's rights, through the development of appropriate indicators and the collection of sufficient and reliable data.¹⁸

51. Therefore States parties should monitor their progress towards eliminating corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment and thus realizing children's right to protection. Research using interviews with children, their parents and other carers, in conditions of confidentiality and with appropriate ethical safeguards, is essential in order to accurately assess the prevalence of these forms of violence within the family and attitudes to them. The Committee encourages every State to carry out/commission such research, as far as possible with groups representative of the whole population, to provide baseline information and then at regular intervals to measure progress. The results of this research can also provide valuable guidance for the development of universal and targeted awareness-raising campaigns and training for professionals working with or for children.
52. The Committee also underlines in general comment No. 5 the importance of independent monitoring of implementation by, for example, parliamentary committees, NGOs, academic institutions, professional associations, youth groups and independent human rights institutions (see also the Committee's general comment No. 2 on "The role of independent national human rights institutions in the protection and promotion of the rights of the child").¹⁹ These could all play an important role in monitoring the realization of children's right to protection from all corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment.

VI. Reporting requirements under the Convention

53. The Committee expects States to include in their periodic reports under the Convention information on the measures taken to prohibit and prevent all corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment in the family and all other settings, including on related awareness-raising activities and promotion of positive, non-violent relationships and on the State's evaluation of progress towards achieving full respect for children's rights to protection from all forms of violence. The Committee also encourages United Nations agencies, national human rights institutions, NGOs and other competent bodies to provide it with relevant information on the legal status and prevalence of corporal punishment and progress towards its elimination.

¹⁸ Committee on the Rights of the Child, general comment No. 5 (2003), "General measures of implementation for the Convention on the Rights of the Child", para. 2.

¹⁹ Committee on the Rights of the Child, general comment No. 2 on "The role of independent national human rights institutions in the promotion and protection of the rights of the child", 2002.

Programma's open fora 2006

Bijlage

Seksueel geweld tegen kinderen – 20 juni 2006

- ◆ Welkom – Hilde Timmermans, lid raad van bestuur Kinderrechtencoalitie
- ◆ Inleiding – secretariaat Kinderrechtencoalitie
- ◆ Stand van zaken nationale en internationale regelgeving inzake kinderprostitutie en kinderpornografie – Prof. Dr. Gert Vermeulen
- ◆ De strijd tegen seksueel geweld dmv samenwerking met de private sector en overheidsdiensten -Wim Bontinck, Federale politie
- ◆ Ervaringen met hulpverleners aan jonge mannelijke prostituees in Antwerpen – Dirk Vertongen, Boysproject
- ◆ Discussie

Intrafamiliaal geweld tegen kinderen – 20 juni 2006

- ◆ Inleiding – secretariaat Kinderrechtencoalitie
- ◆ Slachtoffer aan het woord
- ◆ Geweldloze aspecten in het Triple P-programma – Inge Glazemakers:
- ◆ Preventie van kindermishandeling: screening van risicofactoren – Prof. Hans Grietens
- ◆ Aanpak intrafamiliaal geweld in een kinderrechtenperspectief: ervaringen in Nederland – Prof. Dr. Jan Willems
- ◆ Visie en beleidslijnen van Vlaams Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin Inge Vervotte – Peter Brants, adviseur van Minister Vervotte
- ◆ Discussie

Geweld op school en in de vrije tijd – 13 oktober 2006

- ◆ Welkom – Karin Maes, voorzitter Kinderrechtencoalitie
- ◆ Inleiding – secretariaat Kinderrechtencoalitie
- ◆ Theoretische kadering geweld op school en in de vrije tijd – secretariaat Kinderrechtencoalitie
- ◆ De ethische atmosfeer in de sport – Prof. Em. Yves Vanden Auweele
- ◆ Verbondenheid als vorm van preventie – Gie Deboutte
- ◆ Vragen en antwoorden

- ◆ Peer mediation – Gio De Weerd, Pax Christi
- ◆ Voorstelling Jeugd en Vrede – Ann Caremans, verantwoordelijke vorming Jeugd en Vrede
- ◆ De Conflictdisc – Frank Myny, Preventieconsulent Bijzondere Jeugdbijstand
- ◆ Beleidsplan ter preventie en bestrijding van geweld, pesten en ongewenst seksueel gedrag op school – Maureen Luyens, ISW Limits
- ◆ Discussie

Over de deelnemers

Bijlage

Dirk Vertongen ging in 1995 als het straathoekwerk aan de slag met mannelijke prostituees, en dit vanuit het Veiligheid- en Preventiecontract van de Stad Antwerpen. Het straathoekwerk werd tijdelijk omgevormd tot een kleine onthaalwerking, de 'Joegoclub'. Het project kreeg de erkenning van de Stad Antwerpen. De Joegoclub werd het Project Antwerpse Straatkinderen (PAS) en kreeg drie fulltime medewerkers. In 2001 diende Dirk een voorstel in voor een onthaalruimte voor mannelijke prostituees. In afwachting van de goedkeuring, startte hij zelf een beperkte onthaalwerking in het administratieve gebouw van CAW De Terp vzw. In 2002 kwam de officiële goedkeuring van Boysproject. E-mail: dirk.vertongen@cawdeterp.be

Prof. Dr. Gert Vermeulen is Professor Strafrecht aan de Universiteit van Gent en doceert onder andere Europees beleid inzake justitie en binnenlandse zaken, rechten van het kind en internationaal strafrecht. Hij is tevens vakgroepvoorzitter van Criminologie en Strafrecht, Faculteit Rechten aan de UGent en directeur van het IRCP, Institute for International Research on Criminal Policy. Het onderzoeksveld van IRCP zich toe op drie grote thema's: justitie en binnenlandse zaken in de EU, strafrecht en strafrechtsbedeling in internationaal en vergelijkend perspectief, en strafrecht en strafrechtsbedeling in België. Volgende fenomenen worden hier bestudeerd: drugs, georganiseerde criminaliteit en corruptie, en mensenhandel en seksuele uitbuiting van kinderen. E-mail: gert.vermeulen@ugent.be

Prof. Dr. J.C.M. (Jan) Willems heeft zijn hoofdfunctie bij de Capaciteitsgroep Internationaal en Europees recht en het Centrum voor de Rechten van de Mens van de Universiteit Maastricht. Daarnaast is hij als bijzonder hoogleraar in de Rechten van het kind verbonden aan de juridische faculteit (Afdeling Privaatrecht, sectie familie- en jeugdrecht) en het Amsterdams Centrum voor Kinderstudies van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij publiceert uitgebreid over de rechten van het kind in relatie tot opvoeding, gezinsbeleid en preventie van kindermishandeling. E-mail: j.willems@ir.unimaas.nl

Inge Glazemakers is klinisch psychologe en als onderzoeksmedewerkster verbonden aan de onderzoeksgroep CAPRI-jeugd van de Universiteit Antwerpen (Collaborative Antwerp Psychiatric Research Institute). Momenteel werkt ze onder supervisie van Prof. Dirk Deboutte aan een onderzoek over ouderschapsbekwaamheid in het kader van een doktoraatsverhandeling. E-mail: inge.glazemakers@ua.ac.be

Prof. Dr. Yves Vanden Auweele is sportpsycholoog en hoogleraar aan de faculteit Bewegings- en Revalidatiewetenschappen van de K.U.Leuven waar hij onder meer sport- en bewegingspsychologie doceerde. Sinds begin oktober 2006 is hij op emeritaat. Prof. Vanden Auweele is ook een van de spilfiguren van de samenwerking tussen de academische wereld en Panathlon, waarvan hij lid is, een wijdvertakt internationaal orgaan dat personen samenbrengt die waken over de positieve waarden in de (jeugd)sport. E-mail: Yves.VandenAuweele@faber.kuleuven.be

Onder de noemer *'Project Verbondenheid'* werd in 1994 door Anouk Depuydt een *praktijkmodel voor fundamentele preventie voor het basisonderwijs* ontwikkeld. In 1997 werd het project onderscheiden met de European Crime Prevention Award. In 1999 kwam **Gie Deboutte** het project versterken en werd de sprong gemaakt naar het middelbaar onderwijs. Inmiddels is Gie de coördinator van het preventieproject en begeleidt hij samen met andere medewerkers een waaier aan Vlaamse scholen. Ook Europees wist het project zich te verankeren in het VISTA-project (Violence in School – Training and Action). In opdracht van de onderwijsminister werkt Gie momenteel aan een vormingspakket en handboek voor het onderwijsveld (BaO en SO).

Pax Christi Vlaanderen is de Vlaamse afdeling van de internationale vredesbeweging Pax Christi. Pax Christi voert actie, schrijft artikels en dossiers, zet experts aan het werk, interpelleert politici en licht de media in. Het project Peer Mediation – een project van de dienst vredesvorming van Pax Christi Vlaanderen – schakelt leerlingen in om te bemiddelen bij conflicten van leeftijdsgenoten. In verschillende Vlaamse scholen werden leerlingen opgeleid tot conflictbemiddelaar. Daarnaast nam Pax Christi Vlaanderen het initiatief om de verschillende organisaties die in Vlaanderen werken rond Peer Mediation samen te brengen in een 'Peer mediation Platform'.

Partners in het Peer mediation Platform zijn Instituut voor Competentieontwikkeling: <http://www.ivco.be>, Centrum voor Maatschappelijke Gelijkheid en Jeugdwelzijn: <http://www.cmjg.be>, Jeugd en Vrede: www.jeugdenvrede.be, Vzw Zijn, Beweging tegen geweld: <http://www.vzwzijn.be>, Mediation door Leerlingen: www.conflictbemiddeling.nl

Ann Caremans is sinds september 2006 medewerkster bij Jeugd en Vrede en werkte hiervoor als coördinator bij het relatie- en zingevingscentrum van KAJ Vlaanderen VZW Tegenstroom. Ze staat in voor vormingsactiviteiten, werkt aan bekendmaking Jeugd & Vrede in het Jeugdwerk en zoekt steeds naar nieuwe samenwerkingsverbanden. Jeugd & Vrede wil zoveel mogelijk mensen gevoelig maken voor hun vredesperspectief via vormingen en vredesopvoeding. E-mail: ann@jeugdenvrede.be

Frank Myny werkt als preventieconsulent Bijzondere Jeugdbijstand voor het preventieteam West – Vlaanderen en zit in de redactieraad van het tijdschrift Zorgbreed. Het meest zichtbare element van de preventiewerking zijn de projecten die de preventieteams opstarten of waar ze op een andere manier bij betrokken zijn. Door contacten met de preventiecellen en andere overlegfora in hun regio informeren de teams zich over evoluties, problemen en mogelijkheden die zich voordoen. Deze contacten vormen ook een basis voor het geven van signalen in verband met problemen of mogelijkheden voor jongeren. E-mail: frank.myny@wvg.vlaanderen.be

An Thys, sociologe – seksuoloog en **Maureen Luyens**, psychologe – systeemtherapeut, werken bij ISW Limits, een spin-off bedrijf van de Katholieke Universiteit Leuven en de Université Catholique de Louvain. Limits vzw werd in 1993 opgericht naar aanleiding van het KB van 1992 inzake de aanpak van ongewenst seksueel gedrag binnen privé-ondernemingen. Sinds 1997 krijgt Limits vzw jaarlijks het mandaat van Steunpunt Grensoverschrijdend gedrag op School van de Minister van Onderwijs. In opdracht van de overheid hebben zij preventie en interventieplannen opgesteld betreffende ongewenst gedrag op school. E-mail: info@iswlimits.be.

De Kinderrechtencoalitie Vlaanderen is een netwerk van niet-gouvernementele organisaties (NGO's) dat wil toezien op de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), actief wil bijdragen aan de promotie van de rechten van het kind en actief en constructief wil bijdragen tot het rapportageproces inzake de naleving van het IVRK.

Door NGO's samen te brengen en de krachten te bundelen voor overleg, informatie-uitwisseling en gezamenlijke actie creëert de Kinderrechtencoalitie een forum en vormt het een structuur om als gezamenlijke gesprekspartner naar buiten te treden, wat de slagkracht en de impact van de NGO-activiteiten verhoogt. Dit zal op zijn beurt de emancipatie van kinderen ten goede komen.

In het kader van het jaarthema organiseert de Kinderrechtencoalitie Open Forum rondom een specifiek thema, waarop mensen uit de academische wereld, ambtenaren, vertegenwoordigers van NGO's, politici en gewone geïnteresseerden welkom zijn voor discussie en overleg. De neerslag van de Open Fora wordt gebundeld in een Kinderrechtenforum.

Voor meer informatie over de Open Fora en andere activiteiten kan u terecht op de website van de Kinderrechtencoalitie, waar u zich tevens kan laten registreren voor de maandelijkse digitale nieuwsbrief, of beroep kunt doen op onze databank met een schat aan informatie over kinderrechten.

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw
Eekhout 4, 9000 Gent – 09/225.90.25
info@kinderrechtencoalitie.be
www.kinderrechtencoalitie.be

Met de steun van
de Vlaamse overheid

